

Κύπρου Σ. Κυπριανού

Ποδάττε του Ζυού

Λάρνακα 2015

Βιογραφικό:

Ο Κύπρος Κυπριανού γεννήθηκε στις Μάνδρες Αμμοχώστου το Δεκέμβριο του 1946. Τέλειωσε το Δημοτικό Σχολείο του χωριού του και στη συνέχεια φοίτησε στο Α΄ Γυμνάσιο Αμμοχώστου. Ακολούθησε τον Κλασικό κλάδο και αποφοίτησε το καλοκαίρι του 1965.

Φοίτησε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου και εργάστηκε σαν δάσκαλος μέχρι την αφυπηρέτησή του.

Το παρόν έργο είναι το πρώτο που εξέδωσε και βραβεύτηκε με έπαινο στο Διαγωνισμό Συγγραφής Πρωτοεμφανιζόμενου Συγγραφέα του Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού Νεανικού Βιβλίου 2014, τον οποίο αθλοθετεί το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου.

Στη μνήμη της συζύγου μου

Ελένης.

Γλωσσική Επιμέλεια:

Κυριάκος Χατζηλουκάς

Το εξώφυλλο καθώς και τη λοιπή εικονογράφηση φιλοτέχνησε ο **Στυλιανός Παπαμάρκου**.

Εικόνα Εξωφύλλου:

Οι Μάνδρες κι ολόκληρος ο Πενταδάκτυλος στην αγκαλιά της Παναγίας Γλυκοφιλούσας.

Επεξήγηση:

- Ζυός: Κορυφογραμμή. Σ' αυτή την περίπτωση, η κορυφογραμμή του Πενταδακτύλου.
- Ποδάττε: Στην αποδώ πλευρά. Σ' αυτή την περίπτωση, στα νότια.

Παράδειγμα:

Εμείς οι Μαντρίτες λέμε ότι το χωριό μας, όπως και τα Άρδανα, βρίσκονται *ποδάττε του Ζυού*, ενώ τα χωριά Ακανθού, Φλαμούδι και Δαυλός βρίσκονται *ποτζιέιττε του Ζυού*.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Το έργο του κ. Κυπριανού φέρει τον τίτλο «Ποδάττε του Ζυού». Ο «Ζυός» είναι η κορυφογραμμή και στο συγκεκριμένο έργο η κορυφογραμμή του Πενταδακτύλου. Στην απ' εδώ πλευρά του βουνού («ποδάττε») βρίσκεται μεταξύ άλλων το χωριό Μάνδρες Αμμοχώστου. Σε αυτό το όμορφο χωριό, από όπου κατάγεται ο συγγραφέας και που τόσο νοσταλγεί, αναφέρεται το παρόν έργο. Ο συγγραφέας του επαναφέρει στη μνήμη τις εμπειρίες και τα βιώματα του σε αυτό το χωριό. Κρατά έτσι τη φλόγα της ελπίδας για επιστροφή αναμμένη.

Εγκαρδίως συγχαίρω τον κ. Κύπρο Κυπριανού για το παρόν έργο του και για την διεισδυτικότητα με την οποία περιγράφει είτε τα πρόσωπα είτε τα πράγματα. Έχει πετύχει όντως να αποδείξει την βαθιά και αδιάρρηκτη σχέση που έχουν όλοι εκείνοι οι οποίοι κατάγονται από τις κατεχόμενες περιοχές μας, πιο εξειδικευμένα από τις Μάντρες Αμμοχώστου, άλλα και τον βαθύ πόθο της επιστροφής ούτως ώστε η 40χρονη διακοπή της προσφυγιάς να θεωρηθεί ως ένα κενό για να μπορέσουμε να δέσουμε την ιστορία του παρελθόντος με την δημιουργικότητα του μέλλοντος. Μέσα από τις διηγήσεις και τις περιγραφές των προσώπων όπως και τις δραστηριότητες μπορεί ο καθένας ν' αντικατοπτρίσει τον εαυτό του και να αναλογιστεί τα περασμένα, τα όσα έζησε και να δημιουργήσει το μέλλον.

Συγχαίρω και πάλι τον κ. Κύπρο Κυπριανού για την εξαιρετη δουλειά του και εύχομαι σε αυτόν και την οικογένεια του κάθε καλό. Είθε ο Θεός να μας αξιώσει να επιστρέψουμε μόνιμα πλέον στις πατρογονικές μας εστίες.

Με πατρικές ευχές,

Ο Μητροπολίτης

Ο Κωνσταντίας και Αμμοχώστου Βασίλειος

Πενταδάκτυλος!

Ένα όνομα, μια Ιστορία, ένας θρύλος, ένα σύμβολο.

Τάχα ν' ανθίζουν ακόμα οι αροδάφνες του;

Κι οι Ρήγαινες, ακόμα να σεργιανίζουν

στις βαθύσκιωτες ρεματιές του;

Ν' απλώνει ακόμα ο κισσός τα πλοκάμια του

και ν' αγκαλιάζει ερωτικά

πότε τη ντροπαλή μυρτιά

και πότε τη ναζιάρα την αντρουκλιά;

Να παίρνουν ακόμα οι μέλισσες

καρπό απ' το θυμάρι του;

Το κυκλάμινο ξυπνά και πάλι κάθε φθινόπωρο

για να χαιρετήσει τον πατέρα Ήλιο;

Δεν ξέρω.

Ξέρω, όμως, πως είσαι ακόμα εκεί

πάντα εκεί, Πενταδάκτυλε!

Το χωρκόν μου

Θωρείς το τζιέινον το βουνόν
που στέκεται θλιμμένον;
Τον Πενταδάκτυλον, λαλώ,
τον τουρκοπατημένον.

Ένι στην ρίζαν του χωρκόν
χτισμένον με καμάριν
όμορφον τζαι περήφανον
οι ΜΑΝΤΡΕΣ με το νάμιν.

Τριωρκασμένον το 'χουσιν
πεύτζιοι τζαι τεπαρίσσια
τζαι στες κουφάλες των ελιών
φουλιάζουν μελίσσια.

Εισαγωγή από το συγγραφέα

ΕΜΕΙΣ που γεννηθήκαμε πρώιμα, που πατήσαμε τη γη με γυμνά πόδια, που κοιτάξαμε από ψηλά τον απέραντο κάμπο, χωρίς κανένα εμπόδιο ανάμεσά μας, που μετρούσαμε τ' αστέρια τ' ουρανού μέχρι να μας πάρει ο ύπνος, που γνωρίσαμε το «ησιόδειο άροτρο» και ζήσαμε την αγροτική ζωή από τη σπορά μέχρι το *ασιερόμπασμα*, που ακούσαμε και τα τρία λαλήματα του πετεινού, που αφουγκραστήκαμε το γαύγισμα του σκυλιού, το βέλασμα των προβάτων, το παράπονο του γκιώνη και τη φοβερή κραυγή της κουκουβάγιας, εμείς που νιώθουμε ακόμα στα ρουθούνια μας τη μυρωδιά του νοτισμένου κόνιζου και του φρεσκοπλυμένου πεύκου, εμείς είμαστε η τυχερή γενιά.

ΕΜΕΙΣ που βρεθήκαμε από τη μια στιγμή στην άλλη σ' έναν κόσμο άγνωστο και παράξενο, που βλέπουμε και ακούμε πολλά από τα πιο πάνω στην τηλεόραση και στον κινηματογράφο, εμείς που κλείσαμε τις ωραίες γεύσεις σε κονσέρβες και τις μυρωδιές σε μπουκάλια, είμαστε η άτυχη γενιά.

Έχουμε όμως χρέος να φυλάξουμε τη φύση ατόφια μέσα στη δική μας Κιβωτό. Να γνωρίσουμε στους νεότερους τι έχασαν και τι θα μπορούσαν να έχουν και τότε, τότε ποιος ξέρει; Λέτε να γυρίσει ο Ιορδάνης προς τα πίσω;

Αγαπητέ αναγνώστη,

Εάν, ενώ διαβάζεις όλα αυτά, ξεχαστείς και αρχίσεις να τρέχεις ανέμελα σε ένα ολάνθιστο λιβάδι, αν ακούσεις τιτιβίσματα πουλιών πάνω στα κλαριά των δέντρων που είναι φυτεμένα στις όχθες κάποιου ρυακιού κι ακούς κιόλας το κελάρυσμα του λιγοστού νερού του, αν φτάσουν στη μύτη σου ωραίες μυρωδιές σαν από πέρασμα κάποιου αγίου, αν νιώσεις την ανάγκη να φωνάξεις και να διαμαρτυρηθείς για το κακό που κάναμε στον εαυτό μας, αν ζηλέψεις έναν απλοϊκό βοσκό, που παίζει, έστω και παράφωνα, τη φλογέρα του, ή έναν γεωργό, που ξεκρεμάει από το δέντρο τη *βούρκα* του, βγάζει το *κολότζιν* του και ξεδιψά με το δροσερό νερό του, τότε, τότε σημαίνει ότι κάτι πρόσφερα κι εγώ στο να σε κάμω να γνωρίσεις ή να θυμηθείς και να αγαπήσεις τη φύση και ίσως να αγωνιστείς για έναν καλύτερο κόσμο και μια ευτυχισμένη ζωή. . .

Μια συνηθισμένη μέρα

Το αλάθευτο ρολόι των κοκοριών χτύπησε για τρίτη και τελευταία φορά, προειδοποιώντας τη Νύχτα ότι σε λίγο θα παραδώσει το θρόνο του βασιλείου της στη Μέρα. Τα νυχτοπούλια, τα νυχτόβια ζώα, τα ερπετά και τα έντομα τρέχουν να προλάβουν τον ερχομό της μέρας. Έκαμαν τις βόλτες τους, έστησαν το φαγοπότη τους, γλέντησαν και τραγούδησαν. Μερικά βρήκαν και το ταίρι τους, μα τώρα πρέπει να χωρίσουν. Αν ήταν άνθρωποι, θα αντάλλαζαν και τον αριθμό του κινητού τηλεφώνου τους. Το ένστικτό τους όμως θα τους οδηγήσει και την επόμενη βραδιά στο ίδιο σημείο για το δεύτερό τους ραντεβού.

Θα πάρει τώρα τη σκυτάλη ένας άλλος κόσμος με κυρίαρχο και πρωταγωνιστή τον άνθρωπο. Τα σκυλιά άρχισαν κιόλας το γαύγισμα για να ξυπνήσουν μερικούς υπναράδες αφέντες.

Πρώτοι ξυπνούν οι βοσκοί και ξεκινούν για το καθημερινό ξεμάντρισμα. Οι κατσίκες και τα πρόβατα άρχισαν από ώρα το βέλασμα κι ανυπομονούν να βρεθούν μια ώρα γρηγορότερα στις ρεματιές και στις βουνοπλαγιές.

Οι *ρεσπέρηδες*, ετοιμάζουν το ζευγάρι με τα βόδια, βάζουν το ξυλάλετρο ανάποδα, φορτώνουν το σπόρο σ' ένα γαϊδούρι και ξεκινούν για το χωράφι. Πολλές φορές τους συνοδεύουν και οι γυναίκες τους. Έχει περάσει τ' Αϊ - Γιωρκού του Σπόρου και νιώθουν ένοχοι ότι έχουν αργήσει να σπείρουν.

Σιγά σιγά το χωριό ζωντανεύει κι αρχίζει να βουίζει σαν μελίσσι. Ένα εργατικό όμως μελίσσι, στο οποίο οι κηφήνες δεν έχουν χώρο.

Ο ήλιος πρόβαλε φρεσκοπλυμένος από τη μεριά του Μπογαζιού του Τρικώμου. Το μικρό χωριουδάκι δέχεται πρώτο τα πυρωμένα βέλη του, που είναι όμως ακόμα μαλακά. Οι χωρικοί αισθάνονται αυτή τη φιλία του ήλιου, γυρίζουν προς το μέρος του, κάνουν τρεις φορές το σταυρό τους και τον χαιρετούν.

-Καλημέρα, ήλιε, καλημέρα.

Το λεωφορείο κορνάρει για να μαζέψει τους εργάτες που θα πάνε για το μεροκάματο στην πόλη. Μερικοί πάνε για ψώνια. Ο Αντρέας και η γυναίκα του η

Μαρία πάνε για να διαλέξουν την προίκα της κόρης τους. Παντρεύεται, βλέπετε, σε τρεις μήνες.

Είναι η σειρά της καμπάνας να χτυπήσει για να μαζευτούν τα παιδιά στο σχολείο. Βάζουν τη ρούχινη σάκα, την *παλάσκα*, στον ώμο. Μέσα βρίσκεται το αναγνωστικό τους, η αριθμητική, δυο τρία τετράδια, ένα μολύβι, ένα σβηστήρι. Μερικοί έχουν στην παλάσκα κανένα *τεράτσι* για να ξεγελάσουν την πείνα τους στο διάλειμμα. Τυχεροί όσοι έχουν κανένα κομμάτι ψωμί ή ακόμα και καμιά φέτα χαλλούμι. Οι γονείς τους είναι περήφανοι γι' αυτούς, γιατί οι ίδιοι δεν είχαν την ευκαιρία να τελειώσουν ούτε το δημοτικό. Μερικοί μάλιστα δεν μπόρεσαν ούτε το κατώφλι του σχολείου να διαβούν. Ήταν δύσκολοι καιροί όλο φτώχεια και όλοι έπρεπε να προσφέρουν.

-Μακάρι, να 'ναι καλά τα παιδιά μας, έλεγαν. Να μορφωθούν, για να μπορέσουν να φαν ένα κομμάτι ψωμί πιο γλυκό από το δικό μας!

Η ευτυχία του βοσκού

Η ψιλή πρωινή βροχή σταμάτησε κι ο ήλιος ξεπρόβαλε πίσω από τα κομματιασμένα σύννεφα. Ο γερο-Χάηλος δεν έχασε καιρό. Άκουε από ώρα τα βελάσματα των πεινασμένων προβάτων του. Η μάντρα τους δεν ήταν μακριά από το σπίτι του. Πήρε τη βούρκα του, έβαλε τη χοντρή κάπα του για καλό και για κακό και κίνησε για το ξεμάντρισμα. Δε χρειάστηκε να φωνάξει το σκύλο του. Το ζώο τον περίμενε και άρχισε να τρίβεται στα πόδια του αφέντη του σαν να τον καλημέριζε.

Με το άνοιγμα του ξύλινου κάγκελου της μάντρας, τα ζώα όρμησαν ανυπόμονα προς την έξοδο. Αυτό όμως κράτησε μόνο για λίγο. Τα πρόβατα ήξεραν τη σειρά τους. Επικεφαλής μπήκε το όμορφο κριάρι με το γλυκόλαλο κουδούνι του. Το ζώο είχε συναίσθηση της ανωτερότητάς του και κατά διαστήματα κουνούσε πέρα δώθε το κεφάλι και το κουδούνι σκορπούσε τον ήχο του, σαν να ήταν το πρώτο μουσικό όργανο κάποιας μπάντας. Ακολουθούσαν οι προβατίνες, τηρώντας κι αυτές κάποια ιεραρχία, όπου τους κανόνες και τους κανονισμούς καθόριζαν τα ίδια τα ζώα. Την πομπή έκλειναν τα μικρά αρνάκια. Αυτά δεν καταλάβαιναν από κανόνες και πειθαρχία. Πότε ξέφευγαν από το κοπάδι και έτρεχαν άσκοπα εδώ κι εκεί, πότε έπαιζαν μεταξύ τους και πότε μπερδεύονταν στα πόδια των μανάδων τους, προσπαθώντας να κλέψουν λίγο γάλα.

Σε λίγο χρόνο το κοπάδι βρέθηκε να βόσκει στην πλαγιά του κοντινού λόφου, του Σπαλαχόβουνου. Αν έβλεπε τη σκηνή κάποιο παιδί του δημοτικού σχολείου, θα τραγουδούσε το «Άσπρα προβατάκια βόσκουν στην πλαγιά...»

Ο γερο-Χάηλος κάθισε κάτω κι ακούμπησε την πλάτη του στον κορμό ενός πεύκου. Ήταν συνεπαρμένος από την ησυχία και τη γαλήνη της φύσης. Το πράσινο χρώμα κυριαρχούσε παντού και τα αγριολούλουδα ήταν κιόλας μπουμπουκιασμένα και σε λίγες μέρες θα άνοιγαν τα πέταλά τους. Και τότε θα αποκάλυπταν τα χρώματα και τις μυρωδιές, που, προς το παρόν κρατούσαν κλεισμένες. Η *ματσούκα* του άγγιξε τυχαία ένα ολόδροσο θρουμπί και η μυρωδιά του ξεχύθηκε στην ατμόσφαιρα. Μπήκε στον πειρασμό και έκοψε ένα μικρό κλαδάκι. Το έτριψε στη ροζιασμένη παλάμη του και το μυρίστηκε καλύτερα.

Ένα σαλιγκάρι άρχισε να κάνει τις βόλτες του στο νοτισμένο χορτάρι. Άνοιξε τις κεραίες του, τις κουνούσε δεξιά κι αριστερά και σχημάτιζε τη δική του πορεία. Ο γερο-Χάηλος πρόσεξε το σαλιγκάρι. «Τι παράξενο πλάσμα», σκέφτηκε. «Να περπατά και να 'ναι υποχρεωμένο να κουβαλά στην πλάτη του το σπίτι του! Άραγε είναι καλό ή κακό;» Φαντάστηκε τον εαυτό του να περπατά, έχοντας κολλημένο στην πλάτη του το σπίτι του, του φάνηκε αστείο και γέλασε σχεδόν δυνατά. «Μπα, σε καλό μου», ψιθύρισε. «Τι μ' έπιασε σήμερα;»

Κατά διαστήματα έπεφταν και λίγες σταγόνες βροχής. Ο γερο-Χάηλος, για καλό και για κακό, τυλίχτηκε ακόμα περισσότερο τη χοντρή την κάπα του. Τώρα τελευταία άρχισε να νιώθει κάτι περίεργα πονάκια κι έπρεπε να είναι προσεκτικός. Η γυναίκα του τον πείραζε και του έλεγε: «Γέρασες, Χάηλέ μου. Αυτά είναι μηνύματα...»

Ο ήλιος χτυπούσε τις σταγόνες της βροχής που έπεφταν και σχηματίστηκε το ζωνάρι, όπως το έλεγαν στα χωριά μας. Ο γερο-Χάηλος το πρόσεξε. Ήταν ένα πελώριο ημικύκλιο πέρα στον ορίζοντα. Έμοιαζε με ένα ανοιχτό πέταλο του αλόγου κι άγγιζε τη γη με τα δυο του άκρα. Είχε ακούσει ότι αποτελείτο από εφτά χρώματα. Άρχισε να τα μετρά. Ένα, δύο, τρία, τέσσερα... Μα πού είναι τ' άλλα, αναρωτήθηκε.

Τα μέτρησε ξανά και ξανά. Πάντα τα έβρισκε λιγότερα. Αυτή η προσπάθεια άρχισε να τον κουράζει. «Ωχ, αδερφέ», ψιθύρισε. «Δεν πα να είναι δεκαεφτά! Τι θα αλλάξει, δηλαδή; Αυτά τα πράγματα είναι για τους γραμματιζόμενους».

Προσπάθησε και κατάφερε να καθαρίσει το μυαλό του από κάθε λογής ανώφελες σκέψεις και έγνοιες. Όπως καθότανε στο πιο ψηλό σημείο της πλαγιάς ένωσε δυνατός και κυρίαρχος του σύμπαντος. Ήταν ο βασιλιάς, που καθότανε στο θρόνο του και πιο χαμηλά ήταν γονατιστοί οι υπήκοοί του και υποκλίνονταν σ' αυτόν. Του άρεσε αυτή η σκέψη. Το δεξί του χέρι μπήκε στη βούρκα. Ψαχούλεψε, βρήκε κι έβγαλε το *πιδκιαύλιν* του. Το είχε πάντα μαζί του για τέτοιες στιγμές ευφορίας κι αγαλλίασης της ψυχής του. Το έβαλε στο στόμα κι άρχισε να παίζει: «Ένας πεύκος μες στον κάμπο...»

Όμορφος που 'ναι ο κόσμος!

Ένα κλωνάρι μερσινιάς

Ούτε που θυμάται ο γέρος ο Ττόουλος πότε πήγε για πρώτη φορά πίσω από το κοπάδι με τις κατσίκες. Στο σχολείο πήγε τρία ή τέσσερα χρόνια. Ήταν καλός μαθητής, γεμάτος περιέργεια και θέληση για μάθηση, είχε και δάσκαλο που ήξερε καλά τη δουλειά του και ο μικρός ο Ττοουλής απορροφούσε σαν σφουγγάρι το κάθε τι. Θες η τύχη, θες οι τότε συνθήκες της ζωής, έφεραν τα πράγματα αλλιώς. Ο πατέρας του και ο παππούς του τον έβγαλαν από το σχολείο, για να τους βοηθά στη βόσκηση του κοπαδιού.

Δεν άργησε να συνηθίσει τις καινούριες του ασχολίες. Σε λίγες μέρες ξεχώριζε τα ζώα τους ένα ένα, έμαθε και τα ονόματά τους κι έγινε φίλος με το πιστό σκυλί τους. Άλλωστε οι χωρικοί έλεγαν, πως όταν κάποιος ασχοληθεί με τα ζώα έστω και για λίγο διάστημα, το υπόλοιπο της ζωής του θα το περάσει σαν βοσκός.

Νωρίς νωρίς βρέθηκε και σήμερα πάνω στο ύψωμα που τόσες φορές είχε φέρει τις κατσίκες. Μα σήμερα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Ξέρει πως είναι η τελευταία φορά που οδηγεί το κοπάδι του σαν βοσκός. Ύστερα από τις τελευταίες περιπέτειες με την υγεία του, δεν είχε επιλογή. Η δύσκολη δουλειά του βοσκού θα έπρεπε να σταματήσει κι ο ίδιος να αποσυρθεί σαν συνταξιούχος.

Η γυναίκα του και τα παιδιά του του το 'παν κοφτά. Του έδωσαν τελεσίγραφο: Να διαλέξει ανάμεσα στο κοπάδι και στη ζωή του: Κάθισε λίγο παράμερα και τα μάτια του βούρκωσαν. Θυμήθηκε το Χριστό στο Όρος των Ελαιών λίγο προτού να σταυρωθεί: «Περίλυπος εστίν η ψυχή μου...». Το βλέμμα του αγκάλιασε όλη τη γύρω περιοχή. Απρίλης ήτανε, πλησίαζε η Μεγάλη Βδομάδα κι η φύση βρισκόταν στις δόξες της. Ανάμεσα στους θάμνους ξεχώριζε η σπαλαθκιά. Είχε ανοίξει τα κιτρινωπά της λουλούδια, που μεθούσαν την πλάση με τη μοσκοβολιά τους. Οι μέλισσες και οι πεταλούδες δεν άφηναν λουλούδι που να μην το επισκεφτούν. Έμπηγαν την προβοσκίδα τους βαθιά στην καρδιά των λουλουδιών και ρουφούσαν αχόρταγα το νέκταρ τους. Ένας σπίνος ζήλεψε, πέταξε προς τα κει, κάθισε στην άκρη του θάμνου, άνοιξε το στόμα του για να κελαηδήσει, μα ένιωσε ξένος. Απομακρύνθηκε αμέσως και κρύφτηκε στις πυκνές αροδάφνες στη ρεματιά.

Ήταν ανθισμένες με τα ρόδινα, τα κόκκινα και τα άσπρα λουλούδια τους. Στις ρίζες τους, στην κοίτη του ρυακιού, έτρεχε λιγοστό μα αδιάκοπο το γάργαρο νερό. Ήταν τόσο πυκνές που δεν ξεχώριζε η μια από την άλλη. Έμοιαζαν ένα όμορφο, κεντημένο σκέπασμα που κάλυπτε τα μυστικά της φύσης.

Να μην ξεχάσουμε τα σκίνα, τις μερσινιές, τα θρουμπιά, τις λουβιθκιές (ξισταρκές), τους αόρατους, τις άγριες χαρουπιές, τις αγριελιές. Τα *λαμπάθκια* έδιναν κι αυτά τη νότα τους στο τραπεζομάντηλο της φύσης. Στις ρίζες των θάμνων έβρισκαν προστασία τα κυκλάμινα, οι μαργαρίτες κι οι παπαρούνες.

Ο γέρος ο Ττόουλος ήταν άνθρωπος πρακτικός και δεν είχε καμιά σχέση με συναισθηματισμούς και ρομαντισμούς. Είπαμε όμως ότι σήμερα τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Αν τον άφηναν να τελειώσει το σχολείο, αν είχε τις ευκαιρίες που έχουν οι σημερινοί νέοι, θα έφερνε στο μυαλό του τους στίχους του Σολωμού στους Ελεύθερους Πολιορκημένους που έλεγαν «Η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα» ή «έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη» ή «ο Απρίλης με τον έρωτα χορεύουν και γελούν» και «όποιος πεθάνει σήμερα, χίλιες φορές πεθαίνει».

Θα θυμόταν και τα παραπονεμένα λόγια του Αθανάσιου Διάκου όταν τον έπαιρναν στον τόπο του μαρτυρίου του, Απρίλη μήνα. «Για δεσ καιρό που διάλεξε ο Χάρος να με πάρει...»

Σκέφτηκε ότι πολύ σωστά το Πάσχα που μας έρχεται σε λίγες μέρες είναι αποκλειστικά «Πάσχα των Ελλήνων».

Η επόμενη μέρα βρήκε τον Ττόουλο στον καφενέ με μια ποδιά στη μέση να κουβαλά μέτριους και γλυκούς καφέδες, λεμονάδες και πορτοκαλάδες. Το πρόσωπό του ήταν σκυθρωπό και το μυαλό του τριγύριζε αλλού. Έμοιαζε με λιοντάρι στο κλουβί.

Μια μέρα πήρε τη μεγάλη απόφαση. Σε κάποια στιγμή που δεν τον έβλεπε κανένας, εγκατέλειψε το καφενείο και κίνησε για τα γνωστά του λημέρια. Δε θα μάθουμε ποτέ τι έκανε εκεί πέρα. Ας αφήσουμε τον καθένα να φανταστεί ό,τι θέλει.

Γύρισε πίσω σαν κλέφτης. Έμοιαζε με μικρό παιδί που έκανε κάποια αταξία.

Το βράδυ οι θαμώνες του καφενείου είδαν πάνω στον πάγκο ένα ποτήρι με νερό, μέσα στο οποίο υπήρχε ένα κλωνάρι ανθισμένης μερσινιάς. Ήταν το τεκμήριο της απόδρασής του.

Ο πρωταρκάτης

Ήταν μια από τις καλές χρονιές για τη γεωργία. Ο νεφεληγερέτης θεός δεν άφησε τη γη να διψάσει, ούτε και τα σπαρτά να στερηθούν έστω και για λίγο το πολύτιμο νερό. Όταν, λοιπόν, ήρθε η ώρα η ευλογημένη και τα στάχυα λικνίζονταν και κυμάτιζαν χρυσοκίτρινα, ήταν χαρά Θεού να στέκεσαι και ν' αγναντεύεις τον απέραντο κάμπο ώσπου έφτανε το μάτι σου.

Ο Σταυρής ήταν ένας από τους μεγάλους κτηματίες του χωριού. Παρ' όλα τα πλούτη του τον εκτιμούσαν όλοι, γιατί ήταν άνθρωπος καταδεκτικός και βοηθούσε κρυφά όσους είχαν πραγματική ανάγκη. Αρχοντάνθρωπος με τα όλα του.

Η χθεσινή μέρα τον βρήκε έξω από το πιο αγαπημένο του χωράφι. Στάθηκε στην άκρη και κοίταζε ικανοποιημένος, βλέποντας τους καρπούς των κόπων του να είναι έτοιμοι να μαζευτούν από το χωράφι. Όρθωσε περήφανα το κορμί του και φώναξε επαινώντας τον εαυτό του:

-Γεια σου, ρε Σταυρή! Είσαι ο πρώτος! Κανένας δεν μπορεί να σε φτάσει!

Ξαφνικά το πρόσωπό του άλλαξε μορφή. Κι αν μέχρι το θέρος συμβεί κάτι; Αν έρθει μια ξαφνική καλοκαιρινή καταιγίδα, που συνήθως συνοδεύεται από χαλάζι; Δεν έγινε κάτι τέτοιο πριν τέσσερα πέντε χρόνια; Έβαζες στοίχημα μετά τη χαλαзоθύελλα αν στα χωράφια υπήρχαν προηγουμένως σπαρτά. Κι άλλες φορές πάλι, ενώ το σιτάρι ήταν έτοιμο και καθαρισμένο, στοιβαγμένο στο αλώνι, η ξαφνική μπόρα το σκόρπιζε, σκορπίζοντας μαζί και τους κόπους των γεωργών.

Είχαν δίκαιο οι χωρικοί που έλεγαν, «Αν δε βάλεις το *μαζούλι* στ' αμπάρι, για τίποτε δεν μπορείς να είσαι σίγουρος».

«Όχι, όχι», ψιθύρισε. «Πρέπει να θερίσουμε το χωράφι, όσο πιο σύντομα γίνεται».

Ύστερα από μερικές μέρες το χάραμα βρήκε το Σταυρή με το «συνεργείο» του στο χωράφι. Είχαν έρθει με τον εξοπλισμό τους, κυρίως τις ακονισμένες *φασούλες* τους, έτοιμοι όλοι για δράση. Βρισκόταν εκεί όλη η οικογένειά του, τρεις

γυναίκες για το δέσιμο των δεματιών και τέσσερις άντρες για το θέρισμα. Προτού καλά καλά ξεφορτώσουν τα ζώα, άρχισαν τα πειράγματα μεταξύ τους.

-Ρε Κωστή, σαν να εγέρασες, ρε. Εν να αντέξεις να θερίσεις;

-Θκειε Μιχάλη, μα δεν κοιμήθηκες ψες; Μου φαίνεται ότι νυστάζεις.

-Α, όχι. Αν είναι ένας που δεν κοιμήθηκε καθόλου, αυτός είναι ο άντρας μου ο Σταυρής. Αν ήταν δυνατό, θα 'ρχόταν εδώ από τα μεσάνυχτα, είπε η γυναίκα του Σταυρή.

Όλα ήταν έτοιμα, μα δεν μπορούσαν να ξεκινήσουν το θερισμό, γιατί έλειπε ο πρωταρκάτης, ο Σημητράς. Ήταν ο πιο γρήγορος θεριστής, το γρήγορο δρεπάνι, όπως τον ονόμαζαν. Στα γύρω χωριά δεν υπήρχε αντάξιάς του. Όταν άρχιζε να θερίζει, το δρεπάνι γινόταν προέκταση των χεριών του. Η ώρα περνούσε κι άρχισαν να ανησυχούν.

-Ψες, μου είπε ότι θα 'ρχόταν σίγουρα, είπε ο Σταυρής.

Δεν πρόλαβε να αποσώσει τα λόγια του και πρόβαλε ο πρωταρκάτης. Έμοιαζε με μικρό παιδί, που έκαμε κάποια αταξία και περίμενε να το μαλώσουν.

-Μα τι έπαθες, Σημητρά; Είσαι άρρωστος ή σε τσίλλησεν το πάπλωμα;

-Ρε παιδιά, να με συγχωρήσετε. Όλη τη νύχτα δεν μπορούσα να κλείσω μάτι. Κοντά στα χαράματα με πήρε ο ύπνος. Ευτυχώς που με ξύπνησε η γυναίκα μου.

- Άντε! Έλα να βάλουμε «ευλογητός».

Όλοι ήξεραν ότι ήρθε η ώρα του πρωταρκάτη. Σχημάτισαν ένα κύκλο κι οι άντρες βγάλανε τα καπέλα. Ο Σημητράς πήρε το δρεπάνι και ψιθύρισε μερικά ακαταλαβίστικα λόγια. Το γύρισε έτσι, ώστε το ημικύκλιο να βλέπει προς τη γη, κρατώντας τις δυο άκρες του. Το ασπάστηκε κι ύστερα το σήκωσε ψηλά, σχηματίζοντας μ' αυτό ένα νοητό Σταυρό στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

Ξαφνικά άρχισε να χορεύει, στην αρχή αργά κι ύστερα πιο γρήγορα και πιο γρήγορα. Σαν να καθοδηγείτο από μια αόρατη δύναμη, φώναζε ρυθμικά «εί, έι, χοπ. Όπα, όπα» και κουνώντας συγχρόνως το δρεπάνι στο ένα του χέρι. Το πετούσε ψηλά

και το άρπαζε στον αέρα. Βρισκόταν σε έκσταση, όπως τους αναστενάρηδες που χορεύουν, πατώντας ξυπόλητοι σ' αναμμένα κάρβουνα.

Με μια επιδέξια κίνηση έκοψε μια δέσμη από στάχυα, τα ανέμισε στον αέρα, πάντα χορεύοντας, και φώναξε: «Αυτά είναι για τον αφέντην τον Θεόν». Έκοψε ύστερα μια άλλη δέσμη και την πέταξε λέγοντας: «Αυτή είναι για τον μάστρον μας, τον Σταυρή». Την τρίτη δέσμη την πέταξε προς τους άλλους εργάτες λέγοντας: «Κι αυτή είναι για τους φτωχούς, σαν κι εμάς».

Κι ενώ χόρευε, η όψη του γαλήνεψε απότομα. Σταμάτησε και είπε:

-Άντε, κοπέλια, και καλές δουλειές!

Ήταν το σύνθημα με το οποίο ρίχτηκαν όλοι στη δουλειά. Οι θεριστάδες, γεμάτοι όρεξη, αγκάλιαζαν τα στάχυα και τα έκοβαν με τα ακονισμένα δρεπάνια τους. Ο Σιμητράς άνοιγε δρόμο, καθοδηγώντας έτσι και τους υπόλοιπους. Δυο γυναίκες μάζευαν τα στάχυα και τα έδεναν σε δεμάτια.

Το θέρισμα προχωρούσε και ο ήλιος μεσουράνησε. Τα αδειανά στομάχια τους άρχισαν να διαμαρτύρονται. Και ακούστηκε τότε η φωνή της γυναίκας του Σταυρή.

-Ρε κοπέλια, μα δεν επεινάσετε ακόμα;

Είχε παραμερίσει εδώ και ώρα κι ετοίμαζε το παραδοσιακό πουργούρι. Τα υλικά τα έφερε από το σπίτι και το μαγείρευε σε πήλινη κατσαρόλα, στη φωτιά που άναψε με ξύλα. Αντιλαμβάνεστε με πόση όρεξη έτρωγαν το μεσημεριανό τους οι εργάτες.

Ένα σύννεφο φάνηκε κατά τη δύση. Σε λίγο ακούγονταν μακρινές βροντές. Μαύρα φίδια έζωσαν το Σταυρή. Άραγε να γινόταν αυτό που φοβόταν;

-Γρήγορα, παιδιά. Μαζέψτε τα πράγματα και να μπείτε κάτω από τις *καρρέττες*.

Η μπόρα δεν άργησε να φτάσει. Έπεφτε αδιάκοπα, αλλά ευτυχώς η έντασή της δεν ήταν μεγάλη.

Ο Σιμητράς έφτιαξε το δικό του καταφύγιο. Κατασκεύασε με τα δεμάτια ένα μικρό σπιτάκι και μπήκε μέσα. Με την αφέλεια που τον διέκρινε, φώναξε:

-Δεν πα' να γίνει ο Ύψαρος και ο Κακοτρής (δυο αντικρινά βουνά) ίσια ίσια;

Ευτυχώς το κακό πέρασε γρήγορα. Αυτή τη φορά φτηνά την γλίτωσαν.

Το ασιερόμπασμα

Βοήθησε ο Θεός και τέλειωσαν οι γεωργοί το μάζεμα και της φετινής σοδειάς. Αυτό το οποίο τους έμενε ήταν να αποθηκεύσουν και το άχυρο, που βρισκόταν μαζεμένο σε σωρούς στ' αλώνια. Για να το προστατεύσουν από τον κλέφτη άνεμο, που ήταν ικανός να το σκορπίσει και να το εξαφανίσει μέσα σε λίγες ώρες, έλαβαν τα μέτρα τους. Το σκέπασαν με ρούχα παλιά, με κανναβίτσες και παλιές κουβέρτες και από πάνω έβαλαν βαριές πέτρες. Άλλοι πάλι τον σκέπασαν με μεγάλα κλαδιά από σκίνα.

Το κουβάλημα και η αποθήκευση του άχυρου, το ασιερόμπασμα, ήταν μια δύσκολη και κοπιαστική διαδικασία. Το άχυρο κολλούσε στο δέρμα σου, είτε σαν λεπτή σκόνη είτε σαν *κόντυλα* και δεν ξεκολλούσε με τίποτα. Αν προσθέσουμε σ' αυτό και τον ιδρώτα, τότε καταλαβαίνετε το μαρτύριο αυτών που ασχολούνταν με το ασιερόμπασμα. Αρχίζε η φαγούρα σε όλο τους το κορμί, ξύνονταν συνεχώς και ζητούσαν θάλασσα να μπουν μέσα για να λυτρωθούν.

Ο Χρίστος πήγε από νωρίς στο αλώνι με τον αδελφό του, παίρνοντας μαζί τους τα ζώα για τη μεταφορά του άχυρου και τα μεγάλα σακιά, τις *πεντοκίλες*. Ο ένας κρατούσε το σακί με το στόμιό του προς το άχυρο κι ο άλλος το έσπρωχνε μέσα με ένα ξύλινο φτυάρι.

Στο σπίτι βρισκόταν η γυναίκα του Χρίστου με το γιο της και τη νύφη της. Αυτοί θα άδειαζαν τα σακιά μέσα στον *αχυρώνα*, το *ασιερόσπιτο*.

Το ένα σακί ύστερα από το άλλο κατέφθαναν και το άχυρο αδειάζοταν στο ασιερόσπιτο. Σε κάποια στιγμή όμως ανέβηκε το ύψος του και σε λίγο θα χυνόταν έξω από την πόρτα. Το ασιερόσπιτο όμως έπρεπε να αξιοποιηθεί εξ ολοκλήρου. Μην ανησυχείτε. Οι γεωργοί πήραν κι εδώ δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Σφράγισαν την πόρτα και από μια σκάλα ανέβηκαν στη στέγη του ασιερόσπιτου. Από μια τρύπα που ήταν κιάλας έτοιμη, την ασιερότρυπα, άδειαζαν το άχυρο.

Μαζί τους είχε ανέβει κι ο επτάχρονος εγγονός του Χρίστου, που διασκέδαζε με αυτά που έβλεπε, αφού του φαίνονταν σαν παιχνίδι.

Σε μια στιγμή η μητέρα του μικρού γύρεψε το γιο της. Τον φώναξε πολλές φορές, αλλά είχε γίνει άφαντος. Στο μεταξύ μαζεύτηκαν κι άλλοι από τη γειτονιά. Δεν άργησαν να καταλάβουν τι είχε συμβεί: Το παιδί γλίστρησε από την τρύπα και βούλιαξε στο άχυρο.

Ήξεραν ότι έπαιζαν με το χρόνο. Άνοιξαν ξανά την πόρτα και τραβούσαν έξω το άχυρο με όποιο μέσο είχαν, ακόμα και με τα χέρια τους.

Ευτυχώς βρήκαν γρήγορα το παιδάκι και το τράβηξαν έξω. Ήταν μελανιασμένο και δεν κουνιόταν. Μόνο η κοιλιά του ανεβοκατέβαινε. Καθάρισαν το στόμα και τη μύτη του που ήταν βουλωμένα με άχυρο και άρχισαν να το κουνούν πέρα δώθε. Φάνηκαν τυχεροί. Το παιδί συνήλθε και τους κοίταζε με ένα τρόπο σαν να τους ρωτούσε τι συνέβηκε.

Στο μεταξύ έφτασε στη σκηνή και ο Χρίστος, που είχε ειδοποιηθεί από την πρώτη στιγμή. Αγκάλιασε το μικρό Χριστάκη του και τον φίλησε χωρίς να πει τίποτε. Πήγε ύστερα παράμερα και ψιθύρισε: «Σ' ευχαριστώ, Θεέ μου, που έσωσες το εγγονάκι μου. Έχω όμως ένα παράπονο. Ξέρω ότι πρέπει να κερδίζουμε το ψωμί μας με τον ιδρώτα του προσώπου μας. Είναι όμως ανάγκη αυτό το ψωμί να είναι τόσο πικρό;»

Κυνηγώντας το μαύρο χρυσάφι

Βρισκόμαστε στα μέσα Αυγούστου. Εδώ και αρκετές μέρες το μικρό χωριό βρίσκεται στο πόδι. Πρέπει να είναι έτοιμοι για το μάζεμα των τερατσιών, που μαυρίζουν κιόλας πάνω στα δέντρα. Τα τεράτσια και οι ελιές αποτελούν το κύριο εισόδημά τους. Τρέχουν, λοιπόν, να εφοδιαστούν με τα απαραίτητα για να είναι έτοιμοι για τη μάχη που θ' αρχίσει.

Όσοι διαθέτουν κάρα τα επιθεωρούν για τυχόν επιδιορθώσεις. Τα ζώα πρέπει να είναι πεταλωμένα και καλοταϊσμένα. Οι βέργες, κοντές και μακριές, κι αυτές στις θέσεις τους. Οι άδειες σακούλες, που δανείστηκαν από τη Συνεργατική Εταιρεία, είναι στη γωνιά ανά δεκάδες.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι οι εργάτες για τη συλλογή των χαρουπιών. Τυχεροί θεωρούνται όσοι έχουν μεγάλες οικογένειες. Μικροί και μεγάλοι αποτελούν εργατικά χέρια. Οι υπόλοιποι πρέπει να ψάξουν για να βρουν εργάτες και εργάτριες, στους οποίους πρέπει να δίνουν μεροκάματο.

Στις μέρες μας περιμένουμε όλοι το καλοκαίρι και ιδιαίτερα τον Αύγουστο για να πάρουμε τις άδειές μας και να χρησιμοποιήσουμε αυτές τις μέρες για ταξίδια, ξεκούραση και ξεγνοιασιά. Δε συνέβαινε όμως το ίδιο για τα πιο παλιά χρόνια. Ήταν η περίοδος των εντατικών γεωργικών ασχολιών.

Ο Έπαρχος Αμμοχώστου όρισε τη Δευτέρα, 20η Αυγούστου, σαν μέρα έναρξης συλλογής των τερατσιών στην επαρχία του. Μπορείτε λοιπόν να φανταστείτε τι έγινε εκείνη τη Δευτέρα.

Ας αφήσουμε όμως κάθε οικογένεια να πάει στον προορισμό της κι εμείς ν' ακολουθήσουμε την ομάδα του Αδάμου. Έξω στο δρόμο είναι όλοι έτοιμοι για την εκκίνηση. Κι αυτός όλο ρωτά:

-Θυμηθήκατε τα ρούχα για το μάζεμα των τερατσιών;

-Ναι, ναι, έτοιμα είναι όλα.

-Το φαγητό, το νερό, τα έβαλες, ρε γυναίκα;

-ΗΣύχασε πια κι εσύ. Τα 'βαλα. Δε θα πάμε στην έρημο. Παναγία μου, επέλλανές μας από ψες.

Μπαίνουν στη γραμμή και ξεκινούν. Μπροστά το ζεμένο με τα βόδια κάρο. Ακολουθούν τα γαϊδούρια πάνω στα οποία βρίσκονται καβάλα οι ηλικιωμένοι και τα πολύ μικρά παιδιά. Έρχονται ύστερα οι εργάτες κρατώντας τα όπλα τους, τις βέργες τους κι από κοντά ακολουθούν οι δυο γίδες. Τελευταίος ακολουθεί ο Γκέκας, ο σκύλος του Αδάμου. Ρίχνει μια τελευταία ματιά προς το σπίτι κι ύστερα στους στρατιώτες που λαμβάνουν μέρος στην εκστρατεία. Γαυγίζει σιγανά, σαν να λέει στον αφέντη του ότι όλα είναι εντάξει.

Φτάσανε στην τοποθεσία Σιερομούλια. Πήρε την ονομασία της από το γεγονός ότι στην περιοχή εκείνη υπήρχε η κατάλληλη πέτρα για την κατασκευή του *σιερόμυλου*. Πήγαιναν εκεί, έκοβαν ένα μεγάλο κομμάτι πέτρας και τη σκάλιζαν μέχρι να της δώσουν το τελικό μέγεθος και σχήμα που ήθελαν. Ήταν κάτι που θύμιζε νεολιθική εποχή. Σιγά σιγά σχηματίστηκε εκεί ένα μικρό λατομείο.

Άπλωσαν κάτω από τα δέντρα παλιούς μουσαμάδες και κανναβίτσες για να μαζεύονται εύκολα τα τεράτσια. Οι πιο σβέλτοι ανέβηκαν στα δέντρα με τις κοντές βέργες κι οι άλλοι χτυπούσαν κι έριχναν τον καρπό από κάτω με τις μακρές βέργες. Μετά τα πρώτα χτυπήματα, που ήταν η προθέρμανση, άρχισαν και τα χωρατά. Πείραζε ο ένας τον άλλο και γελούσαν σαν μικρά παιδιά. Τα ξηρά χαρούπια έπεφταν συνέχεια από τα χτυπήματα. Ακουόταν ο χαρακτηριστικός ήχος τόσο από τα χτυπήματα, όσο κι από το πέσιμό τους στη γη. Οι σακούλες γέμιζαν η μια ύστερα από την άλλη.

Ήταν ώρα ν' αναλάβει τη δουλειά του ο πιο ηλικιωμένος της παρέας, που συμπτωματικά ήταν ο μάστρος, ο Αδάμος. Θ' αναλάβανε να ράψει τα σακιά, τις σακούλες, για να μεταφερθούν κι αφού ζυγιστούν να παραδοθούν στη Συνεργατική Εταιρεία του χωριού. Σαν προσωρινός χώρος παράδοσης ορίστηκε ένα μεγάλο αλώνι.

Ο Αδάμος βρήκε το σπάγκο και το μεγάλο σακοράφι κι άρχισε να ράβει τις σακούλες. Τις σήκωνε και τις χτυπούσε στη γη με τη βοήθεια κάποιου άλλου για να μη μένει κενό. Κατά διαστήματα τις χτυπούσε με μια μεγάλη πέτρα στα πλευρά κι από πάνω. Όταν τις έραβε, τις άφηνε όρθιες για να είναι πιο εύκολο το μέτρημά τους.

Σε μερικές ώρες το χωράφι γέμισε από όρθιες σακούλες. Άρχισε να τις μετρά. Μέτρησε μέχρι τις σαράντα περίπου κι υπολόγιζε ότι είχαν μαζέψει μέχρι τώρα τα μισά χαρούπια. Άκουσε ότι τα χαρούπια θα πωλούνταν προς τεσσερισήμισι λίρες το καντάρι, που ισοδυναμούσε με εκατόν ογδόντα οκάδες. Επομένως θα έπαιρνε μια λίρα για κάθε σακούλα.

Ξαφνικά όλες εκείνες οι σακούλες μεταμορφώθηκαν σε όρθιες λίρες. Χωρίς να το θέλει άρχισε να λογαριάζει πόσα θα έδινε για το χρέος του κι ότι θα μπορούσε επιτέλους ν' αλλάξει τα πορτοπαράθυρα του σπιτιού του. «Ας είναι ευλογημένος ο καρπός της γης», ψιθύρισε. «Πολύ σωστά λένε ότι τα χαρούπια είναι το μαύρο χρυσάφι της Κύπρου».

Ύστερα ήρθε στο νου του η ιστορία τούτου του χωραφιού. Ήταν ένας τόπος άγονος, γεμάτος πέτρες και αγκαθωτούς θάμνους. Ο παππούς και η γιαγιά του μόχθησαν για μήνες, ώσπου στο τέλος κατάφεραν να ξεχερσώσουν ένα κομμάτι, που έγινε το χωράφι τους. Το χώμα ήταν λιγοστό κι έτσι ούτε σιτάρι μπορούσαν να σπείρουν, ούτε αμπέλι να φυτέψουν. Σκέφτηκαν σαν μοναδική λύση τις χαρουπιές.

Τους θυμάται ακόμα να σκάβουν μικρά λακκάκια και να ρίχνουν στο καθένα κι από ένα κουκούτσι χαρουπιού. Η γιαγιά του έβαζε τον κούζο στον ώμο και κουβαλούσε νερό από το πιο κοντινό μέρος που υπήρχε τρεχούμενο νερό. Πότιζε τα κουκούτσια κι αυτά φούσκωσαν και τα μικροσκοπικά φυτά πρόβαλαν το κεφαλάκι τους. Όταν έφτασαν σε κάποιο ύψος, τα μπόλιασαν με φυτά από τις καλύτερες ποικιλίες.

Όλα τα χαρουπόδεντρα τα αγαπούσε ο Αδάμος. Ξεχώριζε όμως την ποικιλία που έφερε από το Δαυλό. Ήταν μεγάλα και παχουλά χαρούπια γεμάτα ζάχαρη και μέλι. Μερικά απ' αυτά θα τα φύλαγαν στο άχυρο για να διατηρηθούν και να τα χρησιμοποιούν σαν τροφή το χειμώνα. Άλλα πάλι θα τα κοπάνιζαν και θα έφτιαχναν το χαρουπόμελο και το παστέλι.

Στη γωνιά του χωραφιού έστεκε περήφανος ένας μεγάλος πεύκος. Εδώ και πολλά χρόνια τα τρυγόνια έκτιζαν πάνω του τη φωλιά τους. Κοιτάζοντας ο Αδάμος τον πεύκο, του 'ρθε στο νου ένα περιστατικό και γέλασε. Ναι, ήταν ζιζάνιο και ζωηρούλης όταν ήταν μικρός.

Θα 'ταν τότε εννέα δέκα χρονών. Ενώ όλοι ασχολούνταν με το μάζεμα των χαρουπιών, αυτός παρακολουθούσε τη μαμά τρυγώνα που πηγαινοερχόταν και τάζε τα μικρά της. Αμέσως το μυαλό του δούλεψε. Τι ωραία θα ήταν αν κατάφερνε να πάρει τα τρυγονάκια κα να τα βάλει σε κλουβί. Σε κάποια στιγμή που δεν τον πρόσεχε κανένας, ξεγλίστρησε και κατευθύνθηκε προς τον πεύκο. Άρχισε να σκαρφαλώνει στον κορμό σαν γάτος.

Τον πήρε όμως χαμπάρι η μητέρα των μικρών τρυγονιών. Όρμησε κατά πάνω του και τον κτυπούσε με το ράμφος της. Έχασε την ισορροπία του και έπεσε κάτω χτυπώντας το κεφάλι του σε μια πέτρα. Ευτυχώς το τραύμα δεν ήταν βαθύ.

Έφερε το χέρι του ο Αδάμος στο μέτωπο και ψαχούλεψε την παλιά ουλή. Την ίδια στιγμή το φορτηγό αυτοκίνητο, που μόλις είχε φθάσει, κόρναρε σαν να τους καλούσε να σχολάσουν από τη δουλειά τους.

Ο Αδάμος συνήλθε.

-Ο Θεός μας βοήθησε και φέτος, μουρμούρισε.

Τα στοιχεία του τόπου

Αρκετά χρόνια πριν, εκτός από τη βόσκηση των προβάτων και των αιγών, γινόταν και η βόσκηση των βοδιών, το λεγόμενο βουκολιό. Μερικοί γονείς έβγαζαν τα παιδιά τους νωρίτερα από το σχολείο, για να ασχοληθούν με την επίβλεψη των βοδιών, αφού αυτό ήταν σχεδόν αποκλειστική εργασία των παιδιών.

Με το βουκολιό ασχολούνταν και τέσσερα παιδιά μαζί με το θείο του ενός, το Μιχάλη. Καθημερινά οδηγούσαν τα ζώα σ' ένα υψωματάκι έξω από το χωριό τον Γυψαρόβουνο ή Ύψαρο, όπως τον έλεγαν οι ντόπιοι. Η παρουσία του θείου Μιχάλη ήταν αναγκαία για δυο λόγους: Τα παιδιά χρειάζονταν το Μιχάλη για να τους προστατεύει, αλλά και να περιορίζει τις αταξίες τους. Ήταν ένας καλοκάγαθος πενηντάρης, αγαπητός στα παιδιά, γιατί τους έλεγε παράξενες ιστορίες.

Μπήκε ο Ιούλης μήνας και ο ήλιος έκαιγε πέτρες, όπως λέμε χαρακτηριστικά. Από κει πάνω τα παιδιά έβλεπαν τον κάμπο που έμοιαζε σαν έρημος. Πολλές φορές ο άνεμος σήκωνε σύννεφα σκόνης και η εικόνα αυτή δεν ήταν και τόσο ευχάριστη. Ο Μιχάλης βρήκε την ευκαιρία και τους είπε για μια δοξασία, που επικρατούσε στην περιοχή: Όταν τα ξηρά καλοκαίρια φυσούσε από τα δυτικά, αυτό σήμαινε ότι θα είχαν καλοχρονιά, δηλαδή ένα βροχερό χειμώνα. Ο δυτικός αυτός άνεμος λεγόταν Πιτσιβής. Υπήρχε όμως και «το αντίπαλο δέος», ο Ταλαράς, που ήταν ο ανατολικός άνεμος και δεν προμήνυε αρκετές βροχές.

-Δηλαδή, θείε, τι είναι ακριβώς αυτός ο Πιτσιβής και ο Ταλαράς που μας είπες;

-Οι γονιοί μας και οι παππούδες μας, μας λέγανε ότι είναι τα δυο στοιχεία του τόπου. Έτσι τα φτάσαμε και μεις, παιδιά μου.

Πέρασαν αρκετές μέρες και η ιστορία αυτή σχεδόν ξεχάστηκε. Κάποιο μεσημέρι, εκεί που όλα ήταν ήσυχα και δεν κουνιόταν ούτε φύλλο, τα παιδιά άκουσαν το θείο Μιχάλη να τους φωνάζει.

-Παιδιά, παιδιά, ελάτε γρήγορα να δείτε!

Έτρεξαν γρήγορα τα παιδιά κι αυτό που αντίκρισαν τα άφησε άφωνα. Από τα δυτικά ερχόταν μια ψηλή στήλη από σκόνη και προχωρούσε στριφογυρίζοντας και παρασύροντας στο πέρασμά της το κάθε τι. Ήταν ένας πελώριος απαίσιος γίγαντας, ένας τρομερός δράκοντας, που άλλαζε διαρκώς σχήματα και μορφές. Ήταν ένα μεγάλο χωνί που κατάπινε ό,τι έβρισκε στο δρόμο του. Μόνο που λειτουργούσε ανάποδα σαν καπνοδόχος. Ρουφούσε τη σκόνη, τα φύλλα, τα χαρτιά και ό,τι άλλο έβρισκε κάτω στη γη και τ' ανέβαζε ψηλά. Ήταν το γνωστό μας σιφούνι.

-Θείε, είναι ο Πιτσιβής! Θα 'χουμε καλοχρονιά.

Δεν πρόλαβαν να τελειώσουν τα λόγια τους κι ένα άλλο σιφούνι πρόβαλε από την αντίθετη κατεύθυνση. Ήταν εξίσου πελώριο και τρομερό. Ναι! Ο Ταλαράς πήρε είδηση τον Πιτσιβή κι έτρεχε να τον προλάβει. Κάποιος έπρεπε να επικρατήσει και να γίνει κυρίαρχος της περιοχής για πάντα.

Τα δυο στοιχειά όσο πήγαιναν και πλησίαζαν. Έτριζαν τα δόντια το ένα στο άλλο και έδειχναν τις διαθέσεις τους. Υπήρχε κάποια ελπίδα ότι, έστω και την τελευταία στιγμή, κάποιο θα υποχωρούσε.

Η σύγκρουση μεταξύ των δυο στοιχείων ήταν αναπόφευκτη. Έβαλε το καθένα όση δύναμη του έμεινε, για να βγει νικητής απ' αυτή τη γιγαντομαχία. Ένας δυνατός κρότος ακούστηκε, ένας βαρύς γδούπος, σαν να χτύπησε η ευρωπαϊκή τεκτονική πλάκα με την αφρικανική. Όλοι έμειναν άφωνοι και τα βόδια τρόμαξαν και μαζεύτηκαν το ένα κοντά στο άλλο.

Με τη σύγκρουση τα δυο στοιχεία σμίχτηκαν σ' ένα θανάσιμο εναγκαλισμό. Κανένα δε μετακινήθηκε από τη θέση του. Έγιναν ένα σώμα και ανέβηκαν ψηλά στον ουρανό. Νικητής δεν αναδείχθηκε ούτε ο Πιτσιβής, ούτε ο Ταλαράς.

-Θείε, θα έχουμε καλοχρονιά φέτος ή όχι;

-Παιδιά, δεν ξέρω τι θα έχουμε. Ξέρω όμως ότι τα δυο στοιχεία θα υπάρχουν για πάντα στον τόπο μας.

Ο Θεός παίρνει δανεικά

Έφυγε ο Οκτώβρης, έφυγε κι ο Νιόβρης, κι ο Δεκέμβρης βρισκόταν στα μισά του. Οι γεωργοί είχαν σπείρει από καιρό *ζερόβολα* τα χωράφια και περίμεναν το μαγικό υγρό να πέσει από τον ουρανό, να ξυπνήσει τους σπόρους και να πρασινίσουν τα βουνά κι οι κάμποι.

Τα δέντρα ένιωσαν την έλλειψη του νερού, έγειραν τα μαραμένα κεφάλια προς τα κάτω κι ανίχνευαν κάτω βαθιά με τις ρίζες τους να βρουν έστω και ίχνος υγρασίας.

Οι χωρικοί απόθεσαν τις ελπίδες τους στο Θεό. Άλλο θέμα συζήτησης δεν είχαν οι άντρες στα καφενεία κι οι γυναίκες στη βρύση του χωριού. Οι γεροντότεροι έλεγαν ότι τέτοια ανομβρία δε θυμούνταν στη ζωή τους. Είχαν τα μάτια στραμμένα στον ουρανό και παρακαλούσαν: «Βρέξε, Θεέ μου, βρέξε». Έζωσαν με νήμα, όπως συνηθιζόταν τότε, την εκκλησιά του χωριού, τον Αϊ-Μάμα, για να φύγει το κακό. Έκαμαν παράκληση και στο ξωκλήσι της Παναγίας του Τοχνιού.

Εδώ και λίγες μέρες η κατάσταση έγινε αλλιώτικη. Η διεύθυνση του ανέμου άλλαξε κι έγινε πιο δροσερός.

Δυτικά του σπιτιού μας ήταν το σπίτι του γείτονά μας, του Μπέη. Είχαμε ένα παράθυρο που έβλεπε προς το γείτονά μας και, δεν ξέρω γιατί, το ονομάσαμε «το παραθύρι του Μπέη».

Η μητέρα μου μας είπε ότι ο αέρας φυσούσε από τη μεριά αυτού του παραθύρου και μάλιστα ότι το παράθυρο βούιζε. Ισχυριζόταν ότι πολύ σύντομα θα είχαμε αρκετές βροχές.

Να εξηγήσω ότι φυσούσε δυτικός άνεμος από τη μεριά του Σταυροβουνιού. Να πούμε επίσης ότι οι λιγοστοί που είχαν ραδιόφωνο έλεγαν ότι στην Ελλάδα επικρατούσε κακοκαιρία. Ξέρουμε όλοι ότι, τουλάχιστον τότε, όταν είχε βροχές στην Ελλάδα, σε δυο τρεις μέρες έρχονταν και εδώ στην Κύπρο.

Εκείνη τη μέρα μας ξύπνησαν τα μπουμπουνητά κι ο θόρυβος που έκανε η βροχή όταν χτυπούσε στα κεραμίδια. Στην αρχή έμοιαζε με απαλή μουσική, σε λίγο

όμως έγινε χαλασμός κόσμου. Οι χωρικοί σηκώθηκαν όλοι στο πόδι και κοίταζαν, άλλοι από τους ηλιακούς και τις βεράντες κι άλλοι από τα παράθυρα και τις πόρτες. Τα σφιγμένα σαγόνια χαλάρωσαν κι οι ανθρώπινες μορφές ημέρεψαν. Κι άρχισαν τότε οι επιδοκιμασίες και τα σχόλια.

-Δοξάζω Σε, Θεέ μου! Πού τα είχες φυλαγμένα;

-Άμα θέλει ο Πλάστης μου...

-Ο Θεός δε μας ξεχνά. Εμείς τον ξεχνούμε.

Συνέχισε να βρέχει για αρκετή ώρα. Αφού η γη ξεδίψασε και με το παραπάνω κι αφού γέμισε τους αδειανούς πόρους της, άρχισε να διώχνει το περίσσιο νερό. Τα μικρά ρυάκια έγιναν ποταμάκια κι ακουόταν κιόλας το βουητό του ποταμού του χωριού, που κατέβαζε τα ορμητικά και θολά νερά του.

Τα συναισθήματα των χωρικών άλλαξαν και πάλι.

-Είπαμε να βρέξει, αλλά όχι κι έτσι.

Όπως το χωριό ήταν χτισμένο στην πλαγιά του βουνού κι έβλεπε το νότο, φαινόταν ο κάμπος της Μεσαριάς. Ήταν μια φωτογραφία τραβηγμένη, λες, από αεροπλάνο. Οι δυο ποταμοί, ο Πηδιάς κι ο Γιαλιάς, φάνταζαν σαν φίδια, που κατευθύνονταν προς τον κόλπο της Αμμοχώστου. Τα χωράφια ήταν πλημμυρισμένα και μετατράπηκαν σε λίμνες.

Οι μεγαλύτερες στην ηλικία γυναίκες άναβαν κεριά κι έλεγαν ακαταλαβίστικα λόγια, για να ξορκίσουν το κακό. Φυσικά, εμείς τα παιδιά διασκεδάσαμε με όσα συνέβαιναν. Ας μην ξεχνούμε ότι την ημέρα εκείνη δεν πήγαμε στο σχολείο!

Ξαφνικά η φωνή της μητέρας μου, που όλο αυτό το διάστημα παρακολουθούσε ανήσυχη, μας έφερε στην πραγματικότητα.

-Παιδιά, ελάτε έξω στον ηλιακό να δείτε κάτι!

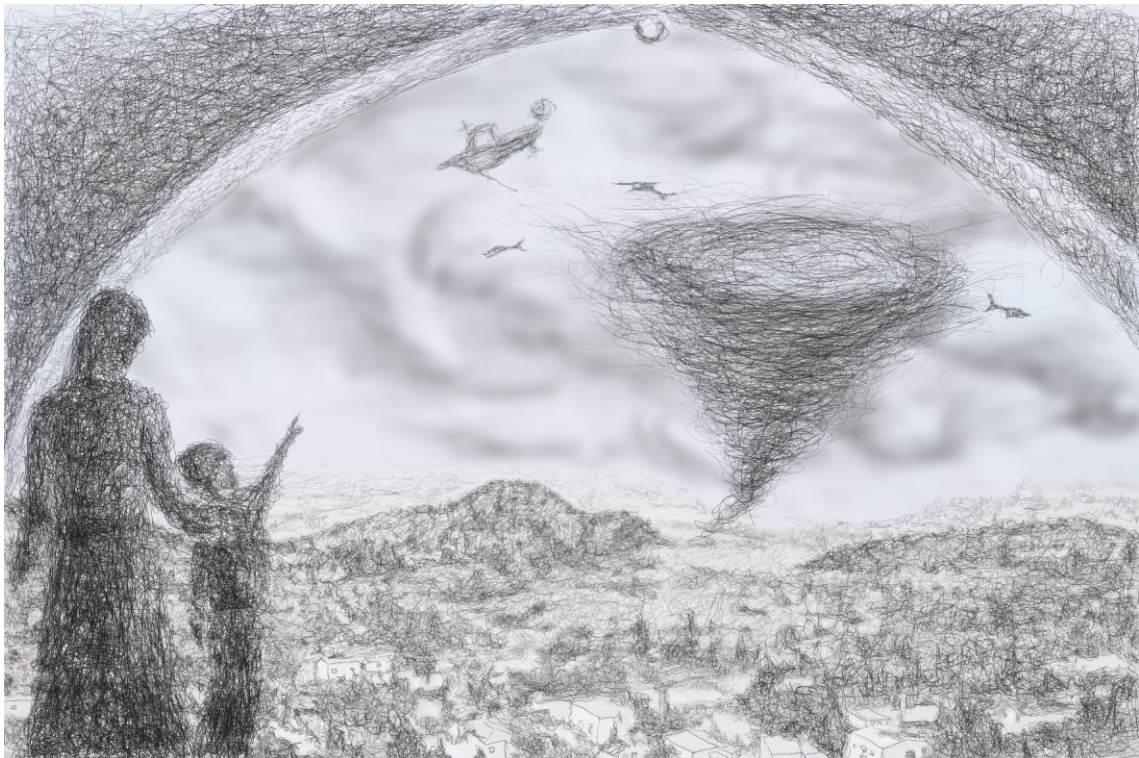
Θεέ μου, τι ήταν αυτό πάλι; Κάτω στη θάλασσα, στη μεριά της *Χάραφτης*, η ατμόσφαιρα σκοτείνιασε και το σκούρο χρώμα έγινε ολόμαυρο. Μια πελώρια, ολόμαυρη υδάτινη στήλη διακρινόταν καθαρά να ανυψώνεται από τη θάλασσα. Πήγαινε όλο και πιο ψηλά και γινόταν ένα με τα σύννεφα. Σαν παιδί που ήμουν

άρχισα να σκέφτομαι με αφέλεια: «Τι γίνεται με τα ψάρια; Σηκώνονται κι αυτά ψηλά στον ουρανό με τα νερά της θάλασσας; Κι αν υπάρχει στη θάλασσα καμιά βάρκα ή κανένα πλοίο θ' αρχίσουν να πετούν σαν αερόστατα και ελικόπτερα;»

-Τι είναι αυτό το πράγμα, μαμά; τη ρωτήσαμε.

-Το μόνο που ξέρω, παιδιά μου, είναι ότι αυτό το πράγμα λέγεται *ττουλούμπα*.

Φαίνεται ότι μερικές φορές όταν του Θεού του λείψει το νερό, παίρνει δανεικό από τη θάλασσα!

Όταν τα επουράνια ανοίγουν

Από την Αγία Γραφή ξέρουμε ότι μερικές φορές έφευγε το ημιδιάφανο παραπέτασμα που χωρίζει τη γη από τον ουρανό. Άνοιγαν οι ουρανοί και ο Θεός επικοινωνούσε με τους ανθρώπους, είτε για να τους ανακοινώσει κάτι σημαντικό, είτε για να φανερώσει το μεγαλείο και τη δόξα Του.

Η παράδοση λέει ότι μια φορά το χρόνο ανοίγουν οι ουρανοί, τα επουράνια όπως αλλιώς τα λέμε. Αυτό συμβαίνει την παραμονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, δηλαδή τη νύχτα της πέμπτης προς την έκτη Αυγούστου.

Ήταν η εποχή που δεν είχαμε ραδιόφωνα και τηλεοράσεις. Καθόμαστε έξω στην αυλή και καθώς ήταν νύχτα, κοιτάζαμε τον ξάστερο και ολόφωτο ουρανό. Μαζί μας ήταν και τα ξαδέλφια μου και δυο τρία γειτονόπουλα. Είχαμε τη συνήθεια να μαζευόμαστε κοντά στη γιαγιά, γιατί ήξερε ένα σωρό ιστορίες απ' αυτές που συναρπάζουν και μαγεύουν τα παιδιά.

Κοίταζε κι αυτή σκεπτική τον ουρανό. Σε μια στιγμή μας είπε:

-Ελάτε πιο κοντά, παιδιά μου, να σας πω κάτι. Σε λίγες μέρες, ενώ θα ξημερώνει η γιορτή του Χρυσοσώτηρου, θα γίνει ένα θαύμα. Για μια στιγμή και μόνο για λίγα δευτερόλεπτα θα ανοίξουν τα επουράνια. Όποιος προλάβει να κάμει μια ευχή, προτού κλείσουν και πάλι οι ουρανοί, η ευχή του θα πραγματοποιηθεί.

Κι άρχισε να μας λέει ιστορίες με παραδείγματα όχι μόνο από το χωριό μας, αλλά και από γειτονικά χωριά. Κάποιος ήταν πολύ φτωχός, έκανε την ανάλογη ευχή και γέμισαν τα πιθάρια του με χρυσά φλουριά! Άλλος είχε την κόρη του άρρωστη βαριά, ευχήθηκε και η κόρη του θεραπεύτηκε. Καταλαβαίνετε ότι όλα αυτά μας άναψαν την περιέργεια και τη φαντασία. Στο παιδικό μας συμβούλιο, που είχαμε κάθε νύχτα σε ένα από τα αλώνια του χωριού, καθισμένοι στα χοντρά κόντυλα, ήταν το μοναδικό θέμα συζήτησης. Συνήθως προήδρευαν οι μεγαλύτεροι της παρέας. Σαν δημοκράτες όμως που ήμαστε, είχαμε όλοι το δικαίωμα να πούμε τις απόψεις μας.

Μια νύχτα μας πήρε χαμπάρι ο θεός μου ο Αδάμος. Δε χρειάστηκε να περιμένει πολύ για να καταλάβει ποιο ήταν το θέμα που είχαμε εγγράψει για συζήτηση.

-Καλησπέρα, παιδιά, μας είπε. Μπορώ να παρακολουθήσω για λίγο τη συζήτησή σας;

Εμείς τα χάσαμε προς στιγμή και νιώσαμε και λίγο άβολα, σχεδόν ένοχοι. Έτσι συνέχισε ο θεός μου.

-Παιδιά, αυτά που λέτε δε συμβαίνουν στην πραγματικότητα. Τα έλεγαν οι παππούδες μας γιατί ήταν αμόρφωτοι. Σήμερα η Επιστήμη έχει προοδεύσει και μπορεί να εξηγήσει και να αποδείξει το κάθε τι.

Μας μίλησε για αστερισμούς, για Περσίδες, για διάττοντες αστέρες, για πεφταστέρια και ένα σωρό άλλα πράγματα, που εμείς τα ακούσαμε βερεσέ.

Μπήκαμε μετά στην αντεπίθεση. Αντικρούσαμε όλα τα επιχειρήματα του θείου με παραδείγματα και αποδείξεις. Δεν είχε κανένα δικαίωμα ο θεός να μας χαλάσει το παιδικό μας όνειρο. Το πιο ισχυρό μας όπλο το αφήσαμε τελευταίο: «Το είπε η γιαγιά!» Ποιος μπορούσε να αμφισβητήσει τα λόγια της πολύξερης γιαγιάς μας;

Παραμονή της Μεταμόρφωσης ήταν, και βρεθήκαμε, πού αλλού; Στο γνωστό μας λημέρι. Επιτέλους απόψε θα δικαιωνόμαστε. Μαζί μας είχαν έρθει και άλλα παιδιά και η παρέα μεγάλωσε.

Ξαφνικά έγινε κάτι το αναπάντεχο: Χιλιάδες, εκατομμύρια αστέρια έσχιζαν τον ουρανό και έπεφταν στη γη, διαγράφοντας το καθένα τη δική του πορεία. Άλλα έπεφταν κάθετα, άλλα διαγώνια και άλλα χάνονταν στον ορίζοντα. Ο τόπος φωτίστηκε και στ' αυτιά μας έφταναν αγγελικές μελωδίες. Σαστίσαμε τόσο πολύ, που όχι μόνο δεν προλάβουμε να πούμε την ευχή μας, μα και το στόμα μας έμεινε ορθάνοιχτο από το γεγονός της μαγικής νύχτας.

Πιο πέρα, κουρνιασμένο με παρέα τη μοναξιά του, ήταν ένα ορφανό κοριτσάκι. Μαντεύουμε όλοι την ευχή που έκανε. Μακάρι να είχε προλάβει τουλάχιστον αυτή...

Η μοναδική διόρθωση

Όταν ο Θεός δημιούργησε τον Κόσμο, θέλησε να καθίσει έστω και για λίγο, είτε για να αναπαυθεί, είτε γιατί θεώρησε ότι όλα είχαν τελειώσει και λειτουργούσαν στην εντέλεια.

Άλλαξε γνώμη όμως και το θεώρησε απαραίτητο να ρίξει μια τελευταία ματιά στο έργο του. Έφερε το βλέμμα ένα γύρο και για μια ακόμα φορά «είδεν ότι καλόν». Και πώς να μην ήταν; Τα δέντρα ήταν φορτωμένα με ζουμερούς και μυρωδάτους καρπούς. Τα μικρότερα φυτά, εκτός από την ομορφιά τους, πρόσφεραν και το μεθυστικό άρωμα των λουλουδιών τους. Τα πουλιά πετούσαν από κλαρί σε κλαρί και φαίνεται ότι ήταν τα πρώτα πλάσματα που υμνούσαν και δοξολογούσαν τον Πλάστη με τη μοναδική τους φωνή.

Τα ζώακια ήταν ανακατεμένα και δεν ξεχώριζες άγρια και ήμερα. Τα ποταμάκια έτρεχαν από παντού και το κελάρυσμά τους ήταν μια δροσερή νότα. Καταλαβαίνετε ότι, όσο και αν προσπαθήσω να σας περιγράψω τον Παράδεισο, μου είναι αδύνατο και σίγουρα θα τον αδικήσω.

Ήθελε όμως ο Θεός και μια δεύτερη γνώμη για το έργο Του. Το μόνο άτομο, ο μοναδικός ένοικος του Παραδείσου, με τον οποίο θα μπορούσε να συνεννοηθεί, ήταν ο Αδάμ. (Η Εύα δεν είχε ακόμα πλαστεί). Τον κάλεσε λοιπόν κοντά Του.

-Αδάμ, άκουσε καλά τι θα σου πω. Θέλω να δώσεις ένα γύρο, να δεις τα δημιουργήματά μου και να 'ρθεις να μου πεις τη γνώμη σου.

Το απόγευμα κάλεσε και πάλι ο Θεός τον Αδάμ κοντά του και του ζήτησε να μιλήσει ελεύθερα γι' αυτά που είδε. Δεν του φάνηκε και πολύ ενθουσιασμένος, αλλά τον άφησε να εκφραστεί ελεύθερα.

-Όλα είναι πολύ καλά, Θεέ μου. Δε χορταίνει το μάτι σου να βλέπει, το αυτί σου να ακούει και η μύτη σου να μυρίζεται. Όμως...

-Τι είναι, Αδάμ; Μίλα καθαρά.

-Να. Εκεί στα δρομάκια που περπατούσα, ήταν φυτρωμένα μερικά χαμηλά φυτά και μπερδεύονταν στα πόδια μου. Μερικά είχαν και αγκάθια και μου τσιμπούσαν τα πόδια μου. Θα μπορούσε να γίνει κάτι γι' αυτό;

-Άκουσε, Αδάμ. Δε θα σε μαλώσω. Μπράβο που είχες το θάρρος της γνώμης σου. Δεν μπορώ να αφαιρέσω τίποτε. Μπορώ όμως να προσθέσω. Όλοι οι θάμνοι από 'δω και στο εξής θα έχουν από μια ξεχωριστή και ευχάριστη μυρωδιά. Εσύ και οι απόγονοί σου όταν αγγίζετε τα χαμηλά φυτά, έστω και χωρίς να το θέλετε, θα προκαλείτε την αντίδρασή τους. Θα ελευθερώνουν στην ατμόσφαιρα τη μυρωδιά που τους έδωσα. Τότε θα σηκώνετε τα μάτια στον ουρανό και τα χείλη σας θα ψιθυρίζουν: «Σ' ευχαριστώ, Θεέ μου. Δοξάζω Σε και προσκυνώ Σε».

Σύννεφα ταξιδιάρικα

Μόνο ένας αργόσχολος σαν κι εμένα θα μπορούσε να κάθεται με τις ώρες και να κοιτάζει τον ουρανό. Και το ερώτημα είναι, τι παρακολουθούσα. Τον ήλιο δεν μπορούσα να τον κοιτάξω, γιατί γύρω του υπήρχε μια πύρινη κι εκτυφλωτική προστατευτική ζώνη. Το φεγγάρι και τ' αστέρια είχαν εδώ και πολλή ώρα καθαριστεί με σπόγγο από το στερέωμα του ουρανού. Ούτε τα διαβατάρικα πουλιά θα κοίταζα για τόση ώρα, γιατί πετούσαν με τόση ταχύτητα, που δεν προλάβαινες να τα χαιρετήσεις. Δε θα σας κουράσω άλλο. Θα σας το αποκαλύψω. Ήταν μερικά κομμάτια από σύννεφα που ταξίδευαν στον ουρανό. Ποιος ξέρει από ποιο μεγάλο σύννεφο λιποτάκτησαν, έκαναν κοπάνα και τώρα κόβουν βόλτες εκεί ψηλά ανέμελα.

Τη μια στιγμή μπαίνουν στη σειρά σαν στρατιωτάκια. Δίπλα είναι ο επικεφαλής αξιωματικός, που δίνει διαταγές για την εκτέλεση των διάφορων σχηματισμών. Αν κοιτάξεις καλύτερα, θα δεις και ένα σημαιοφόρο. Άλλοτε πάλι μετατρέπονται σε ψηλά βουνά και κάστρα. Και ξαφνικά γίνονται ζώα που μεταλλάσσονται πότε σε λιοντάρια, πότε σε τίγρεις και πότε σε ελέφαντες και μάλιστα με προβοσκίδα.

Τώρα άρχισαν να παίζουν ένα όμορφο παιχνίδι. Τα συννεφάκια κάνουν ένα κύκλο, πιασμένα χέρι χέρι. Ένα μικρό κατάσπρο συννεφάκι βρίσκεται στο κέντρο του κύκλου. Ένα άλλο κατάμαυρο βρίσκεται απ' έξω και προσπαθεί να μπει στον κύκλο. Τα συννεφάκια όμως έχουν θέσει υπό την προστασία τους αυτό που βρίσκεται μέσα. Αλήθεια, δε σας θυμίζουν το παιχνίδι του αρνιού με το λύκο;

Ένα πολεμικό υπερηχητικό αεροπλάνο περνά γρήγορα, αφήνοντας πίσω του πυκνό μαύρο καπνό. Η όλη εικόνα με τα ταξιδιάρικα συννεφάκια χάθηκε, διαλύθηκε. Ίσα που πρόλαβα και είδα το αεροπλάνο να χτυπά και να σκοτώνει το αρνάκι στη μέση του κύκλου. . .

Ο πεύκος του Μηνά

Η πλαγιά του βουνού ήταν κατάφυτη από πεύκα. Ήταν ο πράσινος πνεύμονας του χωριού. Κι εκείνα τα δέντρα δέθηκαν με τον καιρό μεταξύ τους και μερικές φορές ακουμπούσαν το ένα πάνω στο άλλο είτε για στήριξη και υποστήριξη, είτε γιατί ένιωθαν την ανάγκη της επικοινωνίας.

Κάτω από τα πεύκα υπήρχαν διάφοροι θάμνοι και στη σκιά των θάμνων τα μονοετή φυτά.

Ήταν όμως και τα πλάσματα του ζωικού βασιλείου: Τα λαγουδάκια, οι πέρδικες, τα διάφορα ερπετά και τα μικρά πουλάκια, που, είτε φώλιαζαν στα κλαδιά των δέντρων και των θάμνων, είτε, όντας περαστικά, καθόντουσαν για λίγο να ξεκουραστούν και να τονίσουν την παρουσία τους με το κελάδημά τους. Ακόμα και τα σαλιγκάρια και τα σκουλήκια είχαν τη θέση τους σε τούτο το βιότοπο, σε τούτο το οικοσύστημα που το λέμε απλά δάσος. Οι χωρικοί το καμάρωναν κι έλεγαν ότι στεκόταν απείρακτο από την εποχή της Αγίας Ελένης.

Αμα έφτανες στην κορυφή, έβλεπες ένα οροπέδιο, μια μικρή πλατεία. Στη μέση του κατάφυτου οροπεδίου ξεχώριζε και δέσποζε με τη μεγαλοπρεπή παρουσία του ένας μεγάλος πεύκος. Πάνω στους χοντρούς και σχεδόν οριζόντιους κλώνους του μπορούσε να κοιμηθεί άνθρωπος. Μπορείτε τώρα να φανταστείτε το μέγεθος της σκιάς του αιωνόβιου αυτού δέντρου και πόσα πουλιά έβρισκαν καταφύγιο στους πυκνούς κλώνους του.

Ήταν γνωστός σαν «ο Πεύκος του Μηνά». Δε γνωρίζω πώς και γιατί πήρε αυτό το όνομα. Το μόνο που θυμούμαι, ήμουν τότε επτά χρόνων, είναι το γέρο Μηνά να κάθεται με τις ώρες κάτω από τον παχύ ίσκιο του. Βρισκόταν στα βαθιά γεράματα κι οι συγγενείς του τον βοηθούσαν καθημερινά να πηγαίνει στον αγαπημένο του πεύκο. Του άφηναν λίγο νερό και πρόχειρο φαγητό κι ερχόντουσαν ξανά το απόγευμα για να τον μεταφέρουν στο σπίτι.

Με τα χρόνια αναπτύχθηκε μεταξύ του Μηνά και του πεύκου μια αδελφική φιλία.

-Καλημέρα, πεύκο μου. Εγεράσαμεν κι οι δυο, καημένε μου! Πόσες μπόρες και κεραυνούς ν' αντέξουμε!

Το πεύκο, φυσικά, δεν άνοιγε το στόμα του. Ο Μηνάς όμως άκουγε τα λόγια του, είτε γιατί οι δυο τους είχανε τη γλώσσα επικοινωνίας τους, είτε γιατί νόμιζε ότι άκουε αυτά που ήθελε ν' ακούσει.

-Μη φοβάσαι, Μηνά μου! Εμείς οι δυο είμαστε γερά σκαριά. Αντέχουμε ακόμα.

Οι ώρες του περνούσαν, όπως αυτός ήθελε. Πότε αντάλλαζε κουβέντες με το φίλο του, πότε μιλούσε με τον εαυτό του, πότε αφουγκραζόταν τους ήχους του δάσους. Να πούμε ότι απολάμβανε και μάλιστα δωρεάν, τις διάφορες συναυλίες που έδιναν οι φτερωτοί φίλοι του.

Όλοι στο χωριό γνώριζαν αυτή την ιδιαίτερη σχέση του Μηνά και του πεύκου. Τη δεχόντουσαν και τη σέβονταν. Ο χώρος γύρω από τον πεύκο ήταν ένα είδος ασύλου για το Μηνά και η παραβίασή του θεωρείτο ιεροσυλία.

Τα περισσότερα παιδιά του σχολείου είχαν τη δική τους ασχολία τα καλοκαίρια. Με μια σφεντόνα στο χέρι γύριζαν τα βουνά και τα λαγκάδια είτε για να κυνηγήσουν πουλιά, είτε να βρουν τις φωλιές τους και να πάρουν τα μικρά πουλάκια. Δε γύρισαν όμως ποτέ τη σφεντόνα τους προς τον πεύκο του Μηνά.

Αύγουστος μήνας ήτανε κι ο ήλιος έκαιγε πέτρες. Το φως της μέρας έφευγε σιγά σιγά. Αλίμονο όμως! Ένα άλλο φως δυνατό, εκτυφλωτικό και επικίνδυνο πρόβαλε πίσω από κάποιο βουναλάκι. Σε λίγο φάνηκαν καθαρά οι πρώτες φλόγες και πυκνός καπνός ανέβαινε ψηλά σ' όλες τις αποχρώσεις του μαύρου. Κάποιος έσπευσε και χτύπησε την καμπάνα του χωριού. Ο κόσμος έτρεχε πάνω κάτω ανάστατος. Μερικοί υποστήριζαν ότι έπρεπε να απομακρυνθούν τα γυναικόπαιδα.

Από τη μεριά της η φωτιά συνέχιζε το καταστροφικό της έργο. Πηδούσε από κορφή σε κορφή καταπίνοντας στο πέραςμά της ό,τι έβρισκε μπροστά της. Αρκετές φορές ροβολούσε κατά το χωριό.

Η μάχη με τη φωτιά, που κράτησε όλη τη νύχτα, ήταν άνιση. Το πύρινο στοιχειό υποχώρησε μόνο όταν εξήλθε νικητής. Δεν είχε τίποτα άλλο να κάψει. Ευτυχώς το χωριό σώθηκε.

Τι έγινε όμως ο πεύκος του Μηνά μέσα σε κείνο το κακό; Το σίγουρο ήταν ότι θα είχε την τύχη των υπόλοιπων δέντρων.

Ο Μηνάς ούτε που τόλμησε να κοιτάξει προς τα κει. Ρώτησε απλά:

-Κι ο πεύκος μου;

-Τσουρουφλίστηκε λίγο, θείε...

Δε χρειαζόταν να ρωτήσει περισσότερα ο γέρος ο Μηνάς. Ήξερε την τύχη του πεύκου του. Πώς θα γλίτωνε μέσα σε κείνη την κόλαση; Ένιωθε έναν πόνο στην καρδιά κι απλά ψιθύρισε:

-Ποιος από τους δυο μας, άραγε, τσουρουφλίστηκε πιο πολύ;

Την ίδια μέρα ήρθε μια από τις κόρες του και τον πήρε μαζί της στην πόλη. Τι να έκανε, άλλωστε, στο χωριό;

Τα γνήσια παιδιά της γης

Το νέο μαθεύτηκε στο χωριό πολύ γρήγορα. Ο νέος δάσκαλος θα ήταν ο κύριος Πέτρος Γιαλλουρίδης. Το έγραψε και η εφημερίδα.

Ήταν ο πρώτος διορισμός του Πέτρου. Οι γονείς του με χίλιες δυο στερήσεις είχαν καταφέρει να τον σπουδάσουν και τώρα είχαν γιο δάσκαλο! Καταγόταν από κάποιο προάστιο της Λευκωσίας και τώρα τα αισθήματά του ήταν ανάμεικτα με κάποιο φυσιολογικό φόβο, αφού θα αντιμετώπιζε μια καινούρια εμπειρία.

Άμα έφτασε στο χωριό, σκλάβωσε μικρούς και μεγάλους με τη συμπεριφορά και το χαρακτήρα του. Ευγενικός, χαμογελαστός και καταδεκτικός. Μα κι ο ίδιος έμεινε ενθουσιασμένος από το περιβάλλον και τη φιλοξενία του χωριού. Από την πρώτη μέρα «σήκωσε τα μανίκια» και στρώθηκε στη δουλειά. Ήταν μονοδιδάσκαλο το σχολείο και είχε σαράντα παιδιά. Συνεννοήθηκε με τον κοινοτάρχη κι έτσι έγιναν και μερικές επιδιορθώσεις που ήταν απαραίτητες για την έναρξη της σχολικής χρονιάς.

Μια μέρα τους επισκέφτηκε ο επιθεωρητής σχολικών κήπων. Το σχολείο συνόρευε με το δάσος και ο επισκέπτης έριχνε προς τα κει κλεφτές ματιές. Ανέβηκε ένα ένα τα σκαλοπάτια που οδηγούσαν στην είσοδο του σχολείου. Χτύπησε τυπικά την πόρτα και μπήκε μέσα. Συστήθηκε στο δάσκαλο και στα παιδιά. Το όνομά του ήταν Στυλιανός Παπαδόπουλος. Τους ανέφερε το σκοπό της επίσκεψής του. Για πρώτη φορά θα διοργανωνόταν στην επαρχία διαγωνισμός για τον καλύτερο σχολικό κήπο. Δάσκαλος και παιδιά ενθουσιάστηκαν με την ιδέα και υποσχέθηκαν να εργαστούν με όλη τους τη διάθεση μέχρι το Μάιο που θα γινόταν η αξιολόγηση.

Ο κύριος Πέτρος το πήρε στα σοβαρά. Το έθεσε σαν στόχο: Το βραβείο έπρεπε να δοθεί στο σχολείο τους. Ενημέρωσε τον κοινοτάρχη και τα υπόλοιπα μέλη της Σχολικής Εφορείας. Ορίστηκε έκτακτη συνεδρία το συντομότερο. Για πολλές μέρες ήταν το θέμα συζήτησης όλων των χωριανών. Ο ένας έλεγε, ετούτο πρέπει να γίνει, ο άλλος εκείνο.

Επιτέλους πραγματοποιήθηκε και η συνεδρία με προέδρους το δάσκαλο και τον κοινοτάρχη, που ήταν, όπως άλλωστε προβλεπόταν, θυελλώδης. Έπρεπε να γίνουν πολλά και ο χρόνος τους πίεζε. Πρώτα πρώτα έπρεπε να γίνει οπωσδήποτε επέκταση του σχολικού κήπου. Ναι, αλλά προς τα πού; Ανάθεσαν σε έναν εθελοντή που διέθετε εκσκαφέα να κόψει ένα μέρος από το κατάφυτο βουνό. Ύστερα έγινε ισοπέδωση και προστέθηκαν στο σχολικό κήπο ακόμα μερικά τετραγωνικά μέτρα. Έφεραν από την πόλη φυτόχωμα, λιπάσματα, φυτοφάρμακα και καινούρια γεωργικά εργαλεία. Έγινε σχεδιασμός του χώρου από την αρχή: Εδώ τα μόνιμα, εδώ τα εποχιακά, εδώ τα αναρριχητικά... Μέχρι και τεχνητή λιμνούλα έβαλαν στη μέση του κήπου.

Ο δάσκαλος ετοίμασε και τον κατάλογο των καλλωπιστικών: Τριανταφυλλίες, γαριφαλιές, χερνινές, σκυλάκια, μαργαρίτες, πανσέδες και ό,τι άλλο θυμόταν. Η φύτευση έγινε κι άρχισε η διαδικασία της περιποίησης: πότισμα, λίπανση, ξεχόρτισμα, σκάλισμα... Σιγά σιγά τα φυτά πήραν τα πάνω τους. Δάσκαλος και παιδιά περίμεναν την κριτική επιτροπή να έρθει. Τα παιδιά ήταν σίγουρα ότι θα προκαλούσε ευνοϊκά σχόλια η όλη εμφάνιση του κήπου τους.

Επιτέλους έφθασε η πολυπόθητη μέρα. Το αυτοκίνητο με τους επιθεωρητές σταμάτησε και αυτοί κατέβαιναν ένας ένας. Πρώτος προχωρούσε ο κύριος Παπαδόπουλος. Μπαίνοντας στην αυλή αντίκρισαν τον ανανεωμένο κήπο, που βρισκόταν πράγματι στις δόξες του.

Οι τέσσερις περιεργάζονταν τις πρασιές, χάιδευαν τα λουλούδια και πότε πότε έσκυβαν και τα μυρίζονταν. Τα σχόλιά τους δεν ακούγονταν, αλλά από το ύφος τους έδειχναν ικανοποιημένοι. Ο κύριος Παπαδόπουλος στεκόταν και κοίταζε προς το μέρος του δάσους. Ήταν φανερό ότι κάτι τον απασχολούσε. Ο δάσκαλος πήρε το θάρρος και πήγε κοντά του.

-Πώς σας φάνηκε ο κήπος μας, κύριε επιθεωρητά;

-Κύριε Πέτρο, ψάχνω για έναν πεύκο που βρισκόταν έξω από την περίφραξη.

-Α, κύριε Παπαδόπουλε, μα δεν προσέξατε ότι μεγαλώσαμε τον κήπο μας; Πήραμε ένα κομμάτι από το βουνό και το αξιοποιήσαμε!

Ο επιθεωρητής δεν άντεξε άλλο. Θέλησε να τους κάνει ένα υπαίθριο μάθημα.

-Συνάδελφοι, κύριε Πέτρο, παιδιά, ελάτε όλοι σας παρακαλώ εδώ στη σκιά. Πρώτα πρώτα θέλω να σας συγχαρώ γιατί δουλέψατε πολύ και δημιουργήσατε έναν αρκετά καλό κήπο. Έχετε όμως κοντά σας ακόμα έναν κήπο, που όχι μόνο τον ξεχάσατε, αλλά του αφαιρέσατε και ένα μέρος του. Κύριε Πέτρο, θα κάνω ένα δώρο στα παιδιά. Θα παρατείνω το διάλειμμα για είκοσι ακόμα λεπτά. Ανοίξτε τους το κάγκελο για να παίζουν στο δάσος.

Τα παιδιά όρμησαν στο δάσος. Παρ' όλο που ήταν τόσο κοντά τους, μερικά πράγματα σαν τα έβλεπαν για πρώτη φορά. Τα πεύκα ήταν φρεσκοπλυμένα και η μυρωδιά της ρετσίνας ήταν έντονη. Τα πουλιά ξαφνιάστηκαν στην αρχή από το βουητό των παιδιών, αλλά σε λίγο συνήθισαν την παρουσία τους και τα παρακολουθούσαν από μικρή απόσταση. Οι λογής λογής θάμνοι ήταν ανθισμένοι με όλα τα χρώματα που διαθέτει η φύση. Η μεθυστική μυρωδιά της ολοκίτρινης σπαλαθκιάς υπερίσχυε όλων των άλλων.

Με υπόδειξη του επιθεωρητή, ο κύριος Πέτρος, που άρχισε να αντιλαμβάνεται πού το πήγαινε ο φιλοξενούμενός του, σφύριξε τρεις φορές και τα παιδιά μαζεύτηκαν κοντά τους.

-Λοιπόν, παιδιά, δε χρειάζεται να σας ρωτήσω αν περάσατε καλά. Το βλέπω στα πρόσωπά σας. Θέλω μια τελευταία χάρη: να μας ρωτήσετε ό,τι θέλετε γι' αυτά που είδατε και ζήσατε στο δάσος.

Τα παιδιά άρχισαν να ρωτούν, ποιος φύτεψε τα φυτά του δάσους, ποιος τα φροντίζει, πόσα χρόνια ζουν. Μια παρατήρηση από τον πρόεδρο της μαθητικής κοινότητας ξάφνιασε όλους τους παριστάμενους κι έκανε το έργο του επιθεωρητή πιο εύκολο, για να καταλήξει στο στόχο του.

-Κύριε, φυτέψαμε κι εμείς φυτά στον κήπο μας. Διαλέξαμε καλό χώμα, τα ποτίζουμε, τα σκαλίζουμε, τα ξεχορτίζουμε και τους δίνουμε και φάρμακα για τις αρρώστιες τους. Αν συγκρίνουμε τα δικά μας φυτά με τα φυτά του δάσους, θα δούμε ότι τα δεύτερα είναι πιο ζωηρά και τα λουλούδια τους μυρίζουν πιο πολύ. Σπάνια αρρωσταίνουν και σπανιότερα ξηραίνονται. Πώς γίνεται να συμβαίνει αυτό;

-Μπράβο! Χειροκροτήστε, παιδιά, το συμμαθητή σας για την παρατηρητικότητά του. Τώρα ακούστε: Αυτά που βρίσκονται στο δάσος είναι τα γνήσια παιδιά της γης, ενώ αυτά που φυτέψατε είναι τα νόθα παιδιά της!

Οι φιλοξενούμενοι αποχαιρέτησαν το δάσκαλο και τα παιδιά και αποχώρησαν. Κανένας δεν ανάφερε το παραμικρό για βαθμολογίες και βραβεία.

Ο κέδρος του Πενταδάκτυλου

Φάνηκε τυχερός ο Χαμπής ο Γονιός κι έπιασε δουλειά στο δασονομείο. Ήταν, βέβαια, απλός εργάτης αλλά σε σύγκριση με άλλους συγχωριανούς του που, είτε δεν είχαν καθόλου δουλειά, είτε εργάζονταν τρεις τέσσερις μήνες το χρόνο, βρισκόταν σε καλύτερη μοίρα.

Κάθε πρωί καβαλίκευε το γαϊδουράκι του κι έπαιρνε τον ανηφορικό δρόμο που οδηγούσε προς την κορυφογραμμή, τον Ζυόν. Απαραίτητοι σύντροφοί του ήταν ένας κούσπος κι ένα φτυάρι, εργαλεία απαραίτητα για τη δουλειά του. Κινούσε πριν ακόμα διαλυθεί η πρωινή ομίχλη και φανεί ο ήλιος.

Όταν έφτανε στον προορισμό του, προγευμάτιζε με το λιτό φαγητό του κι έπιανε αμέσως δουλειά. Δεν είχε καμιά επίβλεψη, ούτε επιστάτη στη δουλειά του. Ήταν όμως εργατικός και τίμιος και τηρούσε το πρόγραμμα εργασίας του. Διόρθωνε μερικούς δρόμους και επιτηρούσε τον εκδρομικό χώρο.

Ο αγαπημένος του τόπος ήταν τα Λούματα. Εκεί ήταν σαν νοικοκύρης και καλωσόριζε τους επισκέπτες σαν να τους φιλοξενούσε στο σπίτι του. Δυο τρία μεγάλα πεύκα κάλυπταν το χώρο, δίνοντας την απαραίτητη σκιά και δροσιά. Πιο πέρα το τρεχούμενο νερό της πηγής ξεδιψούσε με το κρύο της νερό τους περαστικούς. Σε παλαιότερα χρόνια το νερό ήταν περισσότερο και σχημάτιζε μικρές λιμνούλες πριν να φτάσει στον κοντινό γκρεμό. Οι αετοί έρχονταν και λούζονταν σε κείνα τα νερά. Μερικοί λέγανε ότι κάποιες φορές έρχονταν αετοί ακόμα και από την Τουρκία. Έτσι ο τόπος αυτός ονομάστηκε «Λούματα τους ατούς» και στη συνέχεια έμεινε μόνο η ονομασία Λούματα.

Η αγαπημένη του ώρα ήταν το μεσημέρι. Καθότανε κάτω από τη σκιά κάποιου πεύκου και ύστερα από το μεσημεριανό φαγητό, είτε έκοβε κανέναν υπνάκο, είτε το 'ριχνε στη σκέψη, προσπαθώντας να εξηγήσει μερικά πράγματα. Με τον καιρό είχε εξοικειωθεί με τις ομορφιές του τοπίου και τις θεωρούσε σαν κάτι το δεδομένο. Άλλωστε δεν ήταν ρομαντικός τύπος.

Κάποια μέρα, χωρίς να το καταλάβει, άρχισε να κοιτάζει γύρω γύρω. Σαν να υπήρχαν πράγματα που τα έβλεπε για πρώτη φορά. Από τη μια μεριά απλωνόταν η θάλασσα του Βορρά. Φαινόταν ήσυχη με παράλληλες γραμμές διαφόρων αποχρώσεων. Δεν ήξερε το γιατί, μα πάντα τούτη η θάλασσα του προκαλούσε έναν αόριστο φόβο. Λες και από κει θα 'ρχόταν κάτι το κακό. Πέρασαν αρκετά χρόνια για να καταλάβει το γιατί. Έστρεψε το βλέμμα προς το νότο. Τα μάτια του ξεκουράστηκαν. Χαμηλά ήταν ο κάμπος και αμέσως μετά η θάλασσα. Η θάλασσα του Μπογαζιού του Τρικώμου και δεξιά το λιμάνι της Αμμοχώστου. Ξεχώριζαν κιόλας μερικά εμπορικά καράβια.

Όταν ο Γρηγόρης Αυξεντίου πήγαινε σε κάποιο κρησφύγετό του στην Ακανθού, κάθισε σε τούτο ακριβώς το σημείο για να ξεκουραστεί. Είδε ό,τι ακριβώς έβλεπε κι ο Χαμπής και είπε: «Είσαι πολύ όμορφη, πατρίδα μου, για να είσαι σκλαβωμένη».

«Άραγε πού να βρίσκεται τώρα ο Αυξεντίου;» σκέφτηκε. «Να 'ναι ακόμα στα λημέρια της Ακανθούς;» Αγαπούσε την πατρίδα του ο Χαμπής. Αφού αγαπούσε το κάθε τι, ζωντανό και άψυχο, που βρισκόταν πάνω στην όμορφη γη μας, πώς να μη νοιάζεται για τη λευτεριά της Κύπρου; Εδώ και δυο χρόνια ήταν ενταγμένος στις τάξεις της Ε.Ο.Κ.Α. Δεν κρατούσε όπλο στο χέρι του. Δουλειά του ήταν να τροφοδοτεί μια ομάδα αγωνιστών, που είχαν το κρησφύγετό τους κοντά στο χώρο της δουλειάς του. Το κρησφύγετο ήταν μια σπηλιά και το στόμιό της κρυβόταν από τα κλαδιά των άγριων χαρουπιών. Ο Χαμπής άφηνε κάπου το φαγητό και ό,τι άλλο μετέφερε και οι αγωνιστές τα έπαιρναν αργότερα.

Πιο πέρα δέσποζε η ψηλή κορφή του *Έλυμπου*. Ο Χαμπής είχε ακούσει για τον Όλυμπο στην Ελλάδα και τον Όλυμπο στο Τρόδος. Άραγε, σε ποιον από τους τρεις Όλυμπους κατοικούσαν οι δώδεκα Θεοί; Στην κορφή της Καντάρας, που φαινόταν από κει, ήταν τα εκατό σπίτια της Ρήγαινας. Λέγεται ότι η Ρήγαινα ήταν πολύ όμορφη. Άρχισε να γελάει με μια σκέψη που του ήρθε: «Αν γίνονταν καλλιστεία για την Μις Πενταδάκτυλος ποια θα κέρδιζε; Η Αφροδίτη, η Αθηνά ή η Ρήγαινα;» Απόρησε με τις σκέψεις του και πήρε ξανά τον κούσπο στα χέρια.

Μια μέρα του είπαν ότι είχε γράμμα στο ταχυδρομείο. Παραξελεύτηκε. Αυτός δε θυμόταν πότε είχε πάρει γράμμα ξανά. Πήγε και το παρέλαβε. Κάθισε και το

κοίταζε. Απ' έξω ήταν τα γραμματόσημα και δυο τρεις σφραγίδες. «Φαίνεται να είναι επίσημο», σκέφτηκε. Πήρε την απόφαση και το άνοιξε. Τα χέρια του έτρεμαν. Ξετύλιξε το χαρτί και άρχισε να διαβάζει. Το δασονομείο θα διοργάνωνε ένα σεμινάριο στον Πρόδρομο για επτά μέρες και τον καλούσαν να πάει να το παρακολουθήσει. «Άλλο πάλι και τούτο», ψιθύρισε. Τι να κάμει όμως; Εφόσον το ζητούσε η υπηρεσία, έπρεπε να ανταποκριθεί.

Ο Χαμπής ήταν όπως το σπουργίτι. Σπάνια απομακρυνόταν από τον τόπο του. Ήταν η πρώτη φορά που πήγαινε στο Τρόδος και κοίταζε αχόρταγα. Με την αφέλειά του άρχισε να διερωτάται: «|Μα, υπάρχει κι άλλο βουνό εκτός από τον Πενταδάκτυλο και μάλιστα μεγαλύτερο;»

Παρακολουθούσε με μεγάλο ενδιαφέρον τα μαθήματα στο Δασικό Κολλέγιο Προδρόμου. Έκαναν και επισκέψεις σε διάφορους χώρους. Πρόσεξε ότι μερικά φυτά, χλωρίδα όπως τους είπαν, που υπήρχαν στο Τρόδος, δεν υπήρχαν στον Πενταδάκτυλό του, όπως ήταν η λατζιά.

Ένα πρωινό ήρθε το λεωφορείο κι όταν μπήκαν μέσα, τους είπαν ότι θα τους πήγαιναν στην Κοιλάδα των Κέδρων. Όταν το λεωφορείο έφτασε στον προορισμό του, ο Χαμπής αποζημιώθηκε και με το παραπάνω. Θεέ μου, τι ήταν εκείνο! Αμέτρητα παράξενα δέντρα, μικρά και μεγάλα, νεαρά και γέρικά, κάλυπταν μια μεγάλη περιοχή. Πώς γινόταν τα κουκουνάρια τους να κοιτάζουν τον ουρανό; Έμοιαζαν με κηροπήγια, που περίμεναν κάποιο χέρι να τα ανάψει, για να στείλουν το θυμίαμά τους στο Θεό.

Στάθηκε και περιεργαζόταν τους κέδρους (τα κέδρα) αρκετή ώρα. Είδε πολλά πράγματα που του κίνησαν το ενδιαφέρον στην οροσειρά του Τρόδους. Αυτό όμως ήταν το κάτι άλλο! Για μια στιγμή έπιασε τον εαυτό του να ζηλεύει. Γιατί ο Πενταδάκτυλός του να μην έχει τέτοιο δέντρο; Έπρεπε με κάθε τρόπο να αποκτήσει κι αυτός ένα, να το μεταφέρει στο βασίλειό του και σιγά σιγά να έχει κι ο Πενταδάκτυλος τη δική του κοιλάδα με τα κέδρα.

Πήρε το θάρρος, παρ' όλο που ήταν συνεσταλμένος σαν μικρό παιδί, και ζήτησε από τον καθηγητή να του επιτρέψει να πάρει μαζί του φεύγοντας, ένα φυτό.

Ένα μικρό τοσοδούλι κέδρο. Αυτός ήξερε τι θα έκανε στη συνέχεια. Ο καθηγητής γέλασε, μα δεν του απάντησε.

Ήρθε η ώρα της αναχώρησης από το Κολλέγιο. Κάποιος καθηγητής τους αποχαιρέτησε εκ μέρους και των υπόλοιπων. Από τη μεριά αυτών που παρακολούθησαν τα μαθήματα, ανέλαβε κάποιος να εκφράσει τις ευχαριστίες τους για τη φιλοξενία και τα χρήσιμα πράγματα που έμαθαν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους.

Ο Χαμπής δεν ήταν στα κέφια του. Έμοιαζε με μικρό παιδί που περίμενε καραμέλα και δεν του την έφερναν. Ξαφνικά πρόβαλε χαμογελαστός ο γνωστός του καθηγητής. Στα χέρια του κρατούσε μια γλάστρα που είχε μέσα ω, Θεέ μου, έναν κέδρο, έναν ολόκληρο κέδρο, έναν αληθινό κέδρο!

-Χαμπή, ξέχασες τον κέδρο σου.

-Ευχαριστώ, κύριε, ίσα που κατάφερε να τραυλίσει.

Τον πήρε στα χέρια του και τον κράτησε πιο κοντά στο στήθος του. Δεν τον έσφιγγε, μήπως τον πονέσει. Ήταν ένα κράτημα στοργικό, όπως κρατά η μάνα το παιδί κι ένα κράτημα ευλαβικό, όπως κρατούν οι παπάδες τα εικονίσματα των αγίων.

Το ταξίδι της επιστροφής ήταν μακρινό και κουραστικό, μα ο Χαμπής ούτε που το κατάλαβε. Έφτασε στο σπίτι του απόγευμα, είπε ένα «γεια σας» στην οικογένειά του, σαμάρωσε το γαϊδούρι του και κίνησε για το βουνό, το δικό του βουνό. Δε χρειάζεται να πούμε, γιατί πήγαινε εκεί, κρατώντας με προσοχή τον κέδρο του. Το σημείο που θα τον φύτευε, το ήξερε. Ώρες ολόκληρες το μελετούσε τις προηγούμενες μέρες.

Κατέβηκε από το ζώο, πήρε το δεντράκι και το απόθεσε προσωρινά σε μια σκιά, μήπως και του μαραθεί, και άρχισε να σκάβει. Είχε φυτέψει εκατοντάδες δεντράκια. Μα τώρα τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Θα φύτευε το δέντρο της ζωής του!

Το φύτεψε προσεκτικά, του έκανε και μια μικρή λεκάνη, έβαλε γύρω γύρω πετρίτσες για διακόσμηση και το στήριξε με μια λεπτή βέργα. Πήρε ύστερα το

παγούρι του - δεν ήπια νερό παρ' όλο που διψούσε - το άνοιξε και άρχισε να δροσίζει τα κλαδιά του. Όσο νερό περίσσεψε το έχυσε στη ρίζα του κέδρου και του είπε:

-Άντε, φίλε μου, πέρασε απόψε και αύριο πρωί πρωί τα ξαναλέμε.

Σκέφτηκε πως αν ο κέδρος ήταν μικρό παιδί, θα έκλαιε που έφυγε από τη μάνα του και το χωριό του και του είπε ξανά:

-Να μη φοβάσαι τίποτε. Εδώ θα έχεις μια άλλη μάνα που θα σε προσέχει. Είναι γλυκιά η νύχτα απόψε. Δε θα μου κρυώσεις.

Περνούσαν οι μέρες, περνούσαν οι μήνες κι ο κέδρος του Χαμπή ρίζωσε και μεγάλωσε. Άρχισαν να σχηματίζονται και τα πρώτα κουκουνάρια του. Ξέχασα να σας πω ότι αυτό ήταν το μυστικό του. Κανένας στο χωριό, ούτε καν η οικογένειά του, δεν ήξερε το παραμικρό. Λογάριαζε πως άμα μεγάλωνε ο κέδρος, θα 'παιρνε όλους τους χωριανούς, θα τους έδειχνε το δέντρο και αυτοί θα έμεναν με το στόμα ανοικτό, βλέποντας αυτό το θαύμα. Η σκέψη αυτή τον γέμιζε ικανοποίηση.

Ένα βράδυ, όπως όλα τα άλλα, ο Χαμπής έπινε τον καφέ του στο καφενείο του χωριού. Ξαφνικά ήρθε κοντά του ο καφετζής, που εκτελούσε και χρέη ταχυδρόμου, και του 'δωσε στο χέρι ένα γράμμα. Του φάνηκε παράξενο, γιατί αυτός που ποτέ δεν λάβαινε γράμμα, τώρα έπαιρνε το δεύτερο μέσα σε σύντομο διάστημα. Άρχισε να το περιεργάζεται, όπως και την άλλη φορά, εξωτερικά. Το μάτι του έπεσε πάνω σε ένα γραμματόσημο, που είχε τη μορφή της βασίλισσας της Αγγλίας. «Ω, μα αυτό είναι πολύ σοβαρό», ψιθύρισε. Οι συγχωριανοί του τον κοίταζαν επίμονα. Τους έτρωγε η περιέργεια να μάθουν όλα τα σχετικά με τη μυστήρια επιστολή. Ο Χαμπής το αντιλήφθηκε και δεν τους έκανε το χατίρι. «Αυτό είναι θέμα που αφορά εμένα και την οικογένειά μου», σκέφτηκε.

Τούτο το γράμμα έσπειρε τη διχόνοια μεταξύ του Χαμπή και της οικογένειάς του. Τα παιδιά ήταν μικρά και δεν είχαν λόγο.

Κάποια συγγενής τους που ήταν εγκαταστημένη στην Αγγλία, τους θυμήθηκε και, ούτε λίγο ούτε πολύ, καλούσε το Χαμπή να πάει στην Αγγλία. Του είχε κιόλας έτοιμη δουλειά με καλές απολαβές.

Ο Χαμπής έσκισε το γράμμα και φώναξε θυμωμένος:

-Εγώ δεν ξεριζώνομαι. Δε γεννήθηκα για να 'μαι κλεισμένος στο κλουβί. Τι θα γίνει το δάσος χωρίς εμένα;

Ακόμα λίγο θα του ξέφευγε και θα 'λεγε: «Κι ο κέδρος μου τι θα γίνει;»

Οι διαφωνίες και οι τσακωμοί μεταξύ του ζευγαριού κράτησαν μέρες.

-Χαμπή, του 'λεγε η γυναίκα του. Αν δε σκέφτεσαι εμάς, σκέψου τουλάχιστον τα παιδιά μας. Δε βλέπεις πόσο γρήγορα μεγαλώνουν; Σε λίγο θα έχουμε πιο πολλά έξοδα. Χωράφια δεν έχουμε. Ο μισθός σου είναι χαμηλός. Θα έχουν τις σπουδές τους. Οι κόρες μας θα θέλουν παντρεία.

Ο Χαμπής λύγισε. Α, όλα κι όλα! Μπορεί να αγαπούσε το δάσος, μπορεί να λάτρευε τον κέδρο, αλλά τα παιδιά ήταν πάνω απ' όλα.

-Καλά, ρε γυναίκα. Θα δοκιμάσω. Θα πάω για λίγο καιρό και βλέπουμε.

Αφού έκανε όλες τις διαδικασίες, έκοψε και το εισιτήριο και ήξερε και την ημερομηνία που θα μάρκαρε σε επιβατικό πλοίο, που θα αναχωρούσε από τη Λάρνακα.

Την παραμονή της αναχώρησής του γινόταν γάμος στο χωριό. Ο παπάς θα πάντρευε την κόρη του. Ο Χαμπής δεν μπορούσε να απουσιάζει. Τα βιολιά και τα λαούτα σκόρπιζαν το κέφι και τη χαρά. Σηκώθηκε ο Χαμπής και ψιθύρισε κάτι στο αυτί του βιολάρη. Αυτός, σε συνεννόηση με το λαουτάρη, άρχισε να παίζει και να τραγουδά: «Μη με στείλεις, μάνα, στην Αμερική...»

Ο Χαμπής, για πρώτη φορά στη ζωή του, σηκώθηκε και προσπάθησε να κάνει μερικά βήματα στο ρυθμό της μουσικής. Ένας φίλος βγήκε στο χορό για να τον συντροφέψει. Ύστερα κι άλλος κι άλλος... Ο χορός του αντρογύνου αντικαταστάθηκε από το χορό του ξενιτεμού του Χαμπή.

Έφτασε στην Αγγλία. Οι συγγενείς του τον υποδέχτηκαν με χαρά. Τα είχε όλα. Στη βδομάδα επάνω έστειλε στην οικογένειά του και λεφτά από τη δουλειά του. Περιποιόταν κήπους σε πλουσιόσπιτα.

Πολύ γρήγορα κατάλαβε το λάθος που είχε κάμει. Το σαράκι άρχισε να τον τρώει. Ζήτησε συγγνώμη από τους ανθρώπους που τον φιλοξένησαν και, χωρίς να γράψει τίποτα στους δικούς του, αναχώρησε για την Κύπρο.

Σύντομα βρέθηκε και πάλι στα γνώριμά του μέρη. Ανέπνευσε τον καθαρό αέρα, άπλωσε τα χέρια και χάδεψε τα κλαδιά κάποιου πεύκου κι άρχισε να μετρά τα παράξενα κουκουνάκια του κέδρου του.

Η Τταππούρα

Φαίνεται ότι ήταν εποχές όπου ο Θεός κι η φύση αγαπούσαν πιο πολύ τους ανθρώπους. Νομίζω ότι υπάρχει κάποια εξήγηση. Χρησιμοποιώντας ο άνθρωπος το μυαλό του, που ο ίδιος ο Θεός του έδωσε, εφεύρε και έφτιαξε πράγματα που δεν άρεσαν στο Θεό. Δε θα πω ότι ο Θεός είναι εκδικητής, αλλά έθεσε μερικά όρια, τα οποία δεν πρέπει να υπερβαίνουμε.

Η φύση λειτουργούσε τις πιο πολλές φορές σαν καλοκουρδισμένο ρολόι: θερμοκρασία, άνεμοι, βροχόπτωση, υγρασία, ξηρασία, όλα στον καιρό τους και στο βαθμό που έπρεπε.

Το μικρό χωριό, κουρνιασμένο στην πλαγιά του Πενταδάκτυλου, είχε την ευλογία του Θεού και την ομορφιά και τα αγαθά που του χάριζε απλόχερα η φύση. Επικρατούσε δηλαδή ο άγραφος νόμος. Ήταν μια Διαθήκη μεταξύ Θεού κι ανθρώπων. Δεν έχει σημασία αν ήταν Παλαιά ή Καινή Διαθήκη. Οι μεν άνθρωποι να σέβονται το Θεό και τη Φύση, ο δε Θεός να προστατεύει τους ανθρώπους και η Φύση να τους παρέχει απλόχερα τα αγαθά της.

Απλοϊκός ο κόσμος, σεβόταν τη μητέρα φύση και στήριζε τις ελπίδες του στο Θεό και τους αγίους. Ήταν οι εποχές όπου οι γιαγιάδες μας έβλεπαν την Παναγία του Τοχνιού σαν μια «κοφίνα» λαμπρό να επιστρέφει στο σπίτι της στο ομώνυμο μοναστήρι. Όλη την ημέρα έλειπε βοηθώντας όσους ζητούσαν την παρηγοριά της.

Δεξιά και αριστερά του χωριού έρρεαν δυο ποταμάκια. Αρκετές χρονιές έτρεχαν ολογρονιές. Φαίνεται ότι τότε έβρεχε πιο πολύ.

Οι γυναίκες ήταν υποχρεωμένες να καταφεύγουν κυρίως στο ανατολικό ποτάμι και να κουβαλούν με κανάτες και άλλα δοχεία νερό για τις ανάγκες του σπιτιού. Ο ποταμός όμως αυτός χρησίμευε και σαν πλυντήριο των ρούχων. Εκεί ήταν η τοποθεσία Τταππούρα. Έφερναν οι γυναίκες τα λερωμένα ρούχα σε ένα βολικό μέρος, κοφινιασμένα και τα ξέπλεναν. Τα τοποθετούσαν πάνω σε πέτρινες πλάκες και τα χτυπούσαν με τις φαούτες. Κι άρχιζε το ταπ, ταπ, ταπ. Φανταστείτε είκοσι με

τριάντα φαούτες να χτυπούν ταυτόχρονα. Πιο πάνω απ' αυτό το σημείο ήταν μια ρεματιά. Το νερό κατέβαινε σαν μικρός καταρράκτης προτού ηρεμήσει.

Στους βράχους δεξιά κι αριστερά της ρεματιάς ήταν φυτρωμένα λογής λογής χόρτα και μικρούτσικοι θάμνοι, που αγαπούσαν το νερό. Κρέμονταν σαν πολυέλαιοι και προσπαθούσαν να κατέβουν χαμηλά και να βουτήξουν το κεφάλι τους στο ποτάμι. Τα διψασμένα πουλιά μάταια προσπαθούσαν να δροσιστούν με το ευλογημένο νερό. Κάθε φορά που δοκίμαζαν να πάρουν λίγο νερό το ταπ, ταπ, ταπ τα τρόμαζε και πετούσαν μακριά. Μόνο τα πετροχελίδονα προσαρμόστηκαν με το περιβάλλον και, για να δείξουν ότι δεν τρομάζουν, έπαιρναν λάσπη από το ποτάμι κι έχτιζαν τις φωλιές τους στους χαμηλούς γκρεμούς. Νομίζω ότι έχετε όλοι καταλάβει γιατί το μέρος εκείνο ονομάστηκε Τταππούρα.

Μια από τις γυναίκες πλύστρες, η Χριστίνα, θα έπαιρνε τα ρούχα κάποιο πρωινό στο ποτάμι. Ήτανε όμως πολλά και βαρετά και ο άντρας της θα έφευγε νωρίς για δικές του δουλειές. Του 'πε λοιπόν να πάρουν από τη νύχτα τα ρούχα στην Τταππούρα για να τα βρει εκεί το πρωί. Άλλωστε δεν ήταν η πρώτη φορά. Είχαν εμπιστοσύνη οι άνθρωποι μεταξύ τους.

Το άλλο πρωί η Χριστίνα βρέθηκε στην Ταππούρα με τη φαούτα στο χέρι. Το μεγάλο κοφίνι την περίμενε. Έριξε το βλέμμα προς τα ρούχα κι ένα ξεφωνητό ξέφυγε από το στόμα της. Τα μισά ρούχα έλειπαν. Έτριψε τα μάτια για να βεβαιωθεί ότι έβλεπε καλά. Οι γυναίκες παράτησαν όλες το πλύσιμο κι έτρεξαν κοντά της. Τέτοιο πράγμα πρώτη φορά συνέβαινε.

-Χριστίνα, είσαι σίγουρη ότι λείπουν ρούχα;

-Μα, τι να τα κάμουν τα ξένα ρούχα;

-Αν έγινε κάτι τέτοιο φτάσαμε στα ύστερα του κόσμου.

-Αν ήταν Δωδεκάμερα, θα λέγαμε ότι τα πήραν οι καλικάντζαροι για να ντύσουν τα καλικαντζαράκια τους.

Η Λενού, η πιο δυναμική απ' όλες ξεχώρισε, ανέβηκε λίγο πιο ψηλά και είπε:

-Ακούστε, ρε γυναίκες. Με τα κλάματα και τις συζητήσεις δε θα καταφέρουμε τίποτε. Ας ψάξουμε εδώ γύρω, ίσως βρούμε μια άκρη.

Οι γυναίκες χωρίστηκαν σε ομάδες και έπιασαν αστυνομικά καθήκοντα. Ύστερα από λίγο μια απ' αυτές στάθηκε ακίνητη κι έγνεψε και στις υπόλοιπες να πλησιάσουν σιωπηλά για να δουν κάτι. Πίσω από μια αροδάφνη, δυο αλεπουδάκια κρατούσαν τα ρούχα και έπαιζαν μαζί τους.

Ο όρκος

Ανέβαινε και πάλι το γνωστό του το στρατί ο γερο-Χριστόφορος. Μπροστά αυτός και πίσω το κοπάδι του. Κρατούσε τη ματσούκα πίσω στη μέση και την αγκάλιαζε με τους δυο του αγκώνες. Εβδομήντα δυο χρονών κι όμως δε χρειάστηκε ακόμα στήριγμα για να περπατήσει.

Αλήθεια, πόσες φορές είχε διαβεί τούτο το μονοπάτι; Αν είχε χαρτί και μολύβι θα λογάριαζε: 65 χρόνια, επί 365 μέρες επί 2 φορές και θα το 'βρισκε. Επειδή ήταν σχεδόν ο μόνος που χρησιμοποιούσε τούτο το μονοπάτι, οι συγχωριανοί του το ονόμασαν «το μονοπάτι του Χριστόφορου».

Λένε πως όταν ο Μέγας Κωνσταντίνος θα 'χτιζε την Πόλη του, άγγελος Κυρίου προπορευόταν και χάραζε τα όριά της. Κάτι παρόμοιο πρέπει να έγινε και στην περίπτωση του γέρο Χριστόφορου. Τα δικά του τα όρια περιόριζαν μια έκταση από έξι τετραγωνικά χιλιόμετρα όλα κι όλα. Τούτη η έκταση περιλάμβανε το σπίτι του, το χωραφάκι του και το βοσκότοπό του. Ήταν το βασίλειό του. Ποτέ δεν το είχε εγκαταλείψει. Ακούστηκε από μερικούς ότι έδωσε όρκο να μην προδώσει το δέσιμό του με τούτη τη γη όσο είναι ζωντανός.

Κάποτε χρειάστηκε να πάει μέχρι το κοντινό λιμάνι, για να ξεπροβοδίσει τον αδελφό του, που θα 'φευγε για την Αμερική. Ένιωσε έξω από τα νερά του, ένιωσε μετέωρος στο κενό. Και πόσο φοβήθηκε το υγρό στοιχείο! Αλήθεια, πώς βρίσκει το δρόμο του το καράβι, χωρίς σημάδια και μονοπάτια; Και πώς μπορούν και το εμπιστεύονται οι άνθρωποι; Αν βούλιαζε; Ο θεός έδωσε πόδια στον άνθρωπο για να περπατά. Αν ήθελε, θα τον κατασκεύαζε σαν το ψάρι για να κολυμπά ή σαν το πουλί για να πετά.

Καθώς προχωρούσε συνέχεια με το κοπάδι του, έφερνε στη μνήμη του τα όσα έζησε μέχρι τώρα. Τα 'διωξε γρήγορα για να μην τα θυμάται.

Τη νύχτα που πέρασε δεν κοιμήθηκε σχεδόν καθόλου. Και σήμερα ξεκίνησε με μια στενοχώρια, μ' ένα παράπονο. Στο σπίτι του έγινε ψες μεγάλος καυγάς. Οι δυο

του οι κόρες, που τις είχε καλοπαντρέψει στην πρωτεύουσα, ήρθαν για να τον πάρουν μαζί τους.

-Πατέρα, πρέπει να ξεκουραστείς πια. Παράτα το κοπάδι, του έλεγε η μια.

-Σας αγαπούμε, πατέρα, και σας θέλουμε κοντά μας. Πάρε τη μάνα μας κι ελάτε. Τα εγγονάκια σας σάς γυρεύουν. Θα τους λες αυτές τις όμορφες ιστορίες που ξέρεις, του έλεγε η άλλη.

-Αγαπημένες μου κόρες, τους είπε. Νομίζετε πως δε σας πεθυμούμε; Ποιους άλλους έχουμε στον κόσμο; Μα, μη μου το ζητάτε αυτό. Όσο ζω, εδώ θα μείνω. Να 'ρχεστε σεις, που έχετε και τα αυτοκίνητά σας. Να αναπνέουν και τα μωρά καθαρό αέρα.

Τότε πήρε το λόγο ο γαμπρός του, ο άντρας της μεγάλης του κόρης.

-Πατέρα, πρέπει να σκεφτείς και την υγεία σου. Δεν είσαι πια νέος. Η δουλειά σου είναι κουραστική. Χτες κουβέντιασα και με τον οικογενειακό μας γιατρό. Ανησυχεί για σένα. Οι αναλύσεις σου είναι καλές. Βρήκε όμως κάποια αρρυθμία στην καρδιά σου. Αυτό είναι πολύ επικίνδυνο, αν δεν ησυχάσεις.

-Τι είπες, ρε Κώστα; Πώς τόλμησες να το πεις αυτό; Εγώ είμαι θηρίο, ρε.

-Τουλάχιστον, πατέρα, να πουλήσεις το κοπάδι σου και να μείνεις στο χωριό, αφού δε θέλεις να έρθεις κοντά μας. Έχεις λίγες οικονομίες, παίρνεις τη σύνταξή σου, θα σας βοηθήσουμε κι εμείς, του είπε πάλι η μεγάλη του κόρη.

-Ακούστε όλοι σας, τους είπε με δυνατή φωνή. Καλωσορίσατε στο σπίτι μας, καθίστε να φάμε και να πιούμε, να τραγουδήσουμε, να σας παίξω και το πιδικιάβλιν, αλλά τούτη η κουβέντα να σταματήσει.

Βαριά ατμόσφαιρα έπεσε τότε στο σπίτι. Οι κόρες του σηκώθηκαν κι έφυγαν με τους άντρες τους. Άκουσε τα αυτοκίνητα που έβαλαν μπρος τη μηχανή. Ακούμπησε τα χέρια στο μέτωπό του ο γέρο Χριστόφορος και μονολόγησε: «Όχι, δεν έπρεπε να μου το ζητήσουν αυτό. Θα 'πρεπε να ξέρουν καλύτερα τον πατέρα τους». Απέναντί του, μαζεμένη σε μια γωνιά, καθόταν αμίλητη και λυπημένη η γυναίκα του. Μια ζωή στάθηκε κοντά του, σύντροφός του. Ήταν μια άξια, μια αγία γυναίκα. Τι να 'λεγε όμως τώρα; Έβλεπε πως οι κόρες της είχαν δίκιο. Μα κι ο άντρας της δεν

μπορούσε ν' αλλάξει τρόπο ζωής. Ήξερε άλλωστε και τον όρκο του γέρου της. «Ο Θεός να βάλει το χέρι του», είπε και τράβηξε για το κρεβάτι της.

Ο ανήφορος τέλειωσε κι ο γέρο Χριστόφορος με το κοπάδι του κατέβαιναν τώρα τη ρεματιά, όπου σε λίγο τα ζώα θ' άρχιζαν τη βοσκή. Στάθηκε για λίγο ακόμα στο υψωματάκι και κοίταξε κατά την Ανατολή. Δυο μικρά συννεφάκια που κυνηγούσαν το ένα το άλλο άρχισαν να χρυσίζουν. Σε λίγο ο ήλιος θ' άρχιζε το καθημερινό του ταξίδι. Πάλι λιακάδα θα έχουμε, σκέφτηκε. Όπου να 'ναι θα φύγει κι ο Νιόβρης και δεν έπεσε ακόμα σταγόνα βροχής στη γη. Λυπήσου τους ανθρώπους και τα ζώα, Θεέ μου. Μη στείλεις και φέτος ανομβρία στον τόπο.

Έσκυψε και κοίταξε τα ξεραμένα λουλούδια των ασφόδελων. Μέτρησε τους σπόρους τους. «Είναι και φέτος λιγοστοί», μονολόγησε. «Δε θα 'χουμε σπουδαία χρονιά».

Επιτέλους φτάσανε κάτω στη ρεματιά. Ένα μικρό ποταμάκι επέμενε να κυλά τα λιγοστά νερά του, παρά τις αναβροχίες. Στις δυο του όχθες ορθώνονταν λογής λογής μυρωμένοι θάμνοι: Σχίνα, μυρσίνες, αροδάφνες. Μέσα στα κλωνιά τους μικροσκοπικά πουλάκια συναγωνίζονταν στην τέχνη της Μουσικής. Ακουόταν ήδη το πρώτο λάλημα της τζίκλας.

Ο γέρο Χριστόφορος κάθισε καταγής να ξαποστάσει. Αν ήταν άλλοι καιροί, αν ήταν πιο νέος, ή αν ήταν στα κέφια του, θα 'παιρνε το πιδοκιάβλι και θα 'παιζε όσα κομμάτια ήξερε.

Άπλωσε το χέρι κι έκοψε ένα κλωνάρι μερσινιάς. Οι καρποί της άρχισαν κιόλας να ωριμάζουν. Πήρε δυο τρία φυλλαράκια, τα 'τριψε στα δάκτυλά του, τα μυρίστηκε και είπε: «Δοξάζω Σε, Θεέ μου». Θυμήθηκε τότε τα λόγια κάποιου ιεροκήρυκα, που ήρθε κάποτε στο χωριό τους. «Ο Θεός μας θυμίζει την ύπαρξή Του και το χρέος μας με πολλούς τρόπους».

Τίναξε το κεφάλι προς τα πίσω, σαν να 'θελε να απαλλαγεί απ' όλες τις σκέψεις. «Πού τις θυμήθηκα σήμερα όλες αυτές τις φιλοσοφίες;», είπε δυνατά.

Σηκώθηκε να περπατήσει λίγο. Ξαφνικά ένιωσε ένα ακούσιο χοροπήδημα κοντά στο λαιμό του. Η καρδιά του άρχισε να χτυπά δυνατά και γρήγορα. Σαν να

πνιγόταν. Φοβήθηκε. Κατευθύνθηκε προς το ποταμάκι. Την ώρα που πατούσε το πόδι του στο νερό, ένιωσε να σκοτεινιάζουν όλα γύρω του. Ίσα ίσα που πρόφτασε να πει: «Κράτησα τον όρκο μου», κι έσφιξε στη χούφτα του ένα κλωνάρι της αροδάφνης. Τα ροδόχροά της λουλούδια του στεφάνωσαν το κεφάλι, ενώ από μακριά ακουόταν το κακάρισμα της πέρδικας...

Ο γκαμηλιέρης

Ξέρουμε όλοι ότι στα παλιά τα χρόνια οι μετακινήσεις και η μεταφορά προϊόντων, κυρίως γεωργικών γίνονταν με τα ζώα, ως επί το πλείστον με γαϊδούρια και άλογα και με τα κάρρα. Πολύ λίγοι γνωρίζουμε ότι, εκτός απ' αυτά, χρησιμοποιείτο και η γκαμήλα.

Υπήρχαν άνθρωποι κι εδώ στην Κύπρο, οι καμηλιέρηδες, που είχαν στη διάθεσή τους μερικά ζώα, πέντε μέχρι δέκα και τα χρησιμοποιούσαν για τη μεταφορά προϊόντων και υλικών σε μακρινές αποστάσεις.

Ο Αναστάσης ήταν ένας απ' αυτούς. Ήταν ιδιοκτήτης επτά καμήλων. Λίγο μετά το μεσημέρι φόρτωσε μερικά σακιά στις καμήλες του και ξεκίνησε. Μετέφερε σιτάρι από τη Μεσαορία στην Πάφο. Οι καμήλες μπήκαν στη γραμμή και το караβάνι ξεκίνησε. Ο ήλιος ήταν καυτός μα αυτός ήταν συνηθισμένος στις καιρικές υπερβολές.

Σαράντα ολόκληρα χρόνια έκανε αυτή τη δουλειά. Αυτό που τον ενοχλούσε ήταν το ότι ο ήλιος τον κτυπούσε κατάματα. Τότε θυμήθηκε το ανέκδοτο με τους Παφίτες, μείδισε και παραδέχτηκε ότι είχαν δίκαιο. Ναι! Οι Παφίτες αγκάλεσαν τον ήλιο ότι τους ενοχλούσε συνεχώς. Μπαίνοντας στο λεωφορείο το πρωί για τη Λευκωσία, τους χτυπούσε συνέχεια στα μάτια. Το ίδιο όμως μαρτύριο είχαν κι όταν το βράδυ επέστρεφαν από τη Λευκωσία στην Πάφο.

Το μικρό караβάνι συνέχιζε το δρόμο του αργά, αλλά σταθερά. Δεξιά κι αριστερά ο μεσαρίτικος κάμπος ήταν θερισμένος. Πού και πού έβλεπες κοπάδια από πρόβατα να τρώνε τα *στρασύδκια*.

Χωρίς να το θέλει ο Αναστάσης ο καμηλιέρης άρχισε να σιγοτραγουδά. Η φωνή του ακούστηκε παράξενη μέσα στην ηρεμία της ερημιάς. Ξεθάρρεψε και άρχισε να τραγουδά δυνατά. Δοκίμασε πρώτα έναν αμανέ, μα θεώρησε ότι αυτό ήθελε γερό λαρύγγι και άλλαξε σκοπό. Είπε το τραγούδι που το 'χε τραγουδήσει εκατοντάδες φορές:

Ο καμηλάρης ο φτωχός
με σπέρνει με θερίζει
μόνον τον κάμηλον κρατεί
τζαι τα χωρκά γυρίζει.

Ο ήλιος έγερνε προς τη δύση και ο ορίζοντας στο βάθος άρχισε να ροδοκοκκινίζει. «Κάθε ώρα με τις χάρες της», ψιθύρισε. Σκέφτηκε ότι ήταν ώρα να βρει κι αυτός την όασή του, όπως οι συνάδελφοί του κάτω στη Βόρεια Αφρική. Έπρεπε να ξεκουραστεί κι αυτός κι οι καμήλες, γιατί τους περίμενε πολύς δρόμος ακόμα. Βγήκε από το δρόμο και στρατοπέδευε σε ένα χωράφι. Ξεφόρτωσε τις καμήλες και τις άφησε να βοσκήσουν. Μια απ' αυτές δεν μπορούσε να ησυχάσει. Για μια στιγμή ο Αναστάσης νόμισε ότι θα του έφευγε. Πήγε κοντά της, τη μάλωσε και τη χτύπησε στην πλάτη. Η καμήλα γύρισε και κάρφωσε πάνω του το βλέμμα της. Έπαιξε τα ρουθούνια της και καμώθηκε ότι υπάκουσε τον αφέντη της. Μα ο Αναστάσης ήξερε πολύ καλά τη συμπεριφορά των καμήλων και εκείνο το βλέμμα. Ήταν βέβαιος ότι θα προσπαθούσε να βρει τρόπο να τον εκδικηθεί.

Ο ήλιος έδυσε και οι καμήλες, αφού γονάτισαν με τον τρόπο που μόνο εκείνες ξέρουν, ξάπλωσαν και άρχισαν να *μαρουτζιούνται*.

Τελευταίος ξάπλωσε ο Αναστάσης. Μα πού να ησυχάσει! Ήξερε τι τον περίμενε. Ξαφνικά ο νους του φωτίστηκε. Κάποια στιγμή που δεν τον πρόσεχε η καμήλα, βρήκε ένα κούτσουρο και το έκρυψε κάτω από τα δικά του σκεπάσματα. Αυτός ξάπλωσε λίγο πιο πέρα.

Κοντά στα μεσάνυχτα σηκώθηκε η κακιά καμήλα και τράβηξε κατά κει που νόμιζε ότι κοιμόταν ο αφέντης της. Στάθηκε από πάνω, ρουθούνισε και από τα ρουθούνια της δεν έβγαине αέρας, αλλά φωτιά. Άρχισε να πατά δυνατά με τις οπλές τον ... Αναστάση και να δαγκώνει δυνατά. Υπολόγιζε ότι σίγουρα θα τον είχε σκοτώσει. Από τα πολλά χτυπήματα και τις δαγκωματιές τα σκεπάσματα έφυγαν από τη θέση τους και αποκαλύφθηκε με όλη του τη μεγαλοπρέπεια το ... κούτσουρο.

Η καμήλα κατάλαβε τι είχε γίνει. Δεν το άντεξε και από το κακό της έσκασε.

Η γιαγιά του καρυδικιού και του ματσικόριου

Ήταν κόρη του πρωτοβοσκού του χωριού, του Κατσικίδη. Μεγάλωσε στα χωράφια και στους βοσκότοπους. Είχε γίνει ένα με τη γη, ένα με τα φυτά και τα λουλούδια. Το τραγούδι, όπως λένε, δεν της έλειπε από τα χείλη. Οι βοσκοί και οι γεωργοί την άκουαν και επιδοκίμαζαν το τραγούδι της. «Γεια σου, ρα Βασιλού του Κατσικίτη! Κάμνεις την καρκιάν μας και ανοίγει φύλλα φύλλα».

Όταν παντρεύτηκε φάνηκε τυχερή, γιατί συνέχισε την αγροτική ζωή. Η μεγάλη της αγάπη ήταν το αμπέλι της. Την εποχή εκείνη κάθε οικογένεια είχε το δικό της αμπέλι. Θυμούμαι το αμπέλι του Τσαγκάρη, του Πάντελα, του Τουμάτσια. Γύρω γύρω από το αμπέλι είχε φυτεμένες αμυγδαλιές, απαραίτητες για το σουτζούκκο και τα κκιοφτέρκα. Όπως ξέρουμε οι αμυγδαλόκουννες χρειάζονται για την παρασκευή του σουτζιούκκου και των κκιοφτερκών. Ήθελε όμως τις αμυγδαλιές και για να τις καμαρώνει ντυμένες σαν νυφούλες το Φλεβάρη.

Το μικρό της σπιτάκι ήταν πάντα ανοικτό. Πολύ συχνά πηγαίναμε να την επισκεφτούμε. Και δε βγαίναμε ζημιωμένοι. Πρώτα πρώτα μας καλωσόριζε, τον καθένα ξεχωριστά, με αυτοσχέδια τραγούδια. Ύστερα μας κερνούσε γλυκό του κουταλιού. Κυδώνι, μήλο, κεράσι... Το αγαπημένο μας όμως ήταν το γλυκό «καρυδάκι».

Έλα όμως, που το τσιγκουνευόταν! «αυτό είναι για τους ξένους», έλεγε. Πού να καταλάβουμε όμως εμείς τα παιδιά από ξένους και φιλοξενίες. Με δυο τρία άλλα ξαδέλφια πηγαίναμε, αφού η πόρτα ήταν ανοιχτή, και παίζαμε... το ρόλο των ξένων.

Η γιαγιά κατάλαβε γρήγορα τι συνέβαινε. Έπρεπε να βρει το γρηγορότερο μια κρυψώνα για να προφυλάξει το καρυδάκι της.

Φαντάζεστε την απογοήτευσή μας όταν στην επόμενη κρυφή επίσκεψή μας δε βρήκαμε το καρυδάκι. Ήμαστε όμως σωστά διαβολάκια. Το σπιτάκι της γιαγιάς είχε ένα ανώι που χρησίμευε σαν αποθήκη. Η υποψία μας μάς οδήγησε εκεί, ανεβαίνοντας μια ξύλινη σκάλα.

Ούτε ο Αρχιμήδης δεν αναφώνησε τόσο δυνατά και με τόσο ενθουσιασμό το «εύρηκά» του, όσο φωνάζαμε εμείς όταν ανακαλύψαμε το καρυδάκι. Ήταν κρυμμένο μέσα στο σωρό από σιτάρι. Νομίζω ότι είναι περιττό να πω ότι τιμήσαμε το γλυκό όπως του άξιζε, μέχρι που η μπουκάλα έμεινε αδειανή, αλλά κρυμμένη στο σιτάρι. Όταν ήρθαν οι ξένοι της γιαγιάς, αφού δεν μπορούσαν να φάνε καρυδάκι, έφαγαν υποχρεωτικά γλυκό του κυδωνιού ή του κερασιού.

Κοντά στο σπίτι τους έχτισε ο παππούς ο Καραγιάννης, που ήταν πολυτεχνίτης, έναν μελισσώνα. Ήταν ένα μικρό σπιτάκι σαν στέγαστρο και μπροστά ήταν τοποθετημένα τα *τζιβέρτια*, όπου μπαινόβγαιναν οι μέλισσες. Θυμούμαι τη γιαγιά τη Βασιλού να στέκεται με τις ώρες μπροστά στο μελισσώνα και να παρακολουθεί τις μέλισσες να εργάζονται γι' αυτήν.

Μια μέρα πρόσεξα μπροστά από τον μελισσώνα μερικά ανθισμένα ματσικόριδα. Παραξενεύτηκα. Τόσα και τόσα αγριολούλουδα υπήρχαν στην περιοχή, τι γύρευαν τα ματσικόριδα; Ήμουν σίγουρος ότι ήταν έργο της γιαγιάς.

Τη συνάντησα σε κάποια στιγμή να καμαρώνει το . . . εργατικό της δυναμικό. Ήταν έξυπνη, κατάλαβε την απορία μου κι άρχισε να μου λέει: «έλα, σκύψε να τα μυριστείς. Μην τα κόψεις όμως! Θέλω το μέλι μου να έχει και τη μυρωδιά του ματσικόριου!»

Σε κάποια ηλικία η γιαγιά έμεινε ανάπηρη στο στρώμα. Οι κάμποι και οι βουνοπλαγιές στερήθηκαν τα τραγούδια και τα χωρατά της. Στερήθηκε όμως και η γιαγιά κάτι: Στερήθηκε περισσότερο απ' όλα τ' αγαπημένα της αγριολούλουδα. Εμείς, τα εγγονάκια της, την ξέραμε απ' έξω κι ανακατωτά και μπορούσαμε να καταλάβουμε πώς ένιωθε. Αφού δεν μπορούσε να πάει το βουνό στο Μωάμεθ, σκεφτήκαμε να πάρουμε το Μωάμεθ στο βουνό. Συνεννοηθήκαμε μεταξύ μας και πήγαμε κρυφά στο σπίτι της γιαγιάς την ώρα που κοιμότανε. Αυτή τη φορά δεν πήγαμε για να κλέψουμε καρυδάκι.

Όταν ξύπνησε η γιαγιά, είδε δίπλα της σ' ένα ποτήρι με νερό μερικά από τ' αγαπημένα της αγριολούλουδα.

Η γιαγιά του μεροκαμάτου

Καταγόταν από φτωχική οικογένεια. Η μητέρα της ήταν εξ ανάγκης «αυτοδίδακτη» μαμμού. Η πληρωμή της ήταν τις πιο πολλές φορές ένα ψωμί και ένα «ευχαριστώ». Όταν λοιπόν της ζήτησαν την κόρη της (τη γιαγιά μου) για γάμο, δέχτηκε αμέσως, γιατί θα είχε να τρέφει ένα στόμα λιγότερο.

Παντρεύτηκε λοιπόν η γιαγιά η Φωτού έναν χήρο (τον παππού μου τον Κυπρή), που στην ηλικία θα μπορούσε να ήταν πατέρας της. Ο παππούς πέθανε νωρίς κι η γιαγιά φόρεσε τα μαύρα ρούχα και τη μαύρη μαντίλα μέχρι το θάνατό της.

Από τη στιγμή που έμεινε μόνη, άρχισε ο Γολγοθάς της. Ήταν καιροί δύσκολοι κι ήταν τυχερός όποιος είχε ψωμί στο τραπέζι του. Έτρεχε πρόθυμη όπου έβρισκε δουλειά. Άλλοτε στο θέρος, άλλοτε στο μάζεμα των χαρουπιών κι άλλοτε στο μάζεμα των ελιών. Τη θυμούνται να έρχεται αργά το απόγευμα από το θέρος και να κρατά στην αμασχάλη της μια αγκαλιά από στάχνα. Αυτά ήταν «οι υπερωρίες της» και τα χρησιμοποιούσε για να φτιάχνει κυρίως πανέρια. Όταν αργότερα διάβασα τη Σταχομαζώχτρα του Παπαδιαμάντη, κατάλαβε τις ανάγκες και τις δυσκολίες αυτών των γυναικών.

Πολλές φορές πήγαινε πρωί πρωί για το μάζεμα του *ροβιού* και της *φαβέττας*. Στενοχωριόταν τότε γιατί δε θα πληρωνόταν σωστό μεροκάματο. Για το πώς θα περνούσε τα βράδια δεν είχε πρόβλημα. Καθόταν στο δρόμο «στο στενό» με τις άλλες γυναίκες και τα 'λεγαν.

Οι ασχολίες του χειμώνα ήταν διαφορετικές. Άνοιγαν τότε δουλειές του Δασονομείου στο βουνό. Εποχιακοί εργάτες καθάριζαν μικρά τετραγωνάκια στις πλαγιές του βουνού και τα χρησιμοποιούσαν σαν πρασιές για τη φύτευση σπόρων του πεύκου και του κυπαρισσιού. Αργότερα τα δενδρύλλια τα χρησιμοποιούσαν για σκοπούς αναδάσωσης. Οι πρασιές αυτές λέγονταν «ππάτσες».

Δεν ήταν εύκολη εργασία για τη γιαγιά. Πρωί πρωί έπρεπε να διανύσει πεζή μια απόσταση τριών χιλιομέτρων για να μεταβεί στο χώρο εργασίας της. Κι αυτό έπρεπε να γίνει ακόμα κι αν έβρεχε ή φυσούσε παγωμένος βοριάς κι έπεφταν αραιές

νιφάδες χιονιού. Τη θυμούμαι να έχει το φτυάρι στον ώμο και να ξεκινά, με σίγουρα βήματα και με το κορμί ολόρθο, για τη δουλειά.

Όταν επέστρεφε το βράδυ, δεν μπορούσες να μαντέψεις αν ήταν κουρασμένη ή παραπονεμένη από τη σκληρή ζωή. Άλλωστε, δεν ήταν η μόνη που εργαζόταν κάτω απ' αυτές τις συνθήκες. Ήταν κοινή η μοίρα των φτωχών. Στον ώμο κρατούσε και πάλι το φτυάρι, στηρίζοντάς το με το ένα χέρι. Στο άλλο χέρι δεν κρατούσε λουλούδια του βουνού. Κρατούσε δυο τρία κομμάτια ξύλα για να την κρατούν ζεστή το βράδυ στο τζάκι.

Συνήθως τα χειμωνιάτικα βράδια καθόταν παρέα με μια αδερφή της κοντά στην νισκιά, έχοντας τις ροζιασμένες παλάμες τους κοντά στη φωτιά, για να ζεσταθούν και να πάρουν δύναμη για το αυριανό μεροκάματο. Μια νύχτα η αδερφή της η Στασού, φτωχή γυναίκα κι αυτή με οχτώ παιδιά, της είπε κάτι που τους έφερε και γέλια και δάκρυα: Είχε φορτώσει το ζώο της με διάφορους θάμνους, κυρίως σκίνα, και τα πήγε στο Λευκόνοικο και τα πούλησε. Με τα λεφτά που πήρε αγόρασε τρεις οκάδες αλεύρι, για να φτιάξει πίτες, και δυο ρέγκες. Ν' αναφέρουμε ότι πλησίαζε το δειλινό και, με το στομάχι αδειανό, πήρε το δρόμο του γυρισμού. Η μυρωδιά της ρέγκας την έβαλε σε πειρασμό. «Ας κόψω ένα τόσο δα κομματάκι», είπε. «Τίποτε δε θ' αλλάξει». Αυτό το επανέλαβε μερικές φορές, μέχρι που η ρέγκα εξαφανίστηκε κι έβαλε χέρι και στη δεύτερη. Όταν κατάλαβε τι είχε κάνει, αναφώνησε: «Θεέ μου, τι έκαμα στα μωρά μου!»

Όταν με έβλεπε, η όψη της γαλήνευε. Οι σκληρές συνθήκες της ζωής, της αφαίρεσαν κάθε ίχνος ρομαντισμού. Όμως εγώ ένιωθα την τρυφεράδα που έβγαине από μέσα της. Σαν να έλεγε: «Δώσε μου, Θεέ μου, χρόνια να βλέπω και να χαίρομαι τα παιδιά και τα εγγόνια μου».

Ένα βράδυ της έκανα παρέα κοντά στο αναμμένο τζάκι. Απολαμβάναμε ένα είδος σούπας που έφτιαξε η ίδια. Ξαφνικά γύρισε και με ρώτησε:

-Άμα πεθάνω, θα με θυμάσαι; Θα έρχεσαι να μου ανάβεις κανένα κερί;

Δεν της απάντησα.

Η μοίρα και ο Θεός τα έφεραν έτσι και η γιαγιά η Φωτού, η γιαγιά του μεροκάματου, πέθανε στην προσφυγιά και θάφτηκε στις ελεύθερες περιοχές. Πότε πότε περνώ κι ανάβω το καντήλι της.

Το δισάκι

Ήταν ένα αυγουστιάτικο δειλινό, χωρίς τίποτε το ιδιαίτερο, όπως τόσα και τόσα που περνούν δίχως θορύβους και σημαδέματα.

Όλα τα ζωντανά, βλέποντας τον ήλιο να χάνεται σιγά σιγά, έτρεχαν το καθένα στο καταφύγιό του.

Οι κάτοικοι του μικρού χωριού, κουρασμένοι αλλά ευτυχισμένοι που δούλεψαν και κείνη τη μέρα με υγεία, επέστρεφαν από τα χωράφια στα σπίτια τους. Ήταν η εποχή που μάζευαν τα χαρούπια τους κι όλο το χωριό ήταν στο πόδι.

Ανάμεσα στην πομπή της επιστροφής ήταν κι η δική μου οικογένεια. Μπροστά μπροστά προχωρούσε ο πατέρας μου. Κρατούσε μια βέργα οριζόντια στους ώμους του και κρέμασε σ' αυτή και τα δυο του χέρια, για να ξεκουραστούν. Γρήγορα απομακρύνθηκε από μας.

Η γιαγιά μου (Θεός σχωρέσ' την) ήτανε ακόμα γερή και τραβούσε το γαϊδούρι από το σχοινί. Πάνω σ' αυτό είχαν φορτώσει όλα τα χρειαζούμενά μας και ... εμένα με την αδελφή μου.

Θα 'μουν τότε πέντε χρόνων και η αδελφή μου τεσσάρων. Επειδή φοβόντουσαν μήπως πέσουμε από το σαμάρι, έβαλαν εμένα στη μια θήκη του δισακιού και την αδερφή μου στην άλλη.

Το αεράκι κατέβαινε από το διπλανό βουνό κι έσμιγε με το θρόισμα των φύλλων της χαρουπιάς. Ο κόνιζος κι η καππαρκά έστελλαν τη χαρακτηριστική τους μυρωδιά. Ένα βιαστικό θουπί άρχισε κιόλας τα του του του ...

Μα ποιος τα πρόσεχε αυτά; Ο πατέρας μου βιαζόταν να φτάσει μια ώρα γρηγορότερα στο σπίτι, για να δει πώς ήταν η άρρωστη μητέρα μας. Η γιαγιά μου σίγουρα θα λογάριάζε πόσα καντάρια χαρούπια μαζέψαμε και πόσα λεφτά θα παίρναμε. Είχε ακούσει ότι εκείνη τη χρονιά τα χαρούπια θα πουλιόντουσαν πιο ακριβά.

Εγώ κι αδερφή μου αφεθήκαμε στο ρυθμικό λίκνισμα του ζώου και το τίναγμα του δισακιού. Σε λίγο κοιμόμαστε, όπως κοιμούνται τα μικρά αγγελούδια και ονειρευόμαστε, όπως ονειρεύονται τα μικρά αθώα πλασματάκια.

Σε κάποια στροφή του δρόμου ήταν ένα πηγάδι. Το νερό του, κρύο και πεντακάθαρο, ξεδιψούσε ανθρώπους και ζωντανά. Το ζώο τράβηξε ίσα κατά το πηγάδι. Η γιαγιά μου άφησε το σχοινί του ζώου και πήρε το σχοινί του κάδου, για να τραβήξει νερό.

Και τότε έγινε το κακό.

Το ζώο, δεν ξέρω ακόμα γιατί, τίναξε τα πισινά του πόδια στον αέρα, έκανε ένα σάλτο κι άρχισε να τρέχει σαν δαιμονισμένο. Πού τη βρήκε τόση ζωντάνια, εκείνο το ήσυχο, το κουρασμένο, το βαρυφορτωμένο γαϊδούρι;

Ξυπνήσαμε από το δυνατό τράνταγμα κι αρχίσαμε τα κλάματα. Η γιαγιά μου ξαφνιασθηκε για μια στιγμή, μα δεν άργησε να συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο που μας απειλούσε. Άρχισε να τρέχει πίσω από το ζώο, σήκωνε τα χέρια ψηλά, έκλαιγε και φώναζε:

-Παναγία μου, τα μωρά μου.

Το δισάκι ανεβοκατέβαινε στη ράχη του ζώου, όπως τις φτερούγες μεγάλου πουλιού. Πότε χαμήλωνε η μια άκρη και κινδύνευα εγώ να πατηθώ από το ζώο, πότε χαμήλωνε η άλλη άκρη, ανέβαινα εγώ ψηλά κι ακουμπούσε η αδερφή μου στο χώμα.

Ο κουρνιαχτός σηκώνόταν σαν σύννεφο. Οι σαύρες τρόμαξαν κι έτρεχαν στην άκρη του δρόμου. Τα πουλιά, άλλα συνέχιζαν το ταξίδι τους αδιάφορα κι άλλα έκαναν κύκλους πάνωθές μας, ίσως για να δουν το τέλος της περιπέτειάς μας. Κανένας δεν μπορούσε να μας βοηθήσει.

Μα ο καλός Θεός δε μας άφησε να χαθούμε. Δυο χέρια, δυο πελώρια χέρια, που έφταναν από τη μια άκρη του δρόμου ίσαμε την άλλη, έφραξαν το πέρασμα του ζώου. Το άρπαξαν από το κεφάλι και το κράτησαν.

Ήταν ο πατέρας μου. Έσκυψε, μας πήρε από το δισάκι και μας φίλησε.

Πέρασαν χρόνια πολλά. Έζησα δύσκολες κι επικίνδυνες καταστάσεις. Πολλές φορές νιώθω σαν να αιωρούμαι σ' ένα δισάκι. Αλίμονο, όμως! Τα δυνατά, τα πελώρια πατρικά χέρια δε βρίσκονται πάντα εκεί που τα θέλω, έτοιμα να με προστατέψουν.

Το πρώτο χελιδόνι

Δύο είναι τα πρώτα σημάδια που αναγγέλλουν τον ερχομό της άνοιξης στα μεσορείνια: Το άνθισμα της αμυγδαλιάς και η εμφάνιση των χελιδονιών.

Εμείς τα παιδιά περιμέναμε πώς και πώς να δούμε τις μυγδαλιές να φορούν την κατάσπρη φορεσιά τους και να καμαρώνουν σαν νυφούλες έτοιμες για την γαμήλια τελετή.

Είχαμε στην αυλή μας μια μικρή φουντωτή μυγδαλίτσα. Εδώ και μερικές μέρες τα μπουμπούκια στα κλαδιά άρχισαν να φουσκώνουν. Στην αρχή φάνηκε ένα χρώμα προς το ρόδινο. Στη συνέχεια, με το άνοιγμα των μπουμπουκιών, ερχόταν το άσπρο χρώμα που εκτόπιζε όλα τ' άλλα.

Το μεγαλείο βρισκόταν στα χωράφια. Καταπράσινα όπως ήταν, οι κατάλευκες μυγδαλιές ήταν περίτεχνες πινελιές, πρόκληση για ζωγράφους και ποιητές.

Η μεγάλη όμως λαχτάρα ήταν να δούμε το πρώτο χελιδόνι. Τέλος του Φλεβάρη ήτανε, ο ουρανός καθάρισε κάπως, η θερμοκρασία ανέβηκε και αντιλαμβανόμαστε ότι ήταν θέμα ημερών να δούμε τους φτερωτούς φίλους μας. Το βλέμμα μας ήταν συνέχεια στραμμένο στον ουρανό. Κάθε πετούμενο το εκλαμβάναμε σαν χελιδόνι, μα ερχότανε ύστερα η απογοήτευση όταν το πουλί πλησίαζε.

Ένας ανεπίσημος ανταγωνισμός, ένας ακήρυχτος πόλεμος είχε δημιουργηθεί ανάμεσά μας: Ποιος θα έβλεπε το πρώτο χελιδόνι! Άρχισαν κιόλας τα παιδικά αθώα ψεματάκια:

-Εγώ είδα χθες ένα ολόμαυρο μεγάλο χελιδόνι!

-Εγώ είδα προχθές ένα ζευγάρι χελιδόνια να παίρνουν λάσπη για να χτίσουν τη φωλιά τους!

Επιτέλους τα ψέματα τέλειωσαν. Ένα πρωινό ψιλόβρεχε κι ετοιμαζόμαστε να πάμε στο σχολείο. Και τότε έφτασε στ' αυτιά μας η μελωδία, η γνώριμη μελωδία των χελιδονιών! Ήταν δύο, προφανώς ζευγάρι, και καθόντουσαν στο τέλι, που

χρησιμοποιούσε η μητέρα μας για το άπλωμα και στέγνωμα των ρούχων. Ήταν λίγο φοβισμένα και γύριζαν το κεφαλάκι τους δεξιά κι αριστερά. Υποθέσαμε ότι θέλανε να μπουν στον *ηλιακό* μας για να προφυλαχθούν από τη βροχή. Σταθήκαμε και τα κοιτάζαμε. Μας χαροποίησε το γεγονός ότι όχι μόνον δεν τα ενοχλούσε η παρουσία μας, αλλά πότε πότε άφηναν και το κελάδημά τους να ομορφαίνει το πρωινό.

-Παιδιά, ξέρετε τι λένε; μας ρώτησε η μητέρα μας.

-Όχι, μητέρα, δεν καταλαβαίνουμε τη γλώσσα των χελιδονιών!

-Επήα πέρα τζι ήρτα τζι εν έκατσα *κουτσίν*.

Τρέξαμε χαρούμενοι στο σχολείο ν' αναγγείλουμε και στ' άλλα παιδιά το χαρμόσυνο γεγονός. Ούτε οι Μυροφόρες που διαπίστωσαν την Ανάσταση του Χριστού, έτρεχαν με τόση λαχτάρα για να ενημερώσουν τους μαθητές Του για το συμβάν.

Ήρθαμε όμως ... δεύτεροι. Φαίνεται ότι τα χελιδόνια φτάσανε ομαδικά στο χωριό και είχαν καταλάβει τα περισσότερα σπίτια. Κι άρχισε τώρα ένας άλλος καβγάς: Ποιο ήταν το πρώτο σπίτι που επισκέφτηκαν; Εγώ κι η αδελφή μου υποστηρίζαμε ότι τα πρώτα χελιδόνια επισκέφτηκαν το σπίτι μας, φέροντας σαν λογικό επιχείρημα το γεγονός ότι ήταν χτισμένο πιο ψηλά απ' όλα τ' άλλα σπίτια και τα χελιδόνια μπορούσαν να το ξεχωρίσουν από μακριά.

Άρχισε ύστερα η διαδικασία εγκατάστασης των χελιδονιών. Διάλεξαν ένα *βολίτζιν* του ηλιακού, όπου θα έχτιζαν τη φωλιά τους. Το αρσενικό χελιδόνι έπαιζε το ρόλο του αρχιτέκτονα. Με την πρώτη λάσπη σημάδεψε τα ... θεμέλια του σπιτιού τους. Στη συνέχεια εργάζονταν και τα δύο χελιδόνια. Πηγαινοέρχονταν εκατοντάδες φορές τη μέρα, κουβαλώντας το υλικό για το χτίσιμο. Σιγά σιγά η φωλιά πήρε την τελική της μορφή. Το αγαπημένο ζευγαράκι καθότανε λίγο παράμερα και καμάρωνε το έργο του, τη φωλιά της αγάπης τους.

Η εσωτερική επένδυση ήταν έργο της χελιδόνας. Το αρσενικό της έδωσε πλήρη ελευθερία στις επιλογές της. Παρακολουθούσαμε όλα αυτά βήμα προς βήμα. Ήταν φορές που θέλαμε να βάλουμε μια σκάλα για να βοηθήσουμε τα χελιδόνια να τελειώσουν το έργο τους νωρίτερα και να μην κουράζονται τόσο. Αυτό όμως ήταν

αδύνατο γιατί, εκτός από το ότι θα τα φοβίζαμε και θα τα διώχναμε, δεν είχαμε και τις απαραίτητες τεχνικές γνώσεις.

Πολύ γρήγορα η χελιδόνα κάθισε στο κλώσημα των αυγών. Σ' όλο αυτό το διάστημα το αρσενικό συμπαραστεκόταν με κάθε τρόπο στο ταίρι του. Πότε καθόταν δίπλα και της κρατούσε συντροφιά και πότε της έφερνε φαγητό, επαγρυπνώντας πάντα για να την προφυλάξει από κάθε κίνδυνο.

Δε θα ξεχάσω ποτέ τη στιγμή κάποιου πρωινού που είδαμε να ξεπροβάλλουν από τη φωλίτσα τέσσερα μικρά κεφαλάκια. Ήταν σαν να 'χαμε στο σπίτι μας γεννητούρια. Μάταια ο σκύλος κι ο γάτος μας τρίβονταν παραπονεμένα στα πόδια μας για να δώσουμε και σ' αυτούς λίγη σημασία.

Οι φίλοι μας έρχονταν στο σπίτι μας για να δουν κι αυτοί τα χελιδονάκια μας και να χαρούν μαζί μας. Στα σπίτια μερικών παιδιών δεν πήγαν χελιδόνια, γιατί δε διέθεταν ηλιακό ή μπαλκόνι.

Τα μικρά χελιδόνια άνοιξαν σε λίγο καιρό τα φτερά τους και ύστερα από μερικές δειλές ... δοκιμαστικές πτήσεις έσχιζαν τους αιθέρες με τα σπαθωτά φτερά τους. Το βράδυ γονείς και μικρά επέστρεφαν στη φωλιά τους και κούρνιαζαν άλλα μέσα στη φωλιά κι άλλα απ' έξω.

Ένα απόγευμα κάναμε επίσκεψη όλη η οικογένεια στο σπίτι του θείου μας του Γιώργου. Εμείς οι μικροί ξεφύγαμε από τους μεγάλους κι αρχίσαμε τα παιγνίδια. Από την παρέα μας έλειπε ο ξάδερφός μας ο Πάμπος. Είχε πει στους γονείς του ότι θα δανειζόταν κάτι από κάποιο συμμαθητή του κι έφυγε από το σπίτι.

Η ώρα της επίσκεψης τέλειωσε και γυρίσαμε στο σπίτι μας. Φτάνοντας, κάτι μας τράβηξε την προσοχή. Όλα τα χελιδόνια καθόντουσαν στο γνωστό τους στέκι, το τέλι. Όχι μόνο δεν κελαηδούσαν, μα έμοιαζαν λυπημένα και σαστισμένα με το κεφάλι σκυμμένο. Σκεφτήκαμε ότι θα 'ρθε η ώρα για την αναχώρησή τους και μας έδειχναν τη στεναχώρια τους μ' αυτόν τον τρόπο.

Η ματιά μου έπεσε στο πάτωμα του ηλιακού. Η φωλιά των χελιδονιών ήταν διαλυμένη σε χίλια κομμάτια. Πιο πέρα ήταν πεταμένο ένα μακρύ καλάμι. Ενώσαμε

τη θλίψη μας μ' αυτή των χελιδονιών. Μακάρι να μπορούσαμε να βοηθήσουμε. Μακάρι να μπορούσαμε να ζητούσαμε συγγνώμη γιατί τ' αφήσαμε απροστάτευτα.

-Ποιος μπόρεσε να κάμει κάτι τέτοιο; ρώτησε η μητέρα μου χωρίς να περιμένει απάντηση.

Ο μόνος που ήταν σίγουρος για το δράστη ήμουν εγώ. Δεν είπα όμως τίποτα σε κανένα. Όλη τη νύχτα δεν έκλεισα μάτι. Δεν περίμενα κάτι τέτοιο από το φίλο και ξάδερφο Πάμπο. Τι τον έσπρωξε να κάμει κάτι τέτοιο; Μπορεί η ζήλια να σπρώξει ένα παιδί να αντιδράσει με τόσο βίαιο τρόπο;

Την άλλη μέρα βρήκα τρόπο κι έμεινα μόνος με τον ξάδερφό μου τον Πάμπο.

-Γιατί; τον ρώτησα.

Δεν απάντησε. Χαμήλωσε το κεφάλι κι απομακρύνθηκε με αργά βήματα. Ξαφνικά άρχισε να τρέχει σαν κυνηγημένος και χάθηκε στην πρώτη στροφή του δρόμου.

Πέρασαν χρόνια πολλά. Τα μαλλιά μας, τόσο τα δικά μου όσο και του Πάμπου, άσπρισαν. Μα κάθε φορά που βρισκόμαστε και κοιταζόμαστε στα μάτια, το μυαλό μας πάει σε κάποιο καλάμι ...

Το λαγούμι

Από τη μέρα που ο Λαμπρής φιλοξενήθηκε στο σπίτι κάποιου φίλου του στα Περβόλια του Τρικώμου, δεν μπορούσε να βρει ησυχία. Το σπίτι βρισκόταν κοντά στη θάλασσα κι όταν το μεσημέρι κάθισαν κάτω από την κληματαριά, Ιούνης μήνας ήτανε, το μάτι του δε χόρταινε να κοιτάζει και να θαυμάζει.

Πάνωθ' τους κρέμονταν αμέτρητα τσαμπιά με ώριμα σταφύλια. Δίπλα υπήρχαν αρκετά δέντρα: Όλων των ειδών τα εσπεριδοειδή, χρυσομηλιές, ροδακινιές, αχλαδιές και μερικά που δε γνώριζε. Σε μια στιγμή πρόσεξε πολλά λαχανικά. Ο φίλος του ο Λοϊζής, που τον φιλοξενούσε, έκοψε απ' αυτά κι έφτιαξε μια νόστιμη σαλάτα. Όλα αυτά του θύμιζαν μια γωνιά του Παραδείσου. «Μα αυτά θέλουν μπόλικο νερό», σκέφτηκε. «Πώς ποτίζονται;»

Λες και διάβασε τη σκέψη του Λαμπρή ο ιδιοκτήτης του εξοχικού σπιτιού, πάτησε ένα κουμπί και άρπαξε ένα λάστιχο. Από το λάστιχο εκτινασσόταν άφθονο νερό κι ο Λοϊζής ράντιζε την αυλή διασκεδάζοντας. Εδώ ήταν που ο Λαμπρής έμεινε με το στόμα ανοιχτό. Από πού ερχόταν όλο αυτό το νερό;

Όταν ήρθε η ώρα του καφέ, ο Λαμπρής άρχισε να ρωτά χίλια δυο πράγματα για το νερό: Από πού ερχόταν, αφού δεν υπήρχαν βουνά σε κοντινή απόσταση, πώς εκτινασσόταν από το λάστιχο κι ένα σωρό άλλες απορίες. Ο Λοϊζής του εξήγησε το κάθε τι.

Όταν επέστρεψε στο ορεινό χωριό του, για τρεις μέρες ήταν εκτός τόπου και χρόνου. Οι συγχωριανοί του αναρωτιούνταν τι του συνέβηκε. Ένας έλεγε ότι ίσως να ήταν άρρωστος, άλλοι έλεγαν ότι έφταιγαν τα χρέη του και μερικοί έφταναν στο σημείο να ισχυρίζονται ότι *του δείχτηκαν*.

Πρώτη του δουλειά ήταν να φέρει ένα ραβδοσκόπο, να του δείξει τα χωράφια του κι αυτός να του υποδείξει πού να σκάψει ακριβώς, για να βρει το πολύτιμο νερό.

Έστειλε μήνυμα στο διπλανό χωριό κι ο ραβδοσκόπος κατέφθασε με τα σύνεργά του. Δυο μικρές βέργες όλα κι όλα. Την άλλη μέρα έπιασαν δουλειά στο καλύτερό του χωράφι. Ο ραβδοσκόπος πήρε τις βέργες στα χέρια κι άρχισε να

περπατά προσεκτικά, σαν να κρατούσε ιερά σκεύη. Ανάλογα με τη σύγκλιση ή απόκλιση που θα έπαιρναν οι βέργες, αφού θα τις τραβούσε μια αόρατη δύναμη, ο ραβδοσκόπος θα καταλάβαινε αν υπήρχε νερό ή όχι. Ο Λαμπρής ήθελε να γελάσει μ' αυτό το ... παιγνίδι που παρακολουθούσε, μα η έγνοια του για το νερό δεν τον άφηνε. Ο ραβδοσκόπος έκανε μερικούς γύρους του χωραφιού χωρίς κανένα αποτέλεσμα.

-Εδώ, δεν υπάρχει νερό, μαστρε-Λαμπρή. Αύριο να με πας σε ένα άλλο χωράφι. Ίσως φανούμε περισσότερο τυχεροί.

-Άκουσε, φίλε. Θα σταματήσουμε ως εδώ. Θα σε πληρώσω για τη σημερινή μέρα. Όσο για το νερό θα το βρω εγώ. Εσείς είσαστε του κάμπου. Οι βέργες σου δε δουλεύουν εδώ.

Ένας από τους φίλους του Λαμπρή ήταν ο δάσκαλος του χωριού. Συνήθως τα βράδια συναντιούνταν στο καφενείο του χωριού, έπαιζαν το «εξηντάξι» τους κι έπιναν και κανένα κονιάκ με ξερομεζέ.

-Δάσκαλε, θα σε ρωτήσω κάτι, μα μη με παρεξηγήσεις.

-Για όνομα του Θεού, Λαμπρή. Γνωρίζομαστε τόσον καιρό. Μίλα ελεύθερα.

-Δάσκαλε, θέλω να βρω νερό και να κάμω έναν *περβολούν*. Είναι το όνειρό μου. Φαίνεται όμως ότι θα μείνω στο όνειρο. Τι λες εσύ, που είσαι σπουδασμένος;

-Άκουσε, Λαμπρή. Αν πρόσεξες υπάρχουν στο χωριό μας πολύ λίγα πηγάδια κι αυτά βρίσκονται είτε σε *λαζιές* κοντά στο βουνό, είτε πιο χαμηλά προς τον κάμπο.

-Τι σημαίνει τούτον, δάσκαλε;

-Άμα βρέχει, το περισσότερο νερό το απορροφά το βουνό, ο Πενταδάκτυλος. Το υπόλοιπο τρέχει προς τα κάτω, ποτίζει τους κάμπους και σπάνια φτάνει μέχρι τη θάλασσα.

-Εκατάλαβα, δάσκαλε, ευχαριστώ.

Ο Λαμπρής από εκείνη την ώρα άρχισε να παραμιλά ακόμα και στον ύπνο του: «Το απορροφά ο Πενταδάκτυλος. Το απορροφά ο Πενταδάκτυλος...»

Καλά, και τι το κάνει; Έστρεψε το βλέμμα προς το βουνό, σαν να του ζητούσε να του αποκαλύψει το μυστικό του.

Μια μέρα έκανε τον περίπατό του λίγο έξω απ' το χωριό. Μια σφήκα ακόμα λίγο να τον κεντρίσει. Πρόσεξε ότι εκεί κοντά ήταν μια μικρή λάντα απ' όπου έπαιρναν νερό διάφορα έντομα αλλά και πουλιά. Η λάντα βρισκόταν εκεί που κόπηκε το βουνό και φτιάχτηκε ο δρόμος. Το μυαλό του αύξησε τις στροφές του: «Μήπως αυτό το νερό της λάντας είναι απ' αυτό που απορροφά το βουνό; Μήπως μέσα στα σπλάχνα του κρατά σε υπόγειες δεξαμενές αυτό το νερό; Κι αν η απάντηση είναι ναι, πώς θα το πάρω; Δεν μπορώ να σκάψω λάκκο στο βουνό!»

Ύστερα από δυο τρεις μέρες οι χωρικοί είδαν το Λαμπρή να κρατά ένα τσαπί στο χέρι και να σκάβει το βουνό σ' ένα σημείο κοντά σε κάποιο χωράφι του. Κι άρχισε τότε η προσπάθεια να λυθεί το αίνιγμα: Τι προσπαθεί να κάμει ο Λαμπρής;

Δεν τολμούσε κανένας να τον ρωτήσει, ούτε και οι άνθρωποι της οικογένειάς του, γιατί ήξεραν την αντίδρασή του. Ή δε θα έπαιρναν απάντηση ή θα τους έλεγε:

-Εσείς τη δουλειά σας κι εγώ τη δική μου!

Δούλεψε μερικές μέρες με το μικρό του τσαπί. Είδε όμως ότι η εργασία καθυστερούσε και τα αποτελέσματα ήταν μηδαμινά. Τραβήχτηκε λίγο πίσω, κοίταξε τον Πενταδάκτυλο και του είπε:

-Συγγνώμη, φίλε. Ξέρω ότι πονάς. Κάμε ακόμα λίγη υπομονή και σου υπόσχομαι ότι θα 'μαι προσεκτικός. Εξάλλου δε θα σου πάρω όλο το θησαυρό που κρύβεις.

Καθώς κοίταζε προς το βουνό, έκλεισε για μια στιγμή τα μάτια και φαντάστηκε ολόκληρο τον Πενταδάκτυλο να 'ναι ένα πελώριο «ντεπόζιτο» γεμάτο με νερό.

Εφοδιάστηκε με λοστούς και άλλα πιο βαρετά εργαλεία, φόρεσε και μια παλιά κάσκα στο κεφάλι, έβαλε και ποδίνες στα πόδια και ξανάρχισε το σκάψιμο με μεγαλύτερο ζήλο. Δεν είχε να ζηλέψει τίποτε από έναν Εγγλέζο ανθρακωρύχο.

Οι συγχωριανοί του ξεθάρρεψαν κι άρχισαν να τον πλησιάζουν. Άλλωστε είχε διαρρεύσει και η λύση του αινίγματος από τα χείλη του δασκάλου. Μα κι ο ίδιος ο Λαμπρής άλλαξε όψη. Το πρόσωπό του ... γλύκανε και το χαμόγελο φάνηκε ξανά

στα χείλη του. Ερχόταν και η γυναίκα του και του 'φερνε μεσημεριανό φαγητό. Μαζί της έφερνε και τα μικρότερα *κουτσούβελα* από τα οχτώ που είχαν.

Ο Λαμπρής ήτανε φτωχός. Εκτός από τα λίγα *φτανοχώραφα* δεν είχε άλλη περιουσία ή εισόδημα. Κάποτε ξενοδούλευε κιόλας για να τα βγάλει πέρα. Όταν βρισκόταν κοντά στα παιδιά του, άπλωνε τα χέρια έτσι που να τα αγκαλιάζει κι έλεγε: «Η χαρά του φτωχού εν τα *κοπελλούθκια* του».

Δέχτηκε και τη βοήθεια μερικών φίλων του με τον όρο να διευθύνει ο ίδιος την επιχείρηση. Σιγά σιγά με το σκάψιμο άρχισε να σχηματίζεται μια στοά μέσα στο βουνό. Ο Λαμπρής κάθε λίγο ακουμπούσε τα χέρια του στα πλαϊνά της στοάς, όπως το γιατρό που θέλει να αισθανθεί τη θερμοκρασία του πελάτη του και να ακούσει το σφυγμό του.

-Είμαστε μακριά ακόμα, κοπέλια!

Και ρίχνονταν όλοι στη δουλειά με μεγαλύτερο μεράκι. Ο στόχος του Λαμπρή ήταν και δικός τους στόχος. Το λαγούμι του Λαμπρή ήταν και δικό τους λαγούμι.

Πέρασαν ήδη πέντε μήνες από τότε που το βουνό δέχτηκε το πρώτο κτύπημα από το τσαπί του Λαμπρή. Ξαφνικά μια μέρα, ενώ εκτελούσαν τη συνηθισμένη τους εργασία, ο Λαμπρής κάθισε στη μέση της στοάς. Δεν τολμούσε ούτε καν να μιλήσει κι έγνεψε να μείνουν όλοι ακίνητοι.

-Παιδιά, το μυρίζομαι! Το μυρίζομαι! Είμαστε κοντά του!

Τους κάλεσε όλους να βγουν έξω. Βγήκε κι αυτός. Τους μιλούσε σιγανά, λες και φοβόταν μήπως τρομάξει το νερό κι απομακρυνθεί.

-Ακούστε, τους είπε. Είμαι σίγουρος ότι είμαστε στο τέλος. Δεν ξέρουμε πόσο νερό κρύβεται εκεί πίσω. Σκεφτείτε μόνον πόσα χρόνια είναι φυλακισμένο. Αν του ανοίξουμε διάπλατα τις πόρτες της φυλακής του, θα χυθεί έξω με μεγάλη ορμή κι αλίμονο σε ό,τι βρεθεί μπροστά του.

Έκαναν σύσκεψη και σκέφτηκαν τον τρόπο με τον οποίο θα δρούσαν. Θα 'βρισκαν ένα μακρύ σίδερο, οι άντρες θα ήταν καλυμμένοι κι ασφαλισμένοι και θ' άνοιγαν μια μικρή τρύπα. Μετά θα έβλεπαν τι θα έκαναν.

Εκείνη τη μέρα μαζεύτηκε όλο το χωριό στο χωράφι του Λαμπρή. Ήρθε κι ο παπάς, έκανε αγιασμό κι ευχήθηκε για την ευόδωση των προσπαθειών τους.

Το σιδερένιο κοντάρι μπήκε βαθιά στα σπλάχνα του βουνού. Το νερό ξαφνιάστηκε. Ποιος έκανε αυτή την ιεροσυλία; Είναι όμως από τις περιπτώσεις όπου η φύση δαμάζεται από την προσπάθεια του ανθρώπου.

Περίμεναν λοιπόν όλοι το αποτέλεσμα, όπως οι πιστοί περιμένουν το Άγιο Φως την Ανάσταση. Το κοντάρι τραβήχτηκε προς τα πίσω. Ευτυχώς ή δυστυχώς δεν έγινε αυτό που περίμεναν. Το νερό έσταξε σταλαγματιές σταλαγματιές από όλο το εσωτερικό του λαγουμιού, λες και το βουνό αιμορραγούσε. Οι πολλές σταλαγματιές σχημάτιζαν ένα αυλάκι και το νερό έτρεχε επιτέλους στο χωράφι του Λαμπρή. Έκτισε μια δεξαμενή ν' αποθηκεύσει το νερό και να το χρησιμοποιεί όταν το χρειαζόταν. Επιτέλους το όνειρο του Λαμπρή έγινε πραγματικότητα. Γελούσε, γελούσε ευτυχισμένος και μαζί του χαιρόταν όλο το χωριό.

Είχε όμως ο Λαμπρής κι ένα χρέος: Ν' ανταποδώσει τη φιλοξενία και την έκκληση στο φίλο του, τον Λοϊζή.

Τον κάλεσε λοιπόν να 'ρθει μια Κυριακή για να φάνε στο σπίτι του. Τον πήγε έξω στο χωράφι του, κάτω από μια μουριά, όπου έστρωσαν τα φαγητά. Σκέπασε τη δεξαμενή με ό,τι βρήκε μπροστά του για να την κρύψει. Όταν το γλέντι στήθηκε για τα καλά και το ποτό έρρεε άφθονο, ο Λαμπρής πήγε προσεκτικά κι άνοιξε την τρύπα της δεξαμενής.

Το νερό χύθηκε με ορμή προς το μέρος της μουριάς. Τα πόδια του φίλου του του Λοϊζή, βρέθηκαν μέσα στο νερό κι αυτός έτρεχε άτσαλα μέσα στο χωράφι και τα 'χε εντελώς χαμένα.

Όταν συνήλθε ο Λοϊζής, είπε στο φίλο του:

-Οι, κουμπάρε, με ξεπλήρωσες και μάλιστα με τόκο!

Ο Άγνωστος αγνοούμενος

Α΄

Κάθισε και πάλι στο γνωστό του μέρος. Ακούμπησε στη ρίζα μιας αγριελιάς κι έκλεισε για λίγο τα μάτια. Ήτανε η ώρα της ... αυτοσυγκέντρωσης. Ολόγυρά του ήτανε απλωμένο το κοπάδι του. Καμιά πενηνταριά κομμάτια όλα κι όλα, κληρονομιά από τον πατέρα του. Τα κουδούνια τους αντηχούσανε σ' όλη τη βουνοπλαγιά, καθώς ανεβοκατεβάζανε το κεφάλι τους βόσκοντας. Τούτη η μελωδία μαζί με το αεράκι που ερχότανε από τα απέναντι πεύκα, ακόμα λίγο και θα τον αποκοίμιζαν.

Άνοιξε τα μάτια. Ο ήλιος πήγαινε προς τη δύση. Μάης ήτανε κι η φύση ήταν έτοιμη να υποδεχτεί το καλοκαίρι. Κοίταξε κάτω προς τον κάμπο, που άρχισε να παίρνει ένα κιτρινωπό χρώμα. Τα στάχνα σίγουρα θα ήταν έτοιμα για θερισμό. Του φάνηκαν όλα τόσο όμορφα, τόσο τέλεια. Ο ήλιος, ο αέρας, οι μυρωδιές, το κοπάδι κι αυτός ανάμεσά τους σαν βασιλιάς. Αν ήτανε περισσότερο μορφωμένος, σίγουρα θα αναφωνούσε: «Δόξα Σοι, Κύριε, πάντα εν σοφία εποίησας». Όμως τα γράμματα δεν τ' αγαπούσε. Όταν ο πατέρας του του πρότεινε να πάει στο Γυμνάσιο, αυτός θύμωσε κι άρχισε να πετά τις καρέκλες στον τοίχο.

Τούτη τη στιγμή όμως ήτανε απόλυτα ευτυχισμένος. Το μικρό κριάρι ήρθε και τριβόταν στα πόδια του. Άρχισε να του χαϊδεύει την πλάτη. Πόσο καταλάβαιναν ο ένας τον άλλο! Ένα πλατύ χαμόγελο άρχισε να διαγράφεται στα χείλη του, που σιγά σιγά έγινε γέλιο, τρανταχτό γέλιο, που έκανε τα γύρω λαγκάδια ν' αντηχούν. Ήτανε χεροδύναμος, μα τη δύναμή του δεν τη χρησιμοποιούσε ποτέ για να βλάψει κανένα. Γελούσε πάντα. Έτσι οι συγχωριανοί του του κολλήσανε το παρατσούκλι «Ο Κωστής ο γελαστός» και τον αγαπούσανε όλοι.

Τούτες τις μέρες είχε κι έναν ιδιαίτερο λόγο να είναι ευτυχισμένος. Αφού πάλεψε με όλα τα εμπόδια που βρήκε μπροστά του, κατάφερε να παντρευτεί τη Σοφία, την κοπέλα που αγαπούσε. Χτες του είπε ντροπαλά ότι περιμένει το παιδί του.

Ο σκύλος του άρχισε να τον σκουντά, σαν να του έλεγε ότι είναι ώρα για να μαζέψουν το κοπάδι. Άλλη μια μέρα, μια όμορφη μέρα, είχε περάσει για τον Κωστή το γελαστό.

Β΄

Μαύρες μέρες περνά το όμορφο νησί, η Κύπρος. Λες και βαλθήκανε όλοι κι όλα να το καταστρέψουν, να το σβήσουν από το χάρτη. Ύστερα από το Πραξικόπημα, οι μαύροι γύπες όρμησαν από το Βορρά, σκέπασαν τον ήλιο κι άρχισαν να κατασπαράζουν το θύμα τους με τα γαμψά τους νύχια.

Εκείνη τη μέρα ο Κωστής –ήτανε 23 Ιουλίου του 1974 – έβγαλε και πάλι το κοπάδι του στη βοσκή. Ήτανε ανήσυχος. Μαύρες σκέψεις βασανίζανε το μυαλό του. Πράγματα που δεν καταλάβαινε, που δεν μπορούσε να εξηγήσει. Μπήκανε, λέει, οι Τούρκοι στο νησί, πατήσανε τα μέρη της Κερύνειας κι οι κάτοικοι των χωριών φεύγανε για να γλιτώσουν από το μαχαίρι και την ατίμωση. Θυμήθηκε και πώς τους ονομάζανε: **Πρόσφυγες**. Δοκίμασε να χαμογελάσει και πάλι, να γελάσει δυνατά, μα το γέλιο του αντήχησε άσχημο, απαίσιο, τρομαχτικό.

Στο σπίτι η Σοφία ήτανε πολύ αναστατωμένη. Οι Τούρκοι προχωρούσαν διαρκώς.

-Κωστή μου, του είπε. Φοβούμαι. Φοβούμαι για μας και για τούτο δω. Και άγγιξε την κοιλιά της.

-Μη φοβάσαι, ρε γυναίκα. Δε θα τους αφήσουν να προχωρήσουν. Η Ελλάδα είναι έτοιμη να μας βοηθήσει. Λέγανε στο καφενείο ότι φέρνουν συνέχεια βαριά όπλα. Έλεγαν επίσης ότι ήρθε ολόκληρος στρατός από «Καλαμαράδες». Εξάλλου το ραδιόφωνο είπε πως ο Εγγλέζος τους διέταξε να σταματήσουν ως εκεί που έφτασαν.

-Ψες είδα ένα άσχημο όνειρο...

-Μην τα πιστεύεις αυτά, Σοφία. Εμείς κανένα δεν πειράξαμε, τι έχουμε να φοβηθούμε;

Γ'

Όπως τ' αλαφιασμένα πουλιά, που ανάμεσά τους χτυπά το γεράκι στην τύχη, έτσι τρέχανε κι οι Έλληνες του βόρειου μέρους της Κύπρου για να σωθούν. Η δεύτερη φάση της τούρκικης εισβολής είχε αρχίσει. Ανάμεσά τους κι η Σοφία. Ο Κωστής δε θέλησε να φύγει και ν' αφήσει το κοπάδι. Το μικρό κριάρι τριβόταν συνέχεια στα πόδια του.

-Σύρε, της είπε. Πήγαινε με τους γονείς σου σ' ένα ασφαλισμένο μέρος. Εγώ θα μείνω να δω τι θα γίνει και θα φροντίζω και το κοπάδι. Οι κακές μέρες θα περάσουν και θα 'μαστε και πάλι μαζί.

Πήγε να μιλήσει η Σοφία μα δεν τα κατάφερε. Ένωσε ένα δυνατό κλότσημα στην κοιλιά.

Το μαντάτο το έφεραν μερικοί χωριανοί που τους άφησαν ελεύθερους οι Τούρκοι: «Τον Κωστή τον έπιασαν αιχμάλωτο οι Τούρκοι». Μπήκανε, λέει, οι Τούρκοι στο χωριό, τους μαζέψανε όλους και στήσανε τους άντρες στον τοίχο. Ο Κωστής το πήρε στ' αστεία κι άρχισε να γελά, όπως αυτός ήξερε να γελά. Ο Τούρκος αξιωματικός θύμωσε. Του 'δωσε μια κοντακιά στα πλευρά κι ο Κωστής ακόμα λίγο και να λιποθυμήσει από τον πόνο. Γύρισε προς τον Τούρκο τα μεγάλα του μάτια και τον κοίταξε απορημένος. Λέγανε επίσης πως τον αρπάζανε ύστερα, τον βάλανε σ' ένα αυτοκίνητο κι από εκείνη τη στιγμή δεν τον είδε κανένας. Άλλοι λέγανε πως το όμορφο κριάρι του θέλησε να τον ακολουθήσει, μα μια κλοτσιά κάποιου Τούρκου το ξαπόστειλε μακριά.

Τ' όνομα του Κωστή είχε προστεθεί στο μακρύ κατάλογο των αγνοουμένων. Ήταν πια «**Ο Κωστής ο αγνοούμενος**».

Δ'

Ο ήλιος, ο ήλιος της προσφυγιάς ανάτειλε για άλλη μια φορά. Προσπαθεί να χαμογελάσει, να ζεστάνει τη γη, να ζεστάνει τις καρδιές. Μα 'ναι οι καρδιές κρύες, παγερές, κρουσταλλιασμένες. Λες κι ο χρόνος να χωρίστηκε στο χτες και στο σήμερα. Για το αύριο ούτε λόγος να γίνεται.

Άνθρωποι, που μέχρι χτες ήτανε νοικοκυραίοι με τα χωράφια και τα ζωντανά τους, με τις δουλειές και τα μαγαζιά τους, βρεθήκανε ξαφνικά με τα ρούχα που φορούσανε.

Όλα αυτά όμως μπαίνουν σε δεύτερη μοίρα. Πρώτη φροντίδα του καθενός είναι να συνδεθεί με την οικογένειά του. Ευτυχισμένες οι οικογένειες που είναι συμπληρωμένες, που δεν τους λείπει κανένα πρόσωπο. . .

-Τουλάχιστον εμείς δε χάσαμε κανένα, έλεγαν.

Μερικά χωριά αποκτήσανε ξαφνικά πληθυσμό οκτώ-δέκα χιλιάδων. Άλλοι βολευτήκανε κάτω από χαρουπιές, άλλοι κάτω από τέντες από χαρτόνι, άλλοι σε φορτηγά αυτοκίνητα. Όταν έφτασαν τα πρώτα τσαντίρια, έγινε χαμός. Τσακωνόντουσαν ποιος να πρωτοπάρει για να αποκτήσει . . . στέγη.

Οι μέρες έγιναν όλες ίδιες, μονότονες, βασανιστικές. Μαζεύονταν γύρω από ένα τρανσιστοράκι και άκουαν κάθε μισή ώρα τις ειδήσεις. Ίσως... Έτρεχαν ύστερα πάνω κάτω, ρωτούσαν, συζητούσαν, έλεγαν τις απόψεις τους, έκαναν ακόμα και πολιτική.

-Μα είναι πράγματα αυτά να συμβαίνουν στον εικοστό αιώνα; έλεγε ο ένας.

-Τι φταίξαμε, Θεέ μου; έλεγε ο άλλος.

Πιο κάτω έτρεχαν να φέρουν νερό για να συνεφέρουν κάποια γυναίκα. Είδε να δολοφονούνται μπροστά στα μάτια της ο άντρας της, ο γιος κι ο γαμπρός της.

Νέες λέξεις, μέχρι χτες άγνωστες, μπήκανε στο καθημερινό λεξιλόγιο: συννοικισμοί, καταυλισμοί, εκτοπισμένοι, εγκλωβισμένοι, αγνοούμενοι.

Η Σοφία όλη τη νύχτα δεν έκλεισε μάτι. Όταν συνειδητοποίησε τι είχε συμβεί, ένιωσε μετέωρη στο κενό. Τι θα γινόταν χωρίς τον Κωστή, μακριά από τον τόπο της; Βρήκε στο διπλανό δέντρο μια γυναίκα, που περίμενε και αυτή το γιο της. Δεκαεφτά χρονών παλικάρι ήτανε. Της είπανε οι Τούρκοι ότι θα της τον φέρνανε γρήγορα κοντά της, αλλά οι μέρες περνούσαν κι άρχισαν να την ζώνουν μαύρα φίδια. Σμίζανε τον πόνο τους. Κλάψανε μαζί. Ένωσαν κάποια ανακούφιση, κάποια παρηγοριά. Η νύχτα όμως είναι δύσκολη. Θέλει θάρρος, θέλει νεύρα ατσάλινα...

Άνοιξε το τσαντάκι της, βρήκε τη φωτογραφία του αγαπημένου της κι άρχισε να την κοιτάζει. Το χαμόγελό του της έδωσε κουράγιο. «Θα σε βρω, Κωστή μου, θα σε βρω», ψιθύρισε.

Είναι κι αυτά τα μισόλογα που άκουε σε κάθε της βήμα. Λες και το έκαναν ξεπίτηδες να μεγαλώνουν τον πόνο της, την αγωνία της.

-Αλίμονο, κουμπάρε, σ' αυτούς που πέσανε στα χέρια τους. Θ' αφήσουν κανένα ζωντανό αυτοί οι βάρβαροι;

Πάλι όμως προσπαθούσε να δώσει μόνη της κουράγιο στον εαυτό της, βάζοντας μπροστά τη λογική: «Είναι πολλοί, ίσως χιλιάδες, αυτοί που πήραν οι Τούρκοι. Τους περισσότερους, όπως τον Κωστή, τους έχει καταγράψει ο Ερυθρός Σταυρός. Δημοσίευσαν τα ονόματά τους στις εφημερίδες. Δεν μπορούσαν, λοιπόν, να τους βλάψουν».

Ευτυχώς που βρέθηκε κι η μητέρα της και στάθηκε στο πλευρό της από την πρώτη στιγμή.

-Κάνε υπομονή, κόρη μου, κι ο Θεός θα μας λυπηθεί. Βάλε μια μπουκιά στο στόμα σου, σκέψου κι αυτό το κακόμοιρο στην κοιλιά σου. . .

Έκανε, λοιπόν, υπομονή. Κι έταξε σκοπό της ζωής της ν' αγωνίζεται μέχρι να μάθει κάτι για την τύχη του άντρα της. Στο μεταξύ γέννησε ένα όμορφο αγοράκι. Ήρθε σαν μια όαση στις δύσκολες στιγμές της Σοφίας. Όμως η απουσία του Κωστή δεν άφηνε την ευτυχία της να ολοκληρωθεί. Πόσο θα 'θελε να 'ναι κι οι δυο σκυφτοί πάνω από την κούνια του μωρού, να της κρατά το χέρι και να καμαρώνουν τον καρπό της αγάπης τους.

Της είπαν να δώσει στο μωρό το όνομα του άντρα της. Θύμωσε πολύ.

-Γιατί; Μήπως είναι νεκρός ο Κωστής; Δε γίνεται να υπάρχουν δυο άτομα με το ίδιο όνομα σε μια οικογένεια.

Εν τω μεταξύ οι φήμες έδιναν και έπαιρναν. Ίσως μάλιστα οι Τούρκοι να τις διέδιδαν σκόπιμα, είτε για να προκαλέσουν μεγαλύτερη σύγχυση στο θέμα των αγνοουμένων, είτε για να παίξουν με τον ανθρώπινο πόνο. Είδανε, λέει, πέντε

Ελληνοκύπριους να φρουρούνται από ένοπλους Τούρκους και να μαζεύουν ελιές στην περιοχή της Κυθραίας. Ο ένας γελούσε... όλο γελούσε...

Έγινε κι η λεγόμενη ανταλλαγή αιχμαλώτων μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τούρκοκυπρίων. Δυστυχώς πολλοί από τους Ελληνοκυπρίους αιχμαλώτους δεν επέστρεψαν από τα μπουντρούμια της Ανατολίας. Νέος πόνος, νέα ονόματα προστίθενται στον ήδη μακρύ κατάλογο των αγνοουμένων.

Οι συγγενείς των αγνοουμένων άρχισαν να οργανώνονται και να αγωνίζονται για να μάθουν κάτι για την τύχη των αγαπημένων τους προσώπων. Συντόνισαν τις προσπάθειές τους με τους συγγενείς των Ελλαδιτών αγνοουμένων, που ήταν κυρίως στρατιώτες της ΕΛ.ΔΥ.Κ.

Όπου υπήρχε κάποια συγκέντρωση, κάποια διαμαρτυρία, η Σοφία πρωτοστατούσε. Κρατούσε στο χέρι της τη φωτογραφία του άντρα της και την έδειχνε. Προχθές συναντήσανε και τους πρεσβευτές των «Μεγάλων Δυνάμεων».

-Θέλω να μάθω τι έγινε ο άντρας μου, τους είπε.

Κατάφερε να τους πει και δυο τρεις κουβέντες στ' Αγγλικά. Κουνήσανε το κεφάλι τους.

-Όπως ξέρετε, προσπαθούμε διαρκώς να λυθεί αυτό το ανθρωπιστικό πρόβλημα, είπαν. Καταλαβαίνουμε τον πόνο σας. Υπάρχουν, όμως, μερικές δυσκολίες...

Οι μέρες γίνονταν βδομάδες, οι βδομάδες μήνες, οι μήνες χρόνια. Σιγά σιγά οι πρόσφυγες σταθήκανε στα πόδια τους, ζούσανε πια μια αξιοπρεπή ζωή. Βάζανε την απαλάμη αντήλιο και κοιτάζανε το σκλαβωμένο Βορρά. Τόσο κοντά μα και τόσο μακριά... Μερικές φορές νομίζανε πως βλέπανε το χωριό τους, την αυλή τους, τη ροδακινίτσα τους...

Υπήρχαν όμως και οι άνθρωποι που το χείλι τους δεν μπορούσε να χαμογελάσει. Η αμφιβολία, η άγνοια, η αβεβαιότητα κι η αγωνία, τους σκότωνε. Ήταν οι συγγενείς των αγνοουμένων.

Παρ' όλο της τον πόνο η Σοφία εξακολουθούσε να είναι ακόμα όμορφη. Μερικοί άντρες τη ζητήσανε για γάμο. Η ίδια η πεθερά της της είπε:

-Άκουσε, Σοφία, έχεις κάθε δικαίωμα να ξαναφτιάξεις τη ζωή σου. Κανένας δε θα σε παρεξηγήσει. Μακάρι να 'ναι ζωντανός ο Κωστής, να γυρίσει με το καλό και θα καταλάβει...

Όλη τη νύχτα πολεμούσε με δυο γνώμες:

-Παντρέψου, της έλεγε η μια. Θα βρεις έναν προστάτη κι εσύ και το παιδί σου. Τι θ' απογίνεις μέσα σ' αυτή τη ζούγκλα;

-Είσαι προδότρα, της έλεγε η άλλη φωνή. Όταν πρώτη εσύ ξεγράψεις τον Κωστή, τι να περιμένεις από τους ξένους;

Ε΄

Πρωί πρωί η Σοφία κίνησε χωρίς να ξέρει κι αυτή για πού. Ήτανε αρχές του Νιόβρη, δρόσισε για καλά κι η υγρασία νότισε τα χόρτα. Μερικά απ' αυτά στέλλανε τη μυρωδιά τους, που γινότανε πιο έντονη μόλις τα πατούσε ανθρώπινο ποδάρι.

Ψηλά στον ουρανό δυο τρία συννεφάκια κυνηγούσανε παιχνιδιάρικα το ένα το άλλο κι αλλάζανε διαρκώς σχήματα και μορφές. Μια τζίκλα ξύπνησε από τα χαράματα και διαλαλούσε πως πλησιάζει ο χειμώνας.

Έσκυψε μηχανικά η Σοφία και μάδησε ένα κλαδάκι ασφόδελου. Τα σποράκια γέμισαν τη χούφτα της.

-Α, θα 'χουμε καλοχρονιά φέτος, είπε φωναχτά. Οι ασφόδελοι είναι καρπεροί. Θα βρέξει επιτέλους να χορτάσει η διψασμένη γη μας. Γέλασε με τη σκέψη της.

-Μπα, σε καλό μου, είπε. Μετεωρολόγος έγινα; Τι με νοιάζει εμένα, αν θα βρέξει ή όχι; Μήπως θα ποτιστούν τα χωράφια μου, ή θα βοσκήσουν τα προβατάκια μου;

Χωρίς να το καταλάβει βρέθηκε στην κορφή ενός λόφου. Κοίταξε προς το Βορρά. Η ατμόσφαιρα ήταν καθαρή. Το χωριό της πρέπει να βρισκόταν πίσω από εκείνα τα βουνά. Πίσω από εκείνα τα βουνά, στα οποία έζησε το ρομάντζο της με τον Κωστή. Τόσα χρόνια δεν είχε το κουράγιο ούτε καν να κοιτάξει προς τα κει. Ήρθε

μπροστά της η προηγούμενή της ζωή σαν σε κινηματογραφική ταινία. Την πήρε το παράπονο. Έκλαψε, έκλαψε, έκλαψε.

Πόσες ώρες έκλαψε, ούτε κι η ίδια κατάλαβε. Πάντως ξαλάφρωσε. Ήρθε κάτι σαν την «κάθαρσιν» των αρχαίων τραγωδιών. Έκανε κι έναν παραλληλισμό: «Ακόμα κι ο Χριστός στις δύσκολές του στιγμές, είχε κοντά του τους μαθητές του, έστω και κοιμισμένους. Εγώ είμαι μόνη, μόνη μου...»

Κατηφόρισε.

Μα, ποιος είναι αυτός που στέκεται πιο κάτω και την περιμένει; Ένα παλικάρόπουλο, είκοσι δυο χρονών ανοίγει την αγκαλιά του κι αυτή πέφτει μέσα. Τον φιλά στο μέτωπο, της φιλά τα χέρια. Μάνα και γιος κατηφορίζουν.

Τα συννεφάκια συνέχιζαν το τρελό τους παιχνίδι, το λάλημα της τζίκλας γένηκε ακόμα πιο έντονο, πιο επίμονο...

Προσκύνημα και χρέος

Αγαπητέ αναγνώστη,

Αν είσαι νεαρός στην ηλικία, ξέρω ότι όλα αυτά που διάβασες στις σελίδες του βιβλίου μου, σου φαίνονται παράξενα, απίστευτα, μακρινά σαν παραμύθι.

Αν πάλι είσαι ... στην ηλικία μου, θα έφερεις νοσταλγικά στη μνήμη σου κάποιες δύσκολες, αξέχαστες, αλλά ωραίες εποχές. Εποχές, όχι και τόσο αλαργινές.

Μερικά γεγονότα που περιγράφονται είναι αληθινά. Αληθινοί και υπαρκτοί είναι και μερικοί από τους ήρωες των διηγημάτων. Μερικές φορές χρησιμοποίησα και τα πραγματικά τους ονόματα. Πέστε πως είναι ένα μνημόσυνο γι' αυτούς.

Το 1974 οι κάτοικοι του μικρού χωριού υποχρεώθηκαν να φύγουν από τον τόπο τους και γνώρισαν μαζί με άλλες διακόσιες χιλιάδες Ελληνοκυπρίους την πίκρα του ξεριζωμού και της προσφυγιάς.

Με το άνοιγμα των οδοφραγμάτων πήγα κι εγώ, ευλαβής προσκυνητής, στους τόπους που αναφέρω στο βιβλίο μου.

Στην πλατεία του χωριού μάταια περίμενα το κορνάρισμα του λεωφορείου. Η καμπάνα δε χτύπησε για να καλέσει τα παιδιά στο σχολείο. Τα βουναλάκια και τα πεύκα ήταν εκεί. Έλειπε όμως κάτι: Έλειπαν οι άνθρωποι, οι συγκεκριμένοι άνθρωποι, που έδιναν ζωή στον τόπο.

Πήγα στο κοιμητήριο για να αποθέσω ένα λουλούδι στους τάφους μερικών από τους ήρωές μου. Ούτε τους τάφους ξεχώρισα, γιατί ήταν κατεστραμμένοι.

Όλα όσα έζησα εκείνη τη μέρα με στεναχώρησαν, αλλά και με πείσμωναν. Κατάλαβα ότι οι τόποι αυτοί μας καλούν με το δικό τους τρόπο. Το πέραςμα του χρόνου δεν πρέπει να μας κουράζει και ν' ατονεί τις προσπάθειές μας για τον αγώνα της επιστροφής. Κι αν δε βρίσκονται στη ζωή αρκετοί από τους ανθρώπους που γνωρίσαμε μέσα απ' αυτό το έργο, όπως λέει κι ο ποιητής «στρατοί οι γιοι τους και τ' αγγόνια τους και θα σε λευτερώσουν, Πενταδάκτυλέ μου!»

Ευχαριστίες:

Ευχαριστώ θερμά τον εκπαιδευτικό και λογοτέχνη κύριο Κυριάκο Χατζηλουκά , που είχε τη γλωσσική επιμέλεια των κειμένων και με βοήθησε με την πείρα του.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω στον φίλο και συνάδελφο κύριον Παναγιώτη Αλεξάνδρου και στον αδελφό μου κύριο Γιάννη Κυπρή, γιατί έσκυψαν υπομονετικά πάνω από τα κείμενα και με τις εύστοχες υποδείξεις τους ανέβασαν το επίπεδο του έργου.

Όλως ιδιαιτέρως ευχαριστώ τον βαφτιστικό μου κύριο Στυλιανό Παπαμάρκου, καθηγητή Τέχνης και ζωγράφο, ο οποίος με τη σύνθεση του εξωφύλλου και με την εικονογράφηση μερικών κειμένων ανέβασε κατά πολύ την αξία του έργου.

Ευχαριστώ τέλος την οικογένειά μου και τους φίλους οι οποίοι με βοήθησαν και έζησαν μαζί μου όλη τη διαδικασία της συγγραφής του έργου.

Γλωσσάριο

Οι ερμηνείες δίνονται ανάλογα με το νόημα των λέξεων και των φράσεων στα κείμενα του βιβλίου.

αγκαλώ-αγκαλιώ = καταγγέλλω, κάνω μήνυση

το ασιερόμπασμαν = η διαδικασία της μεταφοράς και της αποθήκευσης του αχύρου

το ασιερόσπιτον = ο αχυρώνας

το βολίτζιν = δοκάρι στέγης σπιτιού

η βούρκα = σακίδιο από δέρμα που το κρεμούσαν στον ώμο κυρίως οι βοσκοί και οι γεωργοί και έβαζαν σ' αυτό την τροφή τους

του δείχτηκαν = του φανερώθηκαν νεράιδες ή κακά πνεύματα κι αυτός έχασε τα λογικά του

το δισάκι (γισάτσιν) = χοντρό ρούχο που τοποθετούσαν πάνω από το σαμάρι του ζώου και κατέληγε σε θήκες στις δυο πλευρές

εξηντάξι = παιγνίδι με τραπουλόχαρτα

ο Έλυμπος = αλλοίωση της λέξης Όλυμπος

ο ηλιακός = λιακωτό, μεγάλη καλυμμένη βεράντα που τη βλέπει ο ήλιος

το ζωνάρι = το ουράνιο τόξο

η καρρέττα = κάρο με ξύλινους τροχούς

η κάσκα = το κράνος

το κολότζιν = νεροκολόκυθο το οποίο μετά την αποξήρανσή του καθαριζόταν εσωτερικά και αλειφόταν με μαύρη πίσσα. Εχρησιμοποιείτο για τη μεταφορά κυρίως νερού και κρασιού.

τα κόντυλα = τα σκληρά μέρη του σταχυού που έμεναν μετά το αλώνισμα, εκεί που υπήρχαν κόνδυλοι (κόμποι)

τα κοπελλούθκια = τα μικρά παιδιά

ο κούσπος = είδος κασμά

κουτσίν (επίρρημα) = καθόλου

το λαγούμι ή λαούμι = πλάγιο άνοιγμα στο βουνό ή στο πηγάδι

τα λαμπάδκια = είδος ασφόδελου

το λαμπρόν = η φωτιά

η λάντα = η λιμνούλα

η λαξιά = η μικρή κοιλάδα

το μαζούλι = τα εισοδήματα

μαρουτζιούνται = μηρυκάζονται, αναμασούν την τροφή τους

η ματσούκα = χοντρή βέργα, απαραίτητη για το βοσκό

το μεροκάματο = η αμοιβή για την εργασία μιας ημέρας, το ημερομίσθιο

τα μεσορείνια = ημιορεινές περιοχές

νάμιν = όνομα, φράση «με το νάμιν» = ξακουστός

η νιστιά = (εστία), είδος τζακιού

ξερόβολα (επίρρ.) = καλλιέργεια και σπορά χωραφιού προτού πέσουν βροχές

ο ξερομεζές = πρόχειρος και λιτός μεζές

η (π)παλάσκα = ρούχνη σχολική σάκα

η πεντοκίλα = μεγάλη σακούλα που χωρούσε πέντε κιλά σιτάρι (κάθε κιλό ισοδυναμούσε με 20 οκάδες)

το περβολούν = μικρό περιβόλι

το πιδικιούλιν = χειροποίητος αυλός από καλάμι

ο ρεσπέρης = ο γεωργός

το ρόβι = ψυχανθές φυτό. Οι σπόροι του εχρησιμοποιούνται για την τροφή των ζώων

ο σιερόμυλος = χειροποίητος και χειροκίνητος μύλος από δυο πέτρες. Μ' αυτόν άλεθαν διάφορους σπόρους

τα στοιχειά = τοπικοί άνεμοι που φυσούσαν δυνατά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες

τα στρασύδκια = απομεινάρια από στάχυα μετά το θέρισμα

η τερατσιά = η χαρουπιά

τα τεράτσια = τα χαρούπια

το τζιβέρτιν = πήλινο κατασκεύασμα σε σχήμα κυλίνδρου που εχρησιμοποιείτο σαν κυψέλη

τσιλλώ = η φράση «ετσίλλησέν τον το πάπλωμαν» χρησιμοποιείται μεταφορικά. Το λέμε για κάποιον που καθυστέρησε να σηκωθεί από το κρεβάτι.

η ττουλούμπα = θαλάσσιος ανεμοστρόβιλος

η φαβέττα = ψυχανθές φυτό όπως το ρόβι, που καλλιεργείται για κτηνοτροφικούς σκοπούς

η φαούτα = χοντρό σανίδι με λαβή (κόπανος) με το οποίο χτυπούσαν τα ρούχα κατά το πλύσιμο

η φασούλα = το δρεπάνι

τα φτανοχώραφα = άγονα, μη παραγωγικά χωράφια

η Χάραφτη = θαλάσσια περιοχή νότια του χωριού Τρίκωμο. Ίσως να πήρε αυτό το όνομα εξαιτίας της αγριάδας της (Χάρυβδη).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Πανιερώτατου Μητροπολίτη Κωνσταντίας και Αμμοχώστου κ. Βασίλειου	
Πενταδάκτυλος (ποίημα)	
Το χωρκόν μου (ποίημα)	
Εισαγωγή από το συγγραφέα	
Μια συνηθισμένη μέρα	
Η ευτυχία του βοσκού	
Ένα κλωνάρι μερσινιάς	
Ο πρωταρκάτης	
Το ασιερόμπασμα	
Κυνηγώντας το μαύρο χρυσάφι	
Τα στοιχειά του τόπου	
Ο Θεός παίρνει δανεικά	
Όταν τα επουράνια ανοίγουν	
Η μοναδική διόρθωση	
Σύννεφα ταξιδιάρικα	
Ο πεύκος του Μηνά	
Τα γνήσια παιδιά της γης	
Ο κέδρος του Πενταδάκτυλου	
Η Τταππούρα	
Ο όρκος	

Ο γκαμηλιέρης	
Η γιαγιά του καρυδικιού και του ματσικόριου.....	
Η γιαγιά του μεροκαμάτου	
Το δισάκι	
Το πρώτο χελιδόνι	
Το λαγούμι	
Ο Άγνωστος αγνοούμενος	
Προσκύνημα και χρέος	
Ευχαριστίες	
Γλωσσάριο	

